

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ПОРАДНИК КЛІНІЦИСТА: ПРАВИЛА НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ СПОЖИВАЧАМ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Навчально-методичний посібник

**За загальною редакцією доктора юридичних наук,
зав. кафедри публічного права Руслани Гаврилюк**

**Навчальний посібник підготовлено в межах виконання
проєкту «Юридичні клініки – провайдери безоплатної
правової допомоги споживачам фінансових
послуг», що реалізовується завдяки підтримці
Агентства США з міжнародного розвитку в рамках
гранта, наданого Проектом USAID «Трансформація
фінансового сектору»**

Чернівці
Чернівецький національний університет
2021

УДК 346.548:347.73(07)

П 59

Друкується за ухвалою Вченої ради Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича (протокол № від січня 2021 р.)

Рецензенти:

Музика-Стефанчук Оксана Анатоліївна, доктор юридичних наук, професор, зав. кафедри фінансового права Київського національного університету ім. Т. Шевченка;

Савченко Леся Анатоліївна, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач сектору «Українська школа законотворчості» відділу теорії та практики законотворчої діяльності Інституту законодавства Верховної Ради України.

Колектив авторів:

Гаврилюк Руслана Олександрівна, д.ю.н., доц., зав. кафедри публічного права Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича (вступ, розділ 5); *Пацурківський Петро Станіславович*, д.ю.н., проф. кафедри публічного права (розділ 1); *Меленко Оксана Володимирівна*, к.ю.н., доц. кафедри публічного права (розділ 4); *Романюк Ірина Ігорівна*, к.ю.н., асист. кафедри публічного права (розділ 3); *Нестеренко Лідія Борисівна*, асист. кафедри публічного права (розділ 2).

Авторський колектив посібника входив до складу проектної групи проекту «Юридичні клініки – провайдери безоплатної правової допомоги споживачам фінансових послуг»

П 59   Порадник клініциста: правила надання правової допомоги споживачам фінансових послуг. Навчально-методичний посібник. За заг. ред. Р.О. Гаврилюк. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2021. – 164 с.

У посібнику розкрито: загальні засади функціонування ринку фінансових послуг та захисту прав споживачів фінансових послуг; способи захисту прав споживачів ринку фінансових послуг; особливості захисту прав споживачів окремих сегментів ринку фінансових послуг; прецедентну практику ЄСПЛ щодо захисту прав споживачів фінансових послуг; вітчизняну судову практику у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг; тенденції, динаміку та особливості розвитку основних інститутів захисту прав споживачів фінансових послуг в Україні.

Для студентів-клініцистів, споживачів фінансових послуг, а також усіх, кого цікавлять питання захисту прав споживачів фінансових послуг.

УДК 346.548:347.73(07)

© Чернівецький нац. ун-т, 2021

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Фінансові послуги	11
1.1. Нормативне визначення основних термінів.....	11
1.2. Види надавачів фінансових послуг та їх правовий статус	15
1.3. Органи, що здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг.....	21
1.4. Права споживачів фінансових послуг та принципи їх захисту	22
1.5. Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг.....	25
1.6. Законодавчі акти України у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг.....	28
Перевірка знань	31
Розділ 2. Банківські кредити	32
2.1. Поняття банківського кредиту	32
2.2. Нормативно-правове регулювання банківського кредитування.....	38
2.3. Правомірність нарахування передбачених кредитним договором процентів за користування кредитом по закінченню його терміну	40
2.4. Реструктуризація банківського кредиту.....	43
2.5. Зміна умов договору кредитування з ініціативи кредитора.....	45
2.6. Визнання кредитного договору недійним.....	48
Перевірка знань	52
Додатки.....	56
Розділ 3. Кредити від фінансових компаній (мікро/онлайн кредити)	60
3.1. Нормативно-правове регулювання мікро та онлайн кредитування.....	60
3.2. Засади мікро та онлайн кредитування	61
3.3. Поради щодо методики аналізу справи клієнта	62

3.4. Аналіз кейсів	65
Додатки.....	80
Розділ 4. Страхування.....	89
4.1. Правова природа страхування.....	89
4.2. Види страхування.....	90
4.3. Поняття та зміст договору страхування.....	91
Аналіз кейсів.....	93
Перевірка знань	101
Додатки.....	108
Розділ 5. Фінансове шахрайство	120
5.1. Поняття та природа фінансового шахрайства	120
5.2. Види шахрайства	124
5.2.1. Несанкціоноване проведення чергових платежів.....	124
5.2.2. Шахрайські схеми з QR-кодами	126
5.2.3. Фішинг	128
5.2.4. Вішинг	131
5.2.5. Фіктивні інтернет-магазини	133
5.2.6. Заміна SIM карти для доступу до онлайн банкінгу	136
5.2.7. Скімінг	138
5.2.8. Протиправні дії від імені удаваних державних органів.....	140
5.2.9. Пропозиція допомогти у погашенні боргу	142
5.2.10. Страхове шахрайство	143
5.2.11. Фінансові піраміди	146
Перевірка знань	147
Додатки.....	163

ВСТУП

Кожен індивід є невід'ємним елементом проміжних структур суспільної стратифікації та суспільства в цілому. В силу цього він є як творцем, так і споживачем публічних благ, окремим видом яких є фінансові послуги. Все більші прошарки населення України зберігають гроші на депозитних рахунках або отримують найрізноманітніші кредити, субсидії від держави, сплачують внески у різноманітні пенсійні фонди чи укладають найрізноманітніші угоди страхування. Суттю усіх вищезазначених і ще незрівнянно більшої кількості аналогічних за їх природою відносин є одержання громадянами та особами без громадянства фінансових послуг.

У переважній більшості життєвих ситуацій індивіди-споживачі фінансових послуг не мають відповідного рівня знань фінансово-правової сфери суспільства, достатньої інформації про необхідні для них фінансові послуги і особистого практичного досвіду, важливих для обґрунтованого вибору потрібних саме для них у конкретних життєвих ситуаціях фінансових послуг. В силу викладених вище обставин вони не завжди можуть адекватно оцінити свої майбутні зобов'язання, зумовлені одержанням ними відповідних послуг, порівняти умови надання фінансових послуг різними суб'єктами ринку фінансових послуг і, що особливо важливо, не завжди можуть оцінити у повній мірі рівень власних ризиків, пов'язаних з одержанням фінансових послуг. Прямим і неминучим наслідком цього зазвичай стає власний добробут, порушення вроджених та невідчужуваних людських прав відповідних індивідів та їх гідності.

Наразі соціальний простір кожного індивіда переповнений звабливими пропозиціями та обіцянками на кшталт «Кредити швидко та дешево», «Відаєш менше, ніж запозичуєш», «Гроші готівкою до заробітної плати», «Гроші готівкою без застави, без довідки про доходи і без поручителя» тощо. Суб'єкти подібних пропозицій-приманок зазвичай позиціонують себе волонтерськими організаціями, маркуються під небанківські фінансові установи із традиційно бездоганною діловою репутацією, використовують, подібно до відомого літературного героя минулого століття Остапа Бендера, незліченну кількість інших методів і прийомів, щоб індивід, у якого завжди є реальні

потреби в одержанні фінансових послуг, хоча б на мить засумнівався, чи не буде покаранням самого себе відмовитись від вищезазначених пропозицій?

Як тільки такий сумнів індивіда бере верх над його ж критичним сприйняттям світу хоча б на мить, влаштована йому пастка спрацює. У такого індивіда без його особистої вини неодмінно з'являються проблеми з нічого, які починають нагромаджуватися у геометричній прогресії та роблять життя такого індивіда нестерпним. Одержана ним так звана «фінансова послуга» від самого свого початку стає класичним «дарунком данайця», який переслідує мету, протилежну від тієї, яка мотивувала вчинки одержувача відповідної «фінансової послуги».

Це дуже складне суспільне явище, зумовлене багатьма об'єктивними причинами та суб'єктивними чинниками. Наразі акцентуємо увагу користувача цього навчального посібника тільки на одній, дуже важливій стороні феномену фінансових послуг. Так, якщо права споживачів фінансових послуг ретельно виписані у законодавстві України, до прикладу, в Законах України «Про захист прав споживачів», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», то обов'язки індивідів, які атрибутивно з'являються у них у зв'язку з одержанням фінансових послуг, а також правові норми, на основі яких здійснюється різними суб'єктами захист прав споживачів цих послуг, в силу їх правової природи розкидані по різних законах і навіть підзаконних актах, що аж ніяк не сприяє більш чіткому їх розумінню.

Аналіз передусім судової практики, кількості та характеру звернень споживачів фінансових послуг у Національний банк України та інші банківські установи, у Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку тощо переконують у низькому рівні фінансово-правової грамотності споживачів фінансових послуг, в неналежному рівні їх інформаційного забезпечення суб'єктами, що такі послуги надають, а також суб'єктами, що здійснюють фінансову просвіту населення та надають йому pro bono консультації із захисту їх порушених прав і законних інтересів у сфері фінансових послуг. Одними з таких суб'єктів є студенти-клініцисти юридичних клінік закладів вищої освіти України.

Навчальний посібник «Порадник клініциста: правила надання правової допомоги споживачам фінансових послуг» покликаний заповнити до певної міри цю серйозну прогалину як у підготовці власне споживачів фінансових послуг до усвідомленої та відповідальної поведінки на ринку фінансових послуг, так і в підготовці студентів-клініцистів до надання споживачам цих послуг необхідної консультаційної допомоги. Що не менш важливо, цей «Порадник клініциста» сприятиме одержанню студентами-слухачами вибіркової навчальної дисципліни «Захист прав споживачів фінансових послуг» необхідних компетентностей у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг.

Навчальний посібник сприятиме досягненню в кінцевому рахунку і більш амбітної мети, а саме посиленню довіри відповідних верств населення країни до фінансового сектору України. Це матиме своїм наслідком зростання захищеності населення країни, передусім його найуразливіших верств, від неминучих ризиків ринку фінансових послуг, а також дозволить індивідам розумніше та активніше використовувати власні вільні кошти як інвестиційні ресурси для покращення власного добробуту і розвитку економіки. В умовах нинішньої економічної кризи в Україні усі вищезазначені функції підвищення фінансово-правової обізнаності споживачів ринку фінансових послуг та спроможності студентів-клініцистів надавати необхідні консультації та іншу правову допомогу споживачам цих послуг набули особливої актуальності.

Безпосередня мета навчального посібника «Порадник клініциста: правила надання правової допомоги споживачам фінансових послуг» полягає в тому, щоб:

а) дати студентам-клініцистам наступні **знання та розуміння** сфери захисту прав споживачів фінансових послуг:

природи, видів та функцій посередництва на ринку фінансових послуг; основних засад права ЄС у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг;

основних засад права України у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг;

природи та особливостей деформацій ринку фінансових послуг;

найпоширеніших видів зловживань на ньому та інструментів протидії їм;

природи, поняття та змісту прав споживачів фінансових послуг;

принципів захисту прав споживачів фінансових послуг та відповідальності за порушення цих прав;

судового захисту прав споживачів фінансових послуг;

адміністративно-правового захисту прав споживачів фінансових послуг;

правового захисту персональних даних споживачів фінансових послуг;

правового захисту споживачів ринку фінансових послуг від недобросовісної реклами;

особливостей захисту прав споживачів банківських послуг;

особливостей захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг;

особливостей захисту прав споживачів ринку цінних паперів;

особливостей захисту прав клієнтів споживчого кредитування;

б) виробити у студентів-клініцистів наступні **когнітивні уміння** у предметній області захисту прав споживачів фінансових послуг:

розпізнавати у невичерпній правовій реальності права споживачів фінансових послуг;

виявляти тенденції і динаміку розвитку прав споживачів фінансових послуг;

розрізняти загальне та особливе у розвитку прав споживачів фінансових послуг;

порівнювати юридичні конструкції захисту прав споживачів фінансових послуг відповідно до права ЄС та законодавства України;

розрізняти загальні способи захисту прав споживачів ринку фінансових послуг та особливості їх захисту в окремих сегментах цього ринку;

відокремлювати від порушень прав споживачів фінансових послуг зловживання правами з боку самих споживачів цих послуг;

в) прищепити **практичні навички** студентам-клініцистам у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг:

правильної юридичної фіксації фактів порушення прав споживачів фінансових послуг та збору доказової бази до цих фактів;
консультування споживачів фінансових послуг щодо їх прав у вищезазначеній предметній сфері та щодо способів їх захисту;
застосування європейських ціннісних підходів до захисту прав споживачів фінансових послуг;
застосування доктрини і принципу верховенства права до захисту прав споживачів фінансових послуг;
застосування прецедентної практики Європейського суду з людських прав та національної судової практики щодо захисту прав споживачів фінансових послуг;
формування національної культури у всіх сторін ринку фінансових послуг у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг.

Предметом вивчення є:

загальні засади функціонування ринку фінансових послуг та захисту прав споживачів фінансових послуг;
загальні способи захисту прав споживачів ринку фінансових послуг;
особливості захисту прав споживачів окремих сегментів ринку фінансових послуг;
європейська та українська правові матриці захисту прав споживачів фінансових послуг;
прецедентна судова практика ЄСПЛ у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг та аналогічна вітчизняна судова практика;
типові юридичні конструкції прав споживачів фінансових послуг та найпоширеніші види їх порушень;
категорійно-понятійний апарат прав споживачів ринку фінансових послуг.

Основними завданнями є:

формування у студентів-клініцистів європейських ціннісних доміант щодо правозастосування в цілому та у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг в тім числі;
підвищення у студентів-клініцистів загальної правової культури та культури захисту прав споживачів фінансових послуг;
сприяння опануванню студентами-клініцистами основоположними ідеями, принципами, юридичними

конструкціями та іншими механізмами захисту прав споживачів фінансових послуг;

формування у студентів-клініцистів умінь самостійно аналізувати та оцінювати різноманітну юридичну практику з позицій захисту прав споживачів фінансових послуг;

допомога у набутті студентами-клініцистами належних та достатніх практичних навичок у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг.

В результаті опанування навчальним посібником «Порадник клініциста: правила надання правової допомоги споживачам фінансових послуг»:

студент-клініцист буде знати та розуміти: загальні засади функціонування ринку фінансових послуг та захисту прав споживачів фінансових послуг; загальні способи захисту прав споживачів ринку фінансових послуг; особливості захисту прав споживачів окремих сегментів ринку фінансових послуг; прецедентну практику ЄСПЛ щодо захисту прав споживачів ринку фінансових послуг; вітчизняну судову практику у сфері захисту прав споживачів ринку фінансових послуг; тенденції, динаміку та особливості розвитку основних інститутів захисту прав споживачів фінансових послуг в Україні та у найбільш загальних рисах в країнах-членах ЄС;

студент-клініцист буде уміти: аналізувати тенденції, особливості та проблеми розвитку ринку фінансових послуг в Україні; володіти найефективнішими прийомами та методами своєчасного виявлення порушень надавачами фінансових послуг прав споживачів фінансових послуг; надавати споживачам фінансових послуг необхідні правові сервіси; захищати особисто порушені права споживачів фінансових послуг та здійснювати належне консультування споживачів фінансових послуг щодо їх потреб та проблем; застосовувати практику країн-членів ЄС щодо захисту прав споживачів фінансових послуг та вітчизняну судову практику у цій сфері.

РОЗДІЛ 1. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ

Одна з аксіом освітньої діяльності постулює, що пізнання невідомого повинно здійснюватися від загального до конкретного. Адже без з'ясування спершу загальних питань певної проблеми особа, яка намагатиметься засвоїти спеціальні знання про неї, щоразу хаотично натикатиметься на ці загальні питання, багаторазово повертатиметься до них, аж поки не оволодіє проблемою в цілому. При цьому така особа витратить у рази більше зусиль та часу у порівнянні з раціональним підходом до вивчення невідомого.

Аби убезпечити студентів-клініцистів від такої «перспективи», у навчальному посібнику першу його тему присвячено вивченню ними саме цих загальних питань проблеми фінансових послуг. У цьому розділі студент знайде для себе: нормативне визначення ключових термінів проблеми; систематизований перелік видів основних надавачів фінансових послуг та стислу характеристику їх правового статусу; нормативно-правову характеристику органів, що здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг; виклад прав споживачів фінансових послуг; зможе ознайомитися з основами європейських стандартів захисту прав споживачів фінансових послуг та з основними групами законодавчих актів України у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг. Внаслідок вищевикладеного він набуде необхідних загальних компетентностей із захисту прав споживачів фінансових послуг та зможе успішно оволодіти з їх допомогою спеціальними компетентностями у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг.

1.1. Нормативне визначення основних термінів

Нормативне визначення термінів щодо фінансових послуг, їх споживачів та засад їх надання міститься у частині 1 статті 1 «Визначення термінів» Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» зі змінами та доповненнями. Йому відведена вітчизняним законодавцем роль базового спеціального Закону щодо регулювання сфери фінансових послуг. При наданні будь-яких видів правової

допомоги споживачам ринку фінансових послуг необхідно послуговуватися саме цими нормативними визначеннями відповідних термінів, адже це є спеціальний закон щодо державного регулювання ринків фінансових послуг. З метою оптимізації затрат часу студентів-клініцистів у їх роботі зі споживачами фінансових послуг у навчальному посібнику відтворено законодавче визначення ключових термінів, які вживає вітчизняний законодавець у вищезазначеному Законі.

Застосування доктринальних визначень цих термінів, які на перший погляд можуть видатися більш придатними для вирішення конкретної справи, може бути успішно оскаржене в суді протилежною стороною по справі. Крім того, воно може завадити студенту-клініцисту бути послідовним у своїх правових підходах, а це негативно позначиться на його спроможності захищати права споживачів фінансових послуг.

Вітчизняний законодавець дав наступні визначення основних термінів щодо фінансових послуг, їх споживачів та державного регулювання, яке включає в тім числі захист прав споживачів фінансових послуг:

нормативне визначення фінансової послуги: « **фінансова послуга** – операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, - і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів». Законодавець України у статті 4 «Фінансові послуги» Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» дав наступний, вичерпний на даний час, перелік фінансових послуг. Він включив до цього переліку: «а) торгівлю валютними цінностями; б) залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; в) фінансовий лізинг; г) надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту; д) надання гарантій; е) переказ коштів; є) у сфері страхування; ж) діяльність у системі накопичувального пенсійного забезпечення; и) професійну діяльність на ринку цінних паперів; і) факторинг; ї) банківські та інші фінансові послуги, що надаються відповідно до Закону України «Про банки і банківську

діяльність». Надання фінансових послуг, не включених до зазначеного переліку, заборонено».

нормативне визначення ринків фінансових послуг: «**ринки фінансових послуг** – сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів»;

нормативне визначення учасників ринку фінансових послуг: «**учасники ринку фінансових послуг** – особи, які відповідно до закону мають право надавати фінансові послуги на території України; особи, які провадять діяльність з надання посередницьких послуг на ринках фінансових послуг; об'єднання фінансових установ, включені до реєстру саморегульованих організацій, що ведеться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг; клієнти. Законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг можуть визначатися інші учасники ринків фінансових послуг»;

нормативне визначення споживача фінансових послуг: «**споживач фінансових послуг** – фізична особа, яка отримує або має намір отримати фінансову послугу для задоволення особистих потреб, не пов'язаних із підприємницькою чи незалежною професійною діяльністю»;

нормативне визначення клієнта: «**клієнт** – фізична особа (у тому числі споживач фінансових послуг), фізична особа-підприємець або юридична особа, яка отримує або має намір отримати фінансову послугу»;

нормативне визначення державного регулювання ринків фінансових послуг: «**державне регулювання ринків фінансових послуг** – здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту прав та інтересів клієнтів фінансових установ, фізичних осіб-підприємців, які надають фінансові послуги, та запобігання кризовим явищам»;

нормативне визначення ділової репутації: «**ділова репутація** – сукупність документально підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про відповідність її

господарської та/або професійної діяльності вимогам законодавства, а для фізичної особи – також про належний рівень професійних здібностей та управлінського досвіду, а також відсутність в особи судимості за корисливі кримінальні правопорушення і за злочини у сфері господарської діяльності, не знятої або не погашеної в установленому законом порядку»;

нормативне визначення пов'язаної особи: **«пов'язана особа** – керівник фінансової установи, член наглядової ради фінансової установи, виконавчого органу, керівник підрозділу внутрішнього аудиту; керівник юридичної особи, яка має істотну участь у фінансовій установі; споріднена особа фінансової установи; афілійована особа фінансової установи; керівник, контролер спорідненої особи фінансової установи; керівник, контролер афілійованої особи фінансової установи; члени сім'ї фізичної особи, яка є керівником фінансової установи, членом наглядової ради фінансової установи, виконавчого органу, керівником підрозділу внутрішнього аудиту, керівником, контролером спорідненої особи, керівником, контролером афілійованої особи (членами сім'ї фізичної особи вважаються її чоловік (дружина), діти або батьки як фізичної особи, так і її чоловіка (дружини), а також чоловік (дружина) будь-кого з дітей або батьків фізичної особи); юридична особа, в якій члени сім'ї фізичної особи, яка є керівником фінансової установи, членом наглядової ради фінансової установи, виконавчого органу, керівником підрозділу внутрішнього аудиту, керівником, контролером спорідненої особи, керівником, контролером афілійованої особи, є керівниками або контролерами»;

нормативне визначення посередницьких послуг на ринках фінансових послуг: **«посередницькі послуги на ринках фінансових послуг** – діяльність юридичних осіб чи фізичних осіб-підприємців, якщо інше не передбачено законом, що включає консультування, експертно-інформаційні послуги, роботу з підготовки, укладення та виконання (супроводження) договорів про надання фінансових послуг, інші послуги, визначені законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг».

1.2. Види надавачів фінансових послуг та їх правовий статус

Надавачами фінансових послуг в Україні є: акціонерні товариства (приватні та публічні), депозитарні установи, інститути спільного інвестування, компанії з управління активами інституційних інвесторів, пенсійні фонди (Пенсійний фонд України та недержавні пенсійні фонди), саморегулювні організації, торговці цінними паперами.

Акціонерне товариство, відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» - це господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості. Корпоративні права за ними посвідчуються акціями. Як зазначено у статті 21 цього Закону, акціонерне товариство може здійснювати за рішенням загальних зборів емісію акцій або інших цінних паперів, які можуть бути конвертовані в акції. Воно може здійснювати розміщення інших цінних паперів, крім акцій та інших цінних паперів, які можуть бути конвертовані в акції, за рішенням наглядової ради, якщо інше не передбачено його статутом. Рішення про емісію цінних паперів на суму, що перевищує 25 відсотків вартості активів товариства, приймається загальними зборами акціонерів. Акціонерним товариствам дозволяється емісія акцій та облігацій для переведення зобов'язань товариства у цінні папери в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Акціонерне товариство не може придбавати власні акції, що розміщуються.

Особливості правового статусу, створення, діяльності, припинення, виділу акціонерних товариств, у тому числі неплатоспроможного банку, перехідного банку, створеного Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, що провадять діяльність на ринках фінансових послуг, визначаються законами, що регулюють порядок надання фінансових послуг, здійснення банківської діяльності, діяльність системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення банків з ринку. У разі суперечності норм Закону України «Про акціонерні товариства» нормам законів, що регулюють порядок надання фінансових послуг, здійснення банківської діяльності, діяльність системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення банків з ринку, норми законів, що

регулюють порядок надання фінансових послуг, здійснення банківської діяльності, діяльність системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення банків з ринку, мають перевагу.

Депозитарною установою, відповідно до Закону України «Про депозитарну систему України», є юридична особа, що утворюється та функціонує у формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю і яка в установленому порядку отримала ліцензію на провадження депозитарної діяльності депозитарної установи. Депозитарна діяльність - це діяльність професійних учасників депозитарної системи України та Національного банку України щодо надання послуг із зберігання та обліку цінних паперів, обліку і обслуговування набуття, припинення та переходу прав на цінні папери і прав за цінними паперами та обмежень прав на цінні папери на рахунках у цінних паперах депозитарних установ, емітентів, депозитаріїв-кореспондентів, осіб, які провадять клірингову діяльність, Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках, депонентів, номінальних утримувачів, а також надання інших послуг, які відповідно до цього Закону мають право надавати професійні учасники депозитарної системи України. Депозитарна діяльність депозитарної установи є виключним видом діяльності, крім її поєднання з іншими видами діяльності у випадку, передбаченому статтею 3 Закону України «Про депозитарну систему України».

Інститут спільного інвестування, відповідно до Закону України «Про інститути спільного інвестування» - це корпоративний або пайовий фонд. Законодавець України у статті 7 вищезазначеного Закону зробив наступну класифікацію інститутів спільного інвестування: залежно від порядку провадження діяльності він може бути відкритого, інтервального та закритого типу. Інститут спільного інвестування належить до відкритого типу, якщо інститут (компанія з управління його активами) бере на себе зобов'язання здійснювати у будь-який час на вимогу учасників цього інституту викуп цінних паперів, емітованих таким інститутом (компанією з управління його активами). Інститут спільного інвестування належить до інтервального типу, якщо інститут (компанія з управління його активами) бере на себе зобов'язання здійснювати на вимогу

учасників цього інституту викуп цінних паперів, емітованих таким інститутом (компанією з управління його активами), протягом обумовленого у проспекті емісії строку (інтервалу). Інститут спільного інвестування належить до закритого типу, якщо інститут (компанія з управління його активами) не бере на себе зобов'язань щодо викупу цінних паперів, емітованих таким інститутом (компанією з управління його активами), до моменту його припинення. Інститут спільного інвестування може бути строковим або безстроковим. Строковий інститут спільного інвестування створюється на певний строк, встановлений у його регламенті, після закінчення якого зазначений інститут спільного інвестування припиняється, якщо відповідно до положень абзаців четвертого або п'ятого та з дотриманням вимог абзаців шостого і сьомого цієї частини не прийнято рішення про продовження строку діяльності такого інституту спільного інвестування. Інститут спільного інвестування закритого типу може бути лише строковим. Безстроковий інститут спільного інвестування створюється на невизначений строк. Інститути спільного інвестування можуть бути також диверсифікованого, недиверсифікованого, спеціалізованого або кваліфікаційного виду.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» **саморегульвна організація** – це: «неприбуткове об'єднання фінансових установ, створене з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг та якому делегуються відповідними органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг. Законами України з питань регулювання ринків фінансових послуг можуть бути передбачені додаткові повноваження, які можуть делегуватися саморегульвним організаціям».

Статтею 16 «Об'єднання фінансових установ» вищезазначеного Закону передбачено, що: «Фінансові установи мають право на добровільних засадах об'єднувати свою діяльність, якщо це не суперечить антимонопольному законодавству України та вимогам законів з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг. Правовий статус, види,

порядок створення, правовий режим функціонування та припинення діяльності об'єднань визначається згідно із законами України. Об'єднання фінансових установ набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації у порядку, встановленому законом для державної реєстрації юридичних осіб. Об'єднання фінансових установ набуває статусу саморегулівної організації після внесення запису про неї до відповідного реєстру, який ведеться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, у межах їх компетенції». Законодавець також звернув увагу, що: «Саморегулівні організації в межах делегованих їм повноважень здійснюють регуляторну діяльність з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»».

Саморегулівні організації діють відповідно до «Положення про реєстр фінансових установ» із змінами та доповненнями, затвердженого Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України.

Компанія з управління активами інвестиційний інвесторів (КУА) у своїй професійній діяльності керується Законами України «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про інститути спільного інвестування», «Про недержавне пенсійне забезпечення» та «Положенням про особливості здійснення діяльності з управління активами інвестиційних інвесторів» зі змінами та доповненнями, затвердженим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Для здійснення професійної діяльності з управління активами інституційних інвесторів КУА повинна в установленому порядку отримати ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на провадження відповідної діяльності. Поєднання діяльності з управління активами інституційних інвесторів з іншими видами професійної діяльності на фондовому ринку забороняється, крім випадків, передбачених законом. КУА може здійснювати діяльність з управління іпотечним покриттям. КУА має право одночасно здійснювати управління активами кількох інституційних інвесторів. Частка держави в статутному капіталі КУА не може перевищувати 10 відсотків.

Компанія з управління активами інституційного інвестора здійснює свою професійну діяльність виключно на основі договору про управління активами. Цей договір повинен містити: повне найменування, місцезнаходження та код за ЄДРПОУ сторін, строк дії договору; дату видачі ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку - діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами), строк її дії (у разі наявності); предмет договору - управління активами за винагороду протягом строку дії договору; права й обов'язки сторін згідно із законодавством; відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору, порушення конфіденційності, розголошення інсайдерської інформації; порядок зміни умов договору; умови дострокового припинення договору; відомості про уповноважених осіб сторін договору. Невід'ємним додатком до договору є інвестиційна декларація інституційного інвестора.

Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, що реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню. Пенсійний фонд України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства.

Основними завданнями Пенсійного фонду України є: реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню; внесення пропозицій Міністрові соціальної політики щодо забезпечення формування державної політики із зазначених питань; виконання інших завдань, визначених законом. Пенсійний фонд України здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи.

Недержавний пенсійний фонд - юридична особа, створена відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», яка має статус неприбуткової організації

(непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законами України порядку. Недержавний пенсійний фонд діє відповідно до законодавства про недержавне пенсійне забезпечення, відповідає вимогам цього Закону для отримання ліцензії на надання послуг у накопичувальній системі пенсійного страхування. Недержавні пенсійні фонди створюються на підставі рішення засновника (зборів засновників) та не мають на меті одержання прибутку на користь одноосібного засновника або для його подальшого розподілу між засновниками. Недержавне пенсійне забезпечення є для пенсійних фондів виключним видом діяльності. Проведення пенсійними фондами іншої діяльності, не передбаченої цим Законом, забороняється. Активи пенсійного фонду формуються за рахунок внесків до пенсійного фонду (пенсійних внесків) та інших надходжень до пенсійного фонду.

Торговці цінними паперами, відповідно до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», провадять професійну діяльність з торгівлі цінними паперами на фондовому ринку. Вони створюються у формі господарського товариства. Для них операції з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами є виключним видом діяльності, крім випадків, передбачених цим Законом, а також банками. Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами включає: брокерську діяльність; дилерську діяльність; андеррайтинг; діяльність з управління цінними паперами. Торговець цінними паперами може провадити дилерську діяльність, якщо має сплачений коштом статутний капітал у розмірі не менш як 500 тисяч гривень, брокерську діяльність – не менш як 1 мільйон гривень, андеррайтинг або діяльність з управління цінними паперами - не менш як 7 мільйонів гривень. У статутному капіталі торговця цінними паперами частка іншого торговця не може перевищувати 10 відсотків. Ліцензія на провадження андеррайтингу видається лише за умови наявності у торговця цінними паперами ліцензії на провадження дилерської діяльності.

1.3. Органи, що здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг

Правові засади державного регулювання ринків фінансових послуг законодавець виклав у статті 21 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Зокрема, у цьому Законі зазначено, що «Державне регулювання ринків фінансових послуг здійснюється: щодо ринків цінних паперів та похідних (деривативів), професійної діяльності на ринку цінних паперів та діяльності у системі накопичувального пенсійного забезпечення - Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку; щодо ринку банківських послуг та інших, ніж зазначені в абзаці другому цієї частини, ринків небанківських фінансових послуг - Національним банком України».

Законодавець також вказав на те, що «вищезазначені органи, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, та їх посадові особи здійснюють нагляд за додержанням законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг, забезпечують реалізацію державної політики щодо захисту прав споживачів фінансових послуг у межах своєї компетенції, визначеної законом, у порядку, встановленому нормативно-правовими актами таких органів». Законодавець передбачив, що ці органи зокрема:

« 1) розглядають звернення споживачів фінансових послуг (у тому числі щодо наявності в договорах умов, що обмежують права споживачів фінансових послуг), роз'яснюють їм законодавство з питань захисту прав споживачів фінансових послуг; 2) здійснюють контроль за дотриманням законодавства України про рекламу (в частині реклами у сфері фінансових послуг); 3) за результатами розгляду справ про порушення прав споживачів фінансових послуг застосовують до фінансових установ, інших суб'єктів господарювання, що надають фінансові послуги, та осіб, що надають посередницькі послуги на ринках фінансових послуг, у тому числі кредитних посередників, заходи впливу та накладають на посадових осіб юридичної особи або фізичних осіб-підприємців, які надають фінансові послуги, адміністративні стягнення; 4) перевіряють у фінансових

установах та в інших суб'єктах господарювання, що надають фінансові послуги, додержання правил надання фінансових послуг та законодавства про захист прав споживачів»;

А також: « 5) одержують безоплатно від фінансових установ та інших суб'єктів господарювання, що надають фінансові послуги, діяльність яких перевіряється, інформацію, документи та їх копії (на паперових носіях або в електронній формі), письмові пояснення з питань діяльності, які характеризують фінансові послуги, які надаються цією установою, та щодо дотримання ними законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг; 6) узагальнюють практику застосування законодавства з питань захисту прав споживачів фінансових послуг та публікують на своїх веб-сайтах щоквартальні огляди; 7) розробляють пропозиції щодо вдосконалення законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг; 8) забезпечують проведення роз'яснювальної роботи щодо захисту прав споживачів фінансових послуг; 9) видають методичні рекомендації щодо підвищення рівня фінансової обізнаності споживачів фінансових послуг, враховуючи необхідність охоплення фінансовими послугами якомога ширших верств населення».

1.4. Права споживачів фінансових послуг та принципи їх захисту

Споживачі фінансових послуг наділені державою такими ж позитивними правами, як і всі інші споживачі. Їх права закріплені у частині 1 статті 4 Закону України «Про захист прав споживачів» 1991 р. в редакції Закону №316-IV від 01.12.2005 р. У ній йдеться, зокрема, що усі споживачі мають право на: 1) захист своїх прав державою; 2) належну якість продукції та обслуговування; 3) безпеку продукції; 4) обслуговування державною мовою відповідно до Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної"; 5) відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції), відповідно до закону; 6) звернення до суду та інших уповноважених державних органів за захистом порушених прав; 7) об'єднання в громадські організації споживачів (об'єднання

споживачів); 8) необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію державною мовою про продукцію, її кількість, якість, асортимент, її виробника (виконавця, продавця) відповідно до Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної".

Право клієнта на інформацію настільки важливе для успішної реалізації ним свого права на одержання фінансових послуг, що законодавець врегулював його в окремій статті 12 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Зокрема, у цій статті зазначається, що « фінансова установа зобов'язана розкривати клієнтам визначену законодавством інформацію про умови та порядок її діяльності, розміщувати її у місці надання послуг клієнтам та / або на власному веб-сайті фінансової установи». Така інформація в обов'язковому порядку повинна включати у себе щонайменше: « 1) перелік послуг, що надаються фінансовою установою, порядок та умови їх надання; 2) вартість, ціну/тарифи, розмір плати (проценти) щодо фінансових послуг залежно від виду фінансової послуги; 3) інформацію про механізми захисту прав споживачів фінансових послуг».

Законодавець також передбачив, що « на вимогу клієнта фінансова установа зобов'язана в порядку, визначеному законодавством, надати таку інформацію: 1) відомості про фінансові показники діяльності фінансової установи та її економічний стан, які підлягають обов'язковому оприлюдненню; 2) перелік керівників фінансової установи та її відокремлених підрозділів; 3) кількість акцій фінансової установи та розмір часток, які знаходяться у власності членів її виконавчого органу, а також перелік осіб, частки яких у статутному капіталі фінансової установи або належна їм кількість акцій фінансової установи перевищують 5 відсотків; 4) іншу інформацію, право на отримання якої визначено законом».

У вищезазначеному законі також ідеться про те, що « перед укладенням договору про надання фінансових послуг фінансова установа чи інший суб'єкт господарювання, що надає фінансові послуги, **зобов'язані повідомити клієнта у письмовій або електронній формі, у тому числі шляхом надання клієнту**

доступу до такої інформації на власному веб-сайті особи, яка надає фінансові послуги». , про:

Йдеться про доступ до інформації про: « **1) особу, яка надає фінансові послуги:** а) найменування (для фізичної особи-підприємця: прізвище, ім'я та (за наявності) по батькові), місцезнаходження, контактний телефон і адреса електронної пошти особи, яка надає фінансові послуги, адреса, за якою приймаються скарги споживачів фінансових послуг; б) найменування особи, яка надає посередницькі послуги (за наявності); в) відомості про державну реєстрацію особи, яка надає фінансові послуги; г) інформацію щодо включення фінансової установи до відповідного державного реєстру фінансових установ або Державного реєстру банків; г) інформацію щодо наявності в особи, яка надає фінансові послуги, права на надання відповідної фінансової послуги; д) контактну інформацію органу, який здійснює державне регулювання щодо діяльності особи, яка надає фінансові послуги».

Закон визначає також наступні поняття: « **2) фінансову послугу** – загальну суму зборів, платежів та інших витрат, які повинен сплатити клієнт, включно з податками, або якщо конкретний розмір не може бути визначений - порядок визначення таких витрат; **3) договір про надання фінансових послуг:** а) наявність у клієнта права на відмову від договору про надання фінансових послуг; б) строк, протягом якого клієнтом може бути використано право на відмову від договору, а також інші умови використання права на відмову від договору; в) мінімальний строк дії договору (якщо застосовується); г) наявність у клієнта права розірвати чи припинити договір, права дострокового виконання договору, а також наслідки таких дій; г) порядок внесення змін та доповнень до договору; д) неможливість збільшення фіксованої процентної ставки за договором без письмової згоди споживача фінансової послуги; **4) механізми захисту прав споживачів фінансових послуг:** а) можливість та порядок позасудового розгляду скарг споживачів фінансових послуг; б) наявність гарантійних фондів чи компенсаційних схем, що застосовуються відповідно до законодавства».

Законодавець також звертає увагу на те, щоб: « інформація, що надається клієнту, повинна забезпечувати правильне

розуміння ним суті фінансової послуги без нав'язування її придбання. Фінансова установа під час надання інформації клієнту зобов'язана дотримуватися вимог законодавства про захист прав споживачів».

1.5. Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг

Ціннісним орієнтиром і фактичним зразком для Української держави у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг є безцінний досвід, набутий у цій сфері державами-членами ЄС та Європейською Унією в цілому. Тут наразі ефективно діють вироблені європейською спільнотою як загальні правові акти ЄС щодо захисту прав споживачів фінансових послуг, так і правові акти, якими врегульовано окремі аспекти відповідних суспільних відносин.

Європейським державам знадобився тривалий період часу, щоб створити цілісну систему ефективних, взаємоузгоджених механізмів задля захисту прав споживачів в цілому та у сфері фінансових послуг зокрема. Основними етапами розвитку по цьому шляху у державах-членах ЄС стали наступні:

а) у сфері вирішення загальних питань:

1) формування цілей щодо захисту прав споживачів у Договорі про створення Європейського Економічного Співтовариства 1957 р.; 2) утворення Комітету Європейської **Комісії по захисту прав споживачів** у 1962 р.; 3) трансформація вищезазначеного комітету у Консультативний комітет споживачів у 1973 р.; 4) утворення окремого Директорату при Європейській комісії, відповідального за вироблення політики у сфері захисту прав споживачів, в тім числі і фінансових послуг; 5) прийняття Радою Міністрів ЄС **першої програми із захисту прав споживачів** у 1975 р.; 6) прийняття Радою Міністрів ЄС **другої програми із захисту прав споживачів** у 1981 р.; 7) прийняття Радою Міністрів ЄС **третьої програми із захисту прав споживачів** у 1986 р.; 8) Директива Ради 87/102/ЄС від 22 грудня 1986 р. про наближення законів, підзаконних і адміністративних актів держав-членів щодо споживчого кредиту та вироблення спільного категорійно-понятійного апарату щодо фінансових потреб та інтересів

споживачів; 9) Маастрихтський договір 1992 р. та його положення у сфері захисту прав споживачів;

б) нормативні акти держав-членів ЄС із регулювання окремих питань у сфері захисту прав споживачів:

1) Директива Ради 92/53/ЄС із запровадження «нового підходу» до гарантування безпеки продукції для споживачів; 2) Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС 1999/45/ЄС від 31 травня 1999 р. про зближення законів, підзаконних та адміністративних актів держав-членів, які стосуються правил регламентування класифікації, пакування та маркування небезпечних для споживачів продуктів; 3) Директива Ради ЄС 2001/95/ЄС щодо уніфікації вимог до безпеки продукції для споживачів; 4) Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС 2003/6/ЄС від 28 березня 2003 р. про використання інсайдерської інформації та маніпулювання ринком споживчих товарів і послуг; 5) Регламент Європейського парламенту та Ради ЄС №596/2014 від 16 квітня 2014 р. про кримінальні санкції за зловживання на ринку товарів і послуг; 6) Директива Ради ЄС 2014/65/ЄС про ринки фінансових інструментів від 15 травня 2014 р.; 7) Регламент Європейського Парламенту і Ради ЄС 2016/679/ЄС про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних від 27 квітня 2016 р.

в) рішення ЄСПЛ у справах про захист персональних даних:

1) справа «К.Х. та інші проти Словаччини» від 28 квітня 2008 р. про перешкодження доступу фізичних осіб, дані яких опрацьовуються, до власних персональних даних; 2) справа «Шимоволос проти Російської Федерації» від 21 червня 2011 р. про внесення персональних даних особи до баз даних органів державної влади й подальше використання таких даних для інших цілей; 3) справа «Авілкіна та інші проти Російської Федерації» від 6 червня 2013 р. про передачу спеціальних категорій персональних даних без згоди фізичної особи, дані якої опрацьовуються.

Вищезазначені нормативні та інші правові акти ЄС у сфері захисту прав споживачів мають передусім важливе світоглядне та методологічне значення для належної організації та нормативного забезпечення захисту прав споживачів і в Україні, в тім числі споживачів фінансових послуг, для формування в Україні європейської культури захисту прав споживачів. Що ж

стосується рішень Європейського суду з прав людини, то його прецедентна практика обов'язкова для усіх суб'єктів правової системи України згідно чинного вітчизняного законодавства.

Зокрема, статтею 2 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» передбачено, що його рішення є обов'язковим для виконання Україною відповідно до статті 46 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, підписаної та ратифікованої Україною. А у статті 17 цього Закону уточнюється, що суди України застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права.

З підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС для України розпочався якісно новий етап її європейської інтеграції у політичний, економічний, соціокультурний та правовий простір Європи. Одним з важливих напрямів співробітництва між Україною та ЄС, передбачених Угодою про асоціацію, є посилення захисту прав споживачів фінансових послуг. Це передбачено главою 20 розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» цієї Угоди.

Зазначена глава 20 «Захист прав споживачів» в першу чергу передбачає, що сторони співробітничать з метою забезпечення високого рівня захисту прав споживачів та досягнення сумісності між їхніми системами захисту прав споживачів. З метою досягнення зазначених цілей таке співробітництво включає: сприяння обміну інформацією щодо систем захисту прав споживачів; застосування експертизи щодо правового та технічного потенціалу у цій сфері з метою впровадження відповідних систем законодавства та ринкового нагляду; удосконалення інформації, що надається споживачам; навчання представників органів влади та інших представників інтересів споживачів; заохочення розвитку незалежних асоціацій споживачів та контактів між представниками споживачів. На завершення глава 20 Угоди між Україною та ЄС передбачає необхідність підтримки постійного діалогу між Україною та ЄС з питань захисту прав споживачів та поступового наближення законодавства України у цій сфері до законодавства ЄС відповідно до Додатка XXXIX до вищезазначеної Угоди.

1.6. Законодавчі акти України у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг

У частині 1 статті 3 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» зазначається, що «відносини, які виникають у зв'язку з функціонуванням фінансових ринків та наданням фінансових послуг клієнтам», регулюється Конституцією України, цим Законом та іншими законами України з питань регулювання ринків фінансових послуг, а також прийнятими згідно з цими законами нормативно-правовими актами. Причому законодавець вмонтував у текст вищезазначеного Закону методологічне значиме застереження про те, що відносини, які: «виникають у зв'язку із захистом прав споживачів фінансових послуг, регулюються законодавством про захист прав споживачів з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом». Студентам-клініцистам у їх діяльності по захисту прав споживачів фінансових послуг необхідно звернути на це особливу увагу.

Конституції України належить ключова світоглядна та методологічна роль у налагодженні усієї системи роботи по захисту прав споживачів фінансових послуг. Як при визначенні цілей цієї роботи, так і при здійсненні будь-яких інших її аспектів необхідно в першу чергу керуватися статтею 3 Конституції України, яка недвозначно констатує: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Тобто, мірою усіх речей, в тім числі й у здійсненні захисту прав споживачів фінансових послуг, є тільки людина. У державах-членах ЄС людина-споживач фінансових послуг апіорі визнається слабшою стороною договору про надання фінансових послуг, а тому наділена презумпцією державного захисту. В Україні такий підхід тільки починає торувати собі дорогу – поки що як найвищий конституційний принцип.

Частина 2 статті 19 Конституції України має виключне значення для захисту прав споживачів фінансових послуг у їх конфліктах із суб'єктами публічної влади чи з юридичними особами, які виконують функції органів державної влади або місцевого самоврядування. У ній міститься наступний принцип: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України». Цей принцип у поєднанні з першим реченням частини 3 статті 8 Конституції України: «Норми Конституції України є нормами прямої дії» є ефективним та дієвим інструментом захисту прав споживачів у випадках свавільного порушення їх органами чи посадовими особами держави або місцевого самоврядування чи юридичними особами, які легітимно виконують функції вищезазначених інститутів публічної влади.

Не менш вагоме значення у системі інструментів дієвого захисту прав споживачів фінансових послуг належить статті 24 Конституції України. Її квінтесенція втілена у частині першій цієї статті: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи і є рівними перед законом». Студенти-клініцисти повинні розуміти правову природу цього припису у контексті з іншими положеннями цієї статті як категоричну заборону на найвищому нормативному рівні в Україні дискримінації одних громадян та осіб без громадянства відносно інших таких громадян чи осіб без громадянства.

До конституційно-правових засад захисту прав споживачів фінансових послуг належать також статті 42, 46, 48, 55, 56, 57, 58 та цілий ряд інших статей Конституції України. Усі вони, разом взяті, складають міцний фундамент захисту прав споживачів фінансових послуг. Студентам-клініцистам необхідно глибоко усвідомити цей безперечний факт та навчитися ефективно користуватися конституційно-правовим інструментарієм захисту прав споживачів.

Окреме місце у системі основоположних законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг належить Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Як фактично продемонстрував вітчизняний законодавець у статті 2 цього Закону, він є системоутворюючим законодавчим актом для усієї

вищезазначеної надзвичайно складної сфери суспільних відносин, « що виникають між учасниками ринків фінансових послуг під час здійснення операцій з надання фінансових послуг», в тім числі і відносин з приводу захисту права споживачів фінансових послуг.

Найголовнішою особливістю цього Закону є його комплексний характер. Усі « фінансові установи в Україні діють відповідно до цього Закону з урахуванням норм законів України, які встановлюють особливості їх діяльності». Студенти-клініцисти мають зрозуміти, що без ґрунтовного знання цього Закону, включно з багатьма його іншими особливостями, прихованими у тільки йому властивих юридичних конструкціях, вони не зможуть здійснювати успішний захист прав споживачів фінансових послуг.

Третю, дуже чисельну групу законів України, котрими вітчизняний законодавець врегулював відносини з надання фінансових послуг та захисту прав споживачів фінансових послуг, складають спеціальні закони, які вnormують окремі сторони чи групи сторін цієї надзвичайно складної та важливої сфери суспільної життєдіяльності. До цих законів слід віднести передусім наступні Закони України: «Про захист прав споживачів» (в редакції 2005 р.); «Про страхування» (в редакції 2002 р.); «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» (1996 р.); «Про Національний банк України» (1999 р.); «Про банки і банківську діяльність» (2001 р.); «Про кредитні спілки» (2002 р.); «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (2003 р.); «Про акціонерні товариства» (2008 р.); «Про депозитарну систему України» (2013 р.); «Про недержавне пенсійне забезпечення» (2003 р.); «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» (2003 р.); «Про електронні документи та електронний документообіг» (2003 р.); «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (2005 р.); «Про електронну комерцію» (2015 р.); «Про цінні папери та фондовий ринок» (2006 р.); «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (2011 р.); «Про інститути спільного інвестування» (2013 р.); «Про

загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (в редакції 2014 р.); «Про споживче кредитування» (2017 р.).

Увесь вищезазначений законодавчий масив органічно взаємопов'язаний між собою, діє як єдина система державних приписів різної ієрархічної сили, переважно комплексно врегульовує більшість суспільних відносин у сфері надання фінансових послуг та захисту порушених у ході такого надання прав та законних інтересів споживачів фінансових послуг. Цю особливість вищезазначеного сегменту вітчизняного законодавства студентам-клініцистам також потрібно опанувати у належній мірі.

Перевірка знань

Контрольні питання

1. Які послуги належать до фінансових послуг у тлумаченні Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»?
2. Охарактеризуйте основні види надавачів фінансових послуг та їх правовий статус за законодавством України.
3. Які органи здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг в Україні та їх повноваження у цій сфері?
4. Охарактеризуйте законодавчо закріплені права споживачів фінансових послуг в Україні.
5. Розкрийте законодавчо закріплені принципи захисту прав споживачів фінансових послуг в Україні.
6. Охарактеризуйте європейські принципи захисту прав споживачів.
7. Розкрийте значення європейських принципів захисту прав споживачів для захисту прав споживачів фінансових послуг в Україні.
8. Розкрийте значення рішень ЄСПЛ та Конституції України для захисту прав споживачів фінансових послуг в Україні.
9. Охарактеризуйте законодавство України у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг.
10. Розкрийте правовий механізм захисту прав споживачів фінансових послуг за законодавством України.

РОЗДІЛ 2. БАНКІВСЬКІ КРЕДИТИ

Мета розділу полягає у тому, щоб дати студентам знання і розуміння: поняття банківського кредиту та основних засад права України у сфері захисту прав його споживачів; особливостей захисту прав споживачів банківського кредитування, зокрема, споживчого кредитування; уміння самостійно аналізувати та оцінювати різноманітну юридичну практику з позицій захисту прав споживачів банківського кредитування; компетентності у сфері захисту прав кредиторів та позичальників у відносинах банківського кредитування; правильної юридичної фіксації фактів порушення прав споживачів фінансових послуг та збору доказової бази до цих фактів; консультування споживачів фінансових послуг щодо їх прав у сфері банківського кредитування та способів їх захисту.

2.1. Поняття банківського кредиту

З огляду на грошову природу, **кредитні правовідносини** розглядаються як складова фінансових правовідносин у широкому розумінні. Вони відносяться до сфери фінансів суб'єктів господарювання та вважаються головним компонентом ринку фінансових послуг. Зміст фінансово-правового регулювання кредитних правовідносин полягає у тому, що воно є засобом впливу держави на розвиток банківського кредитування зокрема та забезпечення стабільності та зростання банківської системи загалом. Кредитні правовідносини виникають тоді, коли гроші виступають самостійним предметом зобов'язань, які характеризуються поняттям кредиту.

В широкому розумінні **кредит** є формою реалізації кредитних правовідносин, коли одна особа тимчасово набуває право кредитора стосовно іншої особи-боржника, незалежно від юридичних підстав його виникнення. У цьому контексті поняття „кредит” розглядається як засноване на кредитному правочині зобов'язання однієї особи (кредитора) щодо передачі у власність іншій особі (позичальнику) додаткової платоспроможності, вираженої у грошовій формі, і зустрічне зобов'язання

позичальника повернути у визначений термін у майбутньому борг разом зі сплатою процента.

Згідно ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність», **«банківський кредит - це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми».**

Основним суб'єктом правового регулювання банківського кредитування поряд з позичальником є банківська установа. У ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» зазначається, що **банком** може вважатися лише **фінансова установа, яка на підставі ліцензії Національного банку України має виключне право здійснювати діяльність із залучення коштів фізичних і юридичних осіб у вклади з подальшим розміщення цих коштів шляхом надання кредиту.**

Обумовленість банківського регулювання метою захисту інтересів вкладників та інших кредиторів банку поширює дію заходів фінансової безпеки у банківській системі на відносини банківського кредитування. Ці заходи реалізуються через відповідні повноваження НБУ та включають: а) пруденційне регулювання банківської діяльності і нагляд за банками; б) страхування (гарантування) вкладів; в) виконання функцій кредитора останньої інстанції.

Банківське кредитування має певні **особливості:**

1) як слідує з ч. 3. ст. 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, банківське кредитування є банківською операцією; 2) банківський кредит може надаватися лише в грошовій формі; 3) банківське кредитування здебільшого здійснюється за рахунок залучених, а не власних коштів; 4) правовою формою банківського кредитування є кредитний договір, що впливає зі змісту ст. ст. 10541056 Цивільного кодексу України.

Надання банківського кредиту відбувається при дотриманні сукупності відповідних принципів банківського кредитування – повернення, платності та строковості. Дані

принципи є обов'язковими та повинні бути зафіксовані в договорі між кредитором і позичальником.

Поверненість – принцип банківського кредитування, що передбачає обов'язок позичальника виплатити суму боргу на умовах, визначених договором. Сума кредиту може бути повернута разовим платежем або ж частинами, якщо така можливість позичальнику надана договором. Кредитна установа має право вимагати виконання позичальником своїх зобов'язань щодо погашення заборгованості, застосовуючи для цього передбачені законодавством заходи.

Платність банківського кредитування передбачає стягнення з позичальника відсотків за користування наданими грошовими коштами. Банки фактично продають грошові кошти, що перебувають в їх розпорядженні, шляхом розміщення у формі кредиту. Плата у вигляді відсотків за ці грошові кошти складають основну частину прибутку кредитної установи. Сума відсотків за користування кредитом залежить від стану економіки в цілому, розміру облікової ставки НБУ, суми кредиту і терміну, на який він наданий, а також від інших чинників.

Строковість – встановлення в договорі терміну, впродовж якого сума кредиту може перебувати в розпорядженні позичальника, але по завершенні якого кредит має бути повернутий банку.

Окрім згаданих принципів є похідні від загальних принципів права основоположні правила, які надають відносинам між банками і позичальниками з приводу надання банківського кредиту ознак системності та упорядкованості. Ці принципи спрямовуються на досягнення кінцевої мети банківського регулювання – забезпечення юридичного захисту законних прав та інтересів вкладників. До них можна віднести: а) захист прав кредиторів; б) кредитоспроможність позичальника; в) забезпечення банківського кредиту; г) мінімізація кредитних ризиків банку; д) цільове використання банківського кредиту; е) прибутковість кредитних операцій банку; є) відповідальність позичальника за повернення кредиту.

Дотримання принципів при кредитуванні для банківських установ є обов'язковим. Згідно ст. 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банк зобов'язаний при наданні кредитів

додержуватись основних принципів кредитування, у тому числі перевіряти кредитоспроможність позичальників та наявність забезпечення кредитів, додержуватись встановлених Національним банком України вимог щодо концентрації ризиків.

Найважливішими елементами, які забезпечують впорядковане функціонування правового режиму банківського кредитування, є: а) процедура переддоговірних відносин; б) механізм забезпечення виконання кредитних зобов'язань; в) засоби стягнення заборгованості за банківським кредитом.

Процедура переддоговірних відносин з приводу надання банківського кредиту є ключовим етапом практичної реалізації спеціальних принципів регулювання банківського кредитування. Вона передбачає здійснення у відносинах між банком і потенційним позичальником до моменту укладення кредитного договору комплексу організаційно-правових та фінансово-економічних заходів, спрямованих на перевірку кредитоспроможності потенційного позичальника, характеру запропонованого ним забезпечення виконання кредитного зобов'язання та аналіз на цій основі кредитного ризику банку. В результаті переддоговірних відносин банк набуває достатні економічні та правові підстави для прийняття рішення про доцільність надання банківського кредиту відповідному позичальнику з огляду на висновок про прийнятний та передбачуваний рівень кредитного ризику.

Механізм забезпечення виконання кредитних зобов'язань являє сукупність юридичних норм та організаційно-правових заходів, спрямованих на створення додаткових гарантій майнового характеру щодо повернення банківських кредитів. З метою забезпечення використовуються інструменти, які можуть мати різну юридичну природу і спосіб застосування, але відповідають основній меті - досягненню виконання кредитного зобов'язання незалежно від платоспроможності позичальника. Для банків найважливішими є майнові способи забезпечення, правове регулювання яких має ґрунтуватися на функціональному підході і розмежовуватися залежно від того, чи є предметом такого забезпечення рухоме або нерухоме майно.

В основу ефективного механізму забезпечення запропоновано покласти три базові підходи: а) оприлюднення

обтяжень майна шляхом їх реєстрації у відповідному державному реєстрі; б) пріоритет прав кредиторів на майно, що визначається за фактом державної реєстрації відповідного обтяження; в) позасудове врегулювання вимог кредиторів щодо їх задоволення за рахунок вартості предмета забезпечення.

Рішення про надання кредитів позичальникам, незалежно від заявленого розміру кредиту, приймається колегіально (правлінням банку, кредитним комітетом тощо) більшістю голосів і оформляється протоколом.

Договір про надання банківського кредиту має містити чіткий графік платежів (їх кількість, розмір і періодичність). Порядок та форму повернення кредиту та сплати процентів/комісії - готівкою, або безготівковим платежем. Під час укладення договору та періодично впродовж строку його дії доцільно запитувати в кредитодавця інформацію щодо: можливих способів оплати: готівкою/безготівково у відділенні фінансової установи, через банкомат або платіжний термінал, інтернет-банкінг тощо; строку зарахування коштів: наприклад, зарахування коштів на рахунок кредитодавця в разі оплати через інтернет-банкінг здійснюється зазвичай швидше, ніж у разі оплати через платіжний термінал, який належить не кредитодавцю, а іншій установі.

Обов'язково варто з'ясувати, чи є якісь комісії за здійснення платежу. Вони можуть встановлюватися кредитодавцем – наприклад, банк може заохочувати повернення кредиту безготівковими платежами, встановлюючи додаткову комісію за сплату готівкою в касі; посередником, залученим до здійснення платежу, наприклад фінансовою компанією, якій належить платіжний термінал, через який ви проводите платіж.

Увага до цих питань дозволить уникнути втрат коштів через додаткові комісії та не прострочити платіж. Наприклад, не дізнавшись про це заздалегідь, ви можете думати, що кошти потраплять на рахунок кредитодавця в день, указаний як день сплати в графіку платежів, а вони будуть зараховані лише наступного дня, і кредитодавець розглядатиме це як невиконання вами договору.

Так само, якщо ви не будете звертати увагу на комісії за здійснення платежу, ви можете помилково думати, що

перерахуєте кредитодавцеві суму в повному обсязі, а кредитодавець отримає менше внаслідок відрахування посередником комісії. Це також буде порушенням договору, і на суму, яку кредитодавець недоотримає, може нараховуватися пеня, штраф або підвищена процентна ставка.

Згідно ст. 1045 Цивільного кодексу України позикодавець (банк) « має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом. Розмір і порядок одержання процентів встановлює договір. Якщо договором не встановлений розмір процентів, їх розмір визначається на рівні облікової ставки Національного банку України. У разі відсутності іншої домовленості сторін проценти виплачуються щомісяця до дня повернення позики». Якщо у кредитному договорі відсутні умови про розмір та сплату відсотків, пені і штрафу, на позичальника НЕ може бути покладений обов'язок по сплаті такої кредитної заборгованості.

При укладенні договору позичальник не лише має право, але й **повинен ретельно ознайомитися** з умовами заяви, що пропонується йому банком до підписання, умовами, правилами надання банківських послуг і тарифами банку, Останні зазвичай викладені на банківському сайті. Тому часто випадають з поля зору позичальника. Потрібно наполягати щоб вам особисто роздрукували та додали до заяви, щоб мати змогу скріпити підписами і щоб банк в подальшому не міг самовільно змінювати умови. У випадку, коли йдеться про споживчий кредит потенційний позичальник має право ознайомитися з **паспортом споживчого кредиту**.

Важливо! Анкета-заява разом з «Умовами та правилами надання банківських послуг» та «Тарифами банку», оприлюдненими на сайті банку, не можуть розцінюватись як стандартна (типова) форма кредитного договору. Підписання анкети-заяви про приєднання до Умов та правил надання банківських послуг також не може бути договором приєднання, адже Правила надання банківських послуг та тарифи мають

мінливий характер, тому неможливо визначити, яка саме редакція правил та тарифів діяла на момент підписання заяви¹.

2.2. Нормативно-правове регулювання банківського кредитування

Законодавчі акти, що регулюють правила здійснення банківського кредитування містяться в багатьох нормативних актах національного законодавства. Зокрема до таких належать наступні:

Закон України «Про банки і банківську діяльність» визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні і правові засади створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків. Наприклад, згідно ст. 55 цього Закону «Банкам забороняється вимагати від клієнта придбання будь-яких товарів чи послуг від банку або від спорідненої чи пов'язаної особи банку як обов'язкову умову надання банківських послуг. Банкам забороняється в односторонньому порядку змінювати умови укладених з клієнтами договорів, зокрема, збільшувати розмір процентної ставки за кредитними договорами або зменшувати її розмір за договорами банківського вкладу (крім вкладу на вимогу), за винятком випадків, встановлених законом». Дані норми важливо пам'ятати, оскільки як свідчить судова практика саме їх банки часто порушують;

Закон України «Про споживче кредитування» є одним із прогресивних, спрямованих на «захист прав та законних інтересів споживачів і кредиторів, створення належного конкурентного середовища на ринках фінансових послуг та підвищення довіри до нього, забезпечення сприятливих умов для розвитку економіки України, гармонізація законодавства України із законодавством Європейського Союзу та міжнародними стандартами».

«Споживчий кредит (кредит), як зазначено у цьому Законі - грошові кошти, що надаються споживачу (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною

---

¹ Див. Рішення Великої палати Верховного Суду від 03 липня 2019 р. справа №342/180/17 // Електронний ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82998244>

діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника». Окремі механізми захисту клієнтів кредитних установ були визначені у вимогах щодо реклами кредитних продуктів та детального попереднього інформування позичальника про умови договору: реальну процентну ставку; загальну вартість кредиту; додаткові платежі, що виникають у випадку порушення умов договору. Ці положення спрямовані на унеможливлення введення клієнта в оману. Закон містить обмеження максимальної суми неустойки, яку можна стягнути з позичальника. Поширює свою дію на кредити терміном більше одного місяця та розмір яких перевищує розмір однієї мінімальної заробітної плати;

Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» є одним із визначальних у сфері регулювання банківського кредитування. Метою «закона є створення правових основ для захисту прав та інтересів клієнтів фінансових установ», зокрема банків, які надають послугу банківського кредитування, «правове забезпечення діяльності і розвитку конкурентоспроможного ринку фінансових послуг в Україні, правове забезпечення єдиної державної політики у фінансовому секторі України. Закон містить важливе положення про те, що надавати фінансові кредити за рахунок залучених коштів має право» лише кредитна установа **на підставі відповідної ліцензії**. Визначає основні права споживачів фінансових послуг стосовно порядку та умов їх надання, наприклад право на інформацію;

Закон України «Про фінансову реструктуризацію» визначає умови та порядок проведення процедури добровільної фінансової реструктуризації боржника із вжиттям заходів, які передбачені даним законом. Закон поширює свою дію на юридичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності, які мають заборгованість хоча б перед однією фінансовою установою, що не є пов'язаною з боржником особою, та ініціюють проведення процедури фінансової реструктуризації відповідно до цього Закону, у тому числі на комунальні та державні підприємства, крім фінансових установ та казенних підприємств¹;

---

¹ Закон України «Про фінансову реструктуризацію» від 14 червня 2016 року № 1414-VIII. // Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text>.

Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» визначає правові та організаційні засади формування і ведення кредитних історій, права суб'єктів кредитних історій та користувачів бюро кредитних історій, вимоги до захисту інформації, що складає кредитну історію, порядок утворення, діяльності та ліквідації бюро кредитних історій. Згідно ст. 3 даного закону «кредитна історія – це сукупність інформації про юридичну або фізичну особу, що її ідентифікує, відомостей про виконання нею зобов'язань за кредитними правочинами, іншої відкритої інформації відповідно до Закону». Кожен громадянин має право перевірити свою кредитну історію в Бюро кредитних історій не виходячи з дому, онлайн. Є декілька сервісів, де це можна зробити. Наприклад, Українське бюро кредитних історій чи Міжнародне бюро кредитних історій. Кредитна історія - це та інформація, яку банк, на відміну від інших фінансових установ, обов'язково перевірятиме перед тим, як прийняти рішення про надання Вам кредиту.

2.3. Правомірність нарахування передбачених кредитним договором процентів за користування кредитом по закінченню його терміну

Надання банком кредиту відбувається на платній основі. Комерційні банки самостійно визначають порядок залучення та використання коштів, проведення кредитних операцій, встановлення рівня відсоткових ставок та комісійних винагород. Згідно ст. 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність» надання безпроцентних кредитів забороняється, за винятком передбачених законом випадків.

10.10.2007 між ПАТ «КБ «ПриватБанк» та Дмитром Олексієнко був укладений договір, за умовами якого банк передав відповідачу кредитну картку зі строком дії до жовтня 2009 року з установленим початковим кредитним лімітом на суму \$3000. В договорі було встановлено, що при порушенні позичальником зобов'язань щодо погашення кредиту він сплачує банку відсотки за користування кредитом у розмірі 1,6% на місяць, розраховані від суми залишку непогашеної заборгованості.

У зв'язку з невиконанням позичальником умов договору утворилася заборгованість, яка станом на 27.08.2015 становила

\$10091,59, з яких \$2879,42 — заборгованість за кредитом, \$7072,17 — заборгованість за процентами за користування кредитом, \$140 — заборгованість за пенею та комісією.

У листопаді 2015 року ПАТ «КБ «ПриватБанк» звернулося до суду із позовом до Дмитра Олексійка про стягнення заборгованості.

Тест на порушення прав споживачів фінансових послуг.

1. Чи є заборгованість за процентами за користування кредитом такою, що значно перевищує суму кредиту?

2. Чи були нараховані проценти за користування кредитом за період після закінчення терміну дії договору?

3. Чи звертався банк до боржника з вимогою про дострокове повернення кредитних коштів?

Згідно законодавства України: « За кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, установлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти (ч.1 ст.1054 ЦК)». Згідно абз.2 ч.1 ст.1048 Цивільного кодексу припис про щомісячну виплату процентів до дня повернення позики у разі відсутності іншої домовленості сторін може бути застосований лише в межах погодженого сторонами строку кредитування.

Враховуючи викладене, «право кредитодавця нараховувати передбачені договором проценти за кредитом припиняється **після спливу визначеного договором строку кредитування** чи у разі пред'явлення до позичальника вимоги згідно із ч.2 ст.1050 ЦК», а саме **висловлення кредитором вимоги про дострокове виконання зобов'язань за кредитним договором**. В охоронних правовідносинах права та інтереси позивача забезпечені ч.2 ст.625 Цивільного кодексу, яка регламентує наслідки прострочення виконання грошового зобов'язання та визначає, що «боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом». Ще одне важливе питання, на яке потрібно звернути увагу це - *протягом якого*

строку кредитор може подати позов про стягнення боргу та процентів? Відповідаючи на це питання відразу відзначимо, що згідно висновків постанови у справі № 444/9519/12 строк позовної давності за вимогами про сплату процентів за правомірне користування кредитом (які фактично не були сплачені) повинен обчислюватися окремо по кожному простроченому платежу за відповідний період. Тому, за загальним правилом проценти за користування кредитом стягуються за трирічний період, що передуює даті пред'явлення позову.

Важливо знати! Правова позиція Великої Палати ВС зводиться до того, що всі нарахування за надані в користування грошові кошти поділяються на дві категорії:

- **проценти за користування кредитом** - проценти які нараховуються в межах строку кредиту (позики) визначеного в договорі, і такі проценти розуміються як **“проценти за правомірне користування чужими грошовими коштами”**, розмір яких визначається договором або законом, і які сплачуються позичальником та порядок виплати яких урегульовано ч. 1 ст. 1048 та ч. 1 ст. 1054 ЦК України.

- **проценти за неправомірне користування чужими грошовими коштами** - проценти, які нараховуються внаслідок прострочення боржником виконання грошового зобов'язання, порядок виплати яких урегульовано ч. 2 ст. 625 ЦК України, у зв'язку з чим такі проценти можуть бути стягнуті й після спливу визначеного кредитним договором строку кредитування. При цьому Велика Палата ВС наголосила на тому, що у **разі сплати процентів за неправомірне користування кредитом, проценти за користування кредитом за той же період часу не сплачуються.**

Отже, у даній ситуації, вимоги банку про стягнення процентів та пені після жовтня 2009 року (закінчення строку кредитування) суперечать вимогам чинного законодавства.

Аналізуємо судову практику:

1. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів першої судової палати Касаційного цивільного суду від 6 лютого 2019 року №175/4753/15-ц. // Електронний ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79958126>

2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 28 березня 2018 р. № 444/9519/12 // Електронний ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74838904>

3. Рішення Великої палати Верховного Суду від 03 липня 2019 р. справа №342/180/17 // Електронний ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82998244>

2.4. Реструктуризація банківського кредиту

Останні півроку багато споживачів фінансових послуг стикнулися з фінансовими проблемами, нестачею коштів для здійснення вчасних виплат за кредитними зобов'язаннями. В зв'язку з цим банки заохочуються вчасно реагувати на економічні проблеми, зумовлені пандемією коронавірусної хвороби COVID-19. Одним із таких можливих механізмів є реструктуризація. Завданням реструктуризації є пом'якшити вплив кризи на фінансовий стан позичальників та не створювати ризиків втрати банками капіталу. Реструктуризації підлягають кредити виключно тим позичальникам, які зазнали фінансових труднощів через обмежувальні заходи, пов'язані з пандемією, в зв'язку з чим вони не спроможні вчасно обслуговувати кредити.

Згідно ст. 17 Закону України «Про споживче кредитування»: «реструктуризація зобов'язань за договором про споживчий кредит - це зміна істотних умов договору про споживчий кредит, що здійснюється кредитором на договірних умовах із споживачем і впливає на умови та/або порядок повернення такого кредиту».

Умови та строк реструктуризації визначаються банком з урахуванням економічних потреб позичальника.

Лілія працювала офіціанткою в кафе-ресторані. В квітні 2020 року, після оголошення карантинних обмежень в зв'язку з пандемією коронавірусної хвороби COVID-19, кафе оголосило про припинення своєї діяльності та звільнення всіх працівників. На той момент у Лілії був кредит в одному із банків. Кредит оформлено в липні 2019 року на 20 тис. грн під 18 % річних. Термін закінчення кредитного договору – липень 2021 року. Станом на 1 вересня 2020 року виникла заборгованість 4,533 грн.

До цієї ситуації вона вчасно сплачувала проценти та чергові внески по тілу кредиту. Зараз у неї немає ніяких доходів, окрім допомоги по безробіттю. Лілія сама виховує 12-ти річну доньку. Лілія почула в новинах про можливість реструктуризації кредитного боргу. Тоді вона вирішила звернутися до юридичної клініки за консультацією.

Тест на можливість реструктуризації боргу.

1. Чи існують обставини, що спричинили негативне фінансове становище боржника?

Так, Лілію звільнили з роботи зв'язку з закриттям підприємства під час пандемії COVID-19.

2. Чи готовий боржник до погашення боргу в майбутньому?

Так, Лілія стала на облік в місцевому центрі зайнятості, шукає роботу.

Є декілька варіантів реструктуризації кредиту: зміна строків погашення заборгованості; відміна пені та штрафних санкцій за неустойку; кредитні канікули – відстрочка виплат на певний час; можливість протягом якогось часу погашати тіло кредиту, щоб знизити суму нарахованих відсотків; збільшення терміну дії кредитного договору і, як результат, зменшення щомісячного платежу; списання всього боргу чи його частини; перевід зобов'язань по кредиту на довірену особу; зниження процентної ставки і, як результат, зменшення щомісячного платежу.

Етапи реструктуризації.

1. Боржник подає заяву в банк чи кредитну компанію з проханням оформити фінансову реструктуризацію, вказує на обставини, які спричинили негативне фінансове становище через які не має можливості виконати попередньо узгоджені зобов'язання та подає відповідні підтверджуючі документи. Таку заяву можна подати в письмовому вигляді особисто, отримавши відмітку про її прийняття; або надіслати рекомендованим листом; або надіслати на електронну адресу кредитора.

2. Отримуємо відповідь кредитора. Як правило кожна фінансова установа у своїх правилах роботи з клієнтами передбачає зобов'язання відповідати на такі звернення. В залежності від розміру боргу та виду кредиту відповідь можна отримати відразу або через кілька днів. Однак, реструктуризація

валютних кредитів може вимагати довшого часу очікування відповіді, адже кредитору потрібно проаналізувати коливання курсу та деякі інші чинники.

3. Перевірка кредитної історії боржника, узгодження всіх деталей та підписання договору реструктуризації боргу: наступний порядок та час сплати, розмір квот та вартість обслуговування.

Документи, що підтверджують виникнення обставин, через які стало неможливим вчасне погашення заборгованості по кредиту: документ, який підтверджує звільнення з роботи; медична довідка про наявність важкої хвороби; підтвердження втрати майна; свідоцтво про смерть одного з членів сім'ї; довідка із місцевого центру соціального забезпечення про фінансовий стан особи або сім'ї.

Документи, що підтверджують можливість погашення боргу в майбутньому: довідка з центру зайнятості про перебування на обліку; довідка про отримання соціальної допомоги чи пенсії; свідоцтво про право власності на майно, яке за необхідності може покрити заборгованість.

Додатки: Заява на реструктуризацію

2.5. Зміна умов договору кредитування з ініціативи кредитора

До юридичної клініки за консультацією звернулась Олена Забудько. У 2010 році вона уклала кредитний договір із банком, який надав пані Оксані кредит – 12 тис. гривень. У 2018 році банк подав позов до суду, в якому просить стягнути з позичальниці заборгованість – 65 тисяч гривень. Клієнтка не заперечує факту підписання анкети-заяви з банком. Вважає, що кредит погашений повністю, так як вона повністю виплатила суму (борг), вказану у кредитному договорі (45 390 гривень). Олена вважає вимоги позивача безпідставними, вона не погоджується із пред'явленими їй борговими зобов'язаннями, нарахованими за умовами кредитування, які фактично їй не роз'яснили. Зі змісту позовної заяви стало відомо, що банк змінив процентну ставку по кредиту та розмір кредитного ліміту, а також зараховував кошти,

якими позичальниця погашала борг на сплату відсотків, а мав би спрямовувати на погашення тіла кредиту.

Тест на порушення прав споживачів фінансових послуг.

Чи наявні в заяві-анкеті умови договору про сплату відсотків, пені і штрафу?

Чи надходили повідомлення від банку про зміну процентної ставки по кредиту?

Чи не пропущено строк позовної давності?

Законодавством України передбачено, що « відповідно до ч. 1 ст. 1054 ЦК України за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірах та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти (ч. 1 ст. 1048 ЦК України). Кредитний договір укладається у письмовій формі. Кредитний договір, укладений з недодержанням письмової форми, є нікчемним (ст. 1055 ЦК України)».

За змістом « ст. 634 ЦК України договором приєднання є договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору». Оскільки умови договорів приєднання розробляються банком, тому ці умови, згідно ЦК України, « повинні бути зрозумілі усім споживачам і доведені до їх відома, у зв'язку із чим банк має підтвердити, що на час укладення відповідного договору діяли саме ці умови, а не інші. З огляду на зміст ст. 633, 634 ЦК України можна вважати, що другий контрагент (споживач послуг банку) лише приєднується до тих умов, з якими він ознайомлений».

Відповідно до ч. 1 ст. 1048 ЦК України: « позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом. Розмір і порядок одержання процентів встановлюються договором. Якщо договором не встановлений розмір процентів, їх розмір

визначається на рівні облікової ставки Національного банку України. У разі відсутності іншої домовленості сторін проценти виплачуються щомісяця до дня повернення позики».

За змістом ст. 549 ЦК України: «неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторів у разі порушення боржником зобов'язання. Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. Пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання».

Частинами ч. 1, 2 ст. 551 ЦК України визначено наступне: «предметом неустойки може бути грошова сума, рухоме і нерухоме майно. Якщо предметом неустойки є грошова сума, її розмір встановлюється договором або актом цивільного законодавства. Згідно із ч. 1 ст. 1050 ЦК України якщо позичальник своєчасно не повернув суму позики, він зобов'язаний сплатити грошову суму відповідно до статті 625 цього Кодексу».

Як бачимо із вищевикладеного, у випадку укладення кредитного договору, « проценти за користування позиченими коштами та неустойка поділяються на встановлені законом (розмір та підстави стягнення яких визначаються актами законодавства) та договірні (розмір та підстави стягнення яких визначаються сторонами в самому договорі)».

Для вирішення ситуації потрібно з'ясувати, чи зазначена у заяві позичальника процентна ставка. Також, чи наявні у заяві, підписаній сторонами, « умови договору про встановлення відповідальності у вигляді неустойки (пені, штрафів) за порушення зобов'язання у вигляді грошової суми та її визначеного розміру». При цьому варто пам'ятати, що Витяг з Тарифів обслуговування кредитних карт «Універсальна» та Витяг з Умов та правил надання банківських послуг, які розміщені на офіційному сайті не містять підпису відповідача, тому їх не можна розцінювати як частину кредитного договору, укладеного між сторонами шляхом підписання заяви-анкети. Зверніть увагу на те, чи містять матеріали справи підтвердження, що саме з цими Витягом з Тарифів та Витягом з Умов ознайомила відповідачка та чи погодилася з ними, підписуючи

заяву-анкету про приєднання до умов та Правил надання банківських послуг Банку!

Крім того, як свідчить аналіз судової практики, «роздруківка із сайту позивача належним доказом бути не може, оскільки цей доказ повністю залежить від волевиявлення і дій однієї сторони (банку), яка може вносити і вносить відповідні зміни в умови та правила споживчого кредитування».

Аналізуємо судову практику:

1. Постанова Великої палати Верховного Суду від 03.07.2019 року № 342/180/17 // Електронний ресурс:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/82998244>
2. Рішення Галицького районного суду м. Львова від 04 лютого 2020 року № 461/4766/19: // Електронний ресурс:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/87406120?fbclid=IwAR1hF4jYiuYFeH3XDrY8b6pLAXoE3Lti9LYqKHpVeTFZ4IUkSApT2k1Ytc>
3. Рішення Заставнівського районного суду Чернівецької області від 07.07.2020 року № 716/2480/19. // Електронний ресурс:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/90354069>

2.6. Визнання кредитного договору недійсним

В вересні 2020 року Володимир Павленко звернувся до юридичної клініки з проханням допомоги йому визнати недійсним кредитний договір. Зі слів заявника, 29 липня 2008 року він уклав із банком кредитний договір, згідно з яким отримав кредит у сумі 10 000 дол. США для споживчих потреб до 29 липня 2018 року зі сплатою 13,5 % річних. Володимир стверджував, як зазначається у Постанові Великої Палати Верховного Суду, що банк не надав йому « графік платежів, що є складовою кредитного договору, із зазначенням сум погашення основного боргу, відсотків за користування кредитом та інших супутніх послуг і фінансових зобов'язань позивача за кожним платіжним періодом. Такий графік сторони не підписували, а у кредитному договорі він відсутній». На думку Володимира Павленка, він « підписав кредитний договір під впливом інформації, яка не відповідала дійсності». У цьому договорі були невігідні умови, що передбачають отримання банком

прихованого прибутку та виникнення у позичальника непередбачених у договорі втрат. Банк умисно приховав реальну ціну пропонованої фінансової послуги.

Тест на порушення прав споживачів фінансових послуг.

Чи отримав споживач фінансових послуг умови кредитування перед укладенням договору?

Чи був доданий до договору кредитування графік сплати відсотків і повернення кредиту?

Чи було роз'яснено позичальнику його право на відмову від кредиту?

Чи було волевиявлення позичальника вільним, свідомим, повністю відповідало внутрішній волі та було направлене на реальне настання юридичних наслідків?

Укладаючи кредитний договір в іноземній валюті, позичальник та кредитор, згідно законодавства України, беруть «на себе певні ризики на випадок зміни валютного курсу та в момент укладання кредитного договору не мають обґрунтованих підстав вважати, що зміна встановленого валютного курсу не настане. Будучи ознайомленим із умовами кредитування та повідомленим про валютні ризики, позичальник усвідомлює, що курс української гривні стосовно долара США не є незмінним», і враховує підвищений валютний ризик за таким кредитом.

Для захисту прав споживача фінансових послуг, в даному випадку позичальника, необхідно зібрати « належні та допустимі докази, які би підтверджували недійсність» оскарженого договору.

Перш за все, необхідно дослідити умови самого договору кредитування на предмет відповідності закону. Зокрема, звернути увагу на ті пункти кредитного договору (які часто трапляються в кредитних договорах, різняться лише цифри), « згідно з якими за несвоєчасне повне чи часткове повернення кредитних коштів і сплату процентів позичальник повинен сплатити **пеню** у розмірі 0,2 відсотка за кожен день прострочення, а також може бути стягнутий **штраф** у розмірі 5 000 грн».

Відповідно до ст. 549 ЦК України « штраф і пеня є **одним видом** цивільно-правової відповідальності, а тому можливість їх одночасного застосування за одне й те саме порушення строків виконання грошових зобов'язань за кредитним договором

підтверджує недотримання припису частини першої ст. 61 Конституції України про заборону повторного притягнення до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення».

Наступний крок – дослідження пунктів кредитного договору на предмет правомірності покладення на позивача обов'язку здійснити страхування предмета застави та страхування життя.

Аналізуємо графік сплати відсотків і повернення кредиту на предмет правомірності включення плати за обслуговування кредиту до складу послуг зі споживчого кредитування та правомірності покладення її на споживача.

Відповідно до п. 3.6 Правил надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту, затверджених Постановою правління Національного банку України від 10 травня 2007 року № 168 у редакції, чинній на час укладення кредитного договору, « банки не мали права встановлювати платежі, які споживач мав сплатити на користь банку за дії, які банк здійснює на власну користь (ведення справи, договору, облік заборгованості споживача тощо), або за дії, які споживач здійснював на користь банку (прийняття платежу від споживача тощо), або за дії, що їх вчиняв банк або споживач з метою встановлення, зміни чи припинення правовідносин (укладення кредитного договору, внесення змін до нього, прийняття повідомлення споживача про відкриття згоди на кредитного договору тощо)»¹.

Важливою аргументацією у справах про визнання договору кредитування недійсним є обґрунтування недотримання в договорі **принципу справедливості**. Зокрема, «щодо права банку без добровільної згоди позичальника (споживача) змінювати розмір» процентної ставки за користування кредитом та дотримання балансу договірних прав й обов'язків кредитора та позичальника.

---

¹ Постанова правління Національного банку України про затвердження «Правила надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту» від 10 травня 2007 року № 168 // Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0541-07#Text>

Згідно ч. 1 та 2 ст. 18 Закону України «Про захист прав споживачів», кредитор « не повинен включати у договори зі споживачем умови, які є несправедливими. Умови договору є несправедливими, якщо всупереч принципу добросовісності його наслідком є істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків на шкоду споживача».

Аналізуємо судову практику:

1. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 9 лютого 2019 року у справі № 524/5152/15-ц // Електронний ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79958126>

2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 10 червня 2020 року у справі № 133/474/15-ц // Електронний ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89903300>

3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 12 грудня 2018 року у справі № 444/484/15-ц // Електронний ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78628101>

4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 9 грудня 2019 року у справі № 524/5152/15-ц // Електронний ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86505047>

5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 18 березня 2020 року у справі № 183/2122/15 // Електронний ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88546249>

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 червня 2020 року у справі № 264/5957/17 // Електронний ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90458888>

Нормативні акти

1. Цивільний кодекс України, статті 1046-1052 ЦК України; положення ч. 2 ст. 1054. // Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. // Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

3. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121-III. // Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.

4. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р. // Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#n14>.

5. Закон України «Про споживче кредитування» від 15 листопада 2016 р. № 1734-VIII // Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>.

6. Закон України «Про фінансову реструктуризацію» від 14 червня 2016 року № 1414-VIII. // Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text>.

7. Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» від 23 червня 2005 року № 2704-IV. // Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-15#Text>.

Перевірка знань Тестові завдання

1. Як називається документ, у якому міститься інформація про споживчий кредит, яку кредитор надає зобов'язаний надати споживачу та яка необхідна для порівняння різних пропозицій кредитодавця з метою прийняття ним обґрунтованого рішення про укладення відповідного договору, в тому числі з урахуванням обрання певного типу кредиту?

- а) паспорт споживчого кредиту;
- б) умови надання банківських послуг;
- в) додаткові умови кредитування;
- г) Зобов'язання кредитора.

2. В якій формі може надаватися банківський кредит?

- а) натуральній або грошовій;
- б) лише грошовій;
- в) грошовій або безготівковій;
- г) матеріальній.

3. Дмитро звернувся до банку, щоб взяти споживчий кредит для купівлі газової плити. Працівник банку повідомив йому, що в таких випадках обов'язково потрібно оформити договір страхування життя. І навіть порадив хорошу страхову компанію, з якою давно співпрацює банк. Якими мають бути дії Дмитра?

- а) голосно обуритися і накричати на всіх працівників банку;
- б) відмовитися від укладення договору страхування, а якщо працівник банку не погодиться, то подати скаргу до Національного банку України;
- в) подати скаргу до Прокуратури України;
- г) погодитися на умови банку, працівник поганого не порадить.

4. Олена отримала кредитну картку з кредитним лімітом 5 000 грн. та можливістю безкоштовного використання протягом 55 днів. Через 2 місяці користування вона витратила 3 000 грн. Ще через 1 місяць поповнила картку на 1 000 грн. На погашення чого банк повинен в першу чергу зарахувати ці кошти?

- а) спочатку погашається тіло кредиту;
- б) спочатку погашаються проценти за користуванням кредитом;
- в) спочатку кошти будуть зараховані в рахунок пені за невчасне поповнення рахунку;
- г) кожен банк самостійно визначає порядок погашення.

5. Влітку, під час карантинних обмежень пов'язаних із пандемією, Максим втратив роботу і перебивався малими підробітками. Тому не зміг вчасно сплатити черговий платіж за споживчим кредитом. Банк нарахував йому штрафні санкції. Чи правомірні дії банку?

- а) так, карантинні проблеми стосуються всіх, на жаль;
- б) ні, під час карантину забороняється нараховувати штраф та пеню за невчасну сплату чергових платежів;
- в) ні, під час карантину забороняється нараховувати штраф та відсотки за невчасну сплату чергових платежів;
- г) так, дії банку правомірні, під час карантину вони продовжують нараховувати відсотки по кредитам (штрафи).

6. Влітку 2020 року, з огляду на обставини, що склалися у зв'язку з пандемією Ковід 19, Марія вирішила скористатися «карантинними канікулами». На що НЕ може розраховувати Марія з боку банку-кредитора?

- а) відміну пені та штрафних санкцій за несвоєчасну сплату внесків;
- б) дозвіл протягом якогось часу погашати лише тіло кредиту, щоб знизити суму нарахованих відсотків;
- в) зниження процентної ставки і, як результат, зменшення щомісячного платежу;
- г) відміни нарахування процентної ставки на весь період карантину.

7. Євген виплатив суму кредитного ліміту по своїй кредитній картці (3000 грн.) навесні 2008 року, але не закрив кредитний рахунок. У вересні 2020 року отримав позов до суду з вимогою виплатити велику заборгованість. З'ясувалося, що за цей час банк збільшив кредитний ліміт та розмір відсоткової оплати за користування кредитним лімітом. Чи повинен Євген сплатити те, що вимагає банк?

- а) так, потрібно було закрити банківський рахунок;
- б) так, але можна поборотися за зменшення суми заборгованості;
- в) ні, банк повинен був погодити всі зміни з позичальником;
- г) так, адже всі зміни були висвітлені на офіційному сайті банку, потрібно цікавитися новинами свого банку.

8. Якщо договором кредитування не встановлений розмір процентів за користування кредитом, то він буде безкоштовний?

- а) так, надання безпроцентних кредитів в Україні не забороняється;
- б) в такому випадку розмір процентів визначається на рівні облікової ставки Національного банку України;
- в) так, тоді кредит буде безвідсотковий, але позичальник буде платити відсотки за послугу кредитування;
- г) у разі відсутності іншої домовленості сторін визначені законом проценти виплачуються до внесення змін в договір, але не більше ніж 6 місяців.

9. Який документ може підтвердити факт передачі колекторській компанії Вашої заборгованості по кредиту?

- а) договір «факторингу» або договір переуступки боргу;
- б) немає Закону про колекторські компанії – немає і таких документів;
- в) всі колекторські компанії злочинні, діють поза законом;
- г) договір купівлі-продажу кредитного договору.

10. 18 лютого 2020 року Олег уклав договір банківського кредитування з банком «Алекс» та отримав на руки готівкою 5000 грн. на купівлю планшету. Подумавши та оцінивши всі ризики, 23 лютого 2020 р. він повернувся до банку та хотів віддати кошти. Чи має право Олег на відмову від кредиту?

а) так, споживач має право протягом 14 календарних днів з дня укладення договору про споживчий кредит відмовитися від договору без пояснення причин;

б) так, споживач має право протягом 14 календарних днів з дня укладення договору про споживчий кредит відмовитися від договору, але з поясненням поважної причини;

в) так, споживач має право протягом 7 календарних днів з дня укладення договору про споживчий кредит відмовитися від договору;

г) так, споживач має право протягом 7 календарних днів з дня укладення договору про споживчий кредит відмовитися від договору, окрім випадків отримання ним готівкових грошових коштів.

(назва банківської установи)

(місцезнаходження банківської установи)

Заявник _____

(прізвище, ім'я, по-
батькові)
який зареєстрований за
адресою: _____

фактична адреса
проживання: _____

Засоби
зв'язку: _____

**ЗАЯВА
про реструктуризацію кредитної заборгованості**

Між мною _____ та

_____ був укладений Договір про _____ № _____ від «__»

_____ 202_ року (далі-Договір), відповідно до якого мені було надано кредит у розмірі _____ (_____) гривень.

Відповідно до п. ___ Договору, я, як позичальник, повинен сплачувати не пізніше _____ числа кожного місяця відсотки за користування кредитом та щомісячну суму по кредиту в розмірі _____ (_____) гривень.

До _____ 2020 року я сумлінно виконував(ла) свої зобов'язання та вносив (ла) чергові платежі за договором.

На даний час заборгованість становить:

По кредиту – _____ грн.;

По процентам – _____ грн.;

Комісія – _____ грн.;

Неустойка – _____ грн.

У березні 2020 року було оголошено карантинні обмеження зумовлені пандемією коронавірусної хвороби COVID-19. В зв'язку з цим підприємство на якому я працював(ла) припинило свою діяльність і мене було звільнено.

До квітня 2020 р., я не мав(ла) заборгованості, але з початком вищевказаних подій моє матеріальне та фінансове становище значно погіршилося. Я втратив(ла) попереднє місце роботи і залишився(лася) практично без засобів до існування.

У зв'язку з об'єктивними обставинами моє фінансове становище погіршилось та я наразі не маю достатнього заробітку для виконання кредитних зобов'язань у повному обсязі, відповідно до раніше обумовленого Договору. Так, на сьогоднішній день мій особистий дохід, як позичальника, становить _____ (_____) гривень __ копійок, сукупний дохід сім'ї становить _____ (_____) гривень ____ копійок. Крім цього, я маю значні витрати пов'язані з утриманням неповнолітньої дитини.

В Постанові Національного банку від 26.03.2020 № 39 «Про особливості застосування вимог Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями у зв'язку із запровадженням обмежувальних заходів» встановлено особливі правила для роботи з позичальниками на період карантину та запровадження обмежувальних заходів.

Постановою Правління Національного Банку України від 06.08.2009 року № 461 «Про заходи щодо забезпечення погашення кредитів» схвалено Рекомендації щодо роботи банків з позичальниками – фізичними особами, які мають заборгованість за споживчими кредитами та потрапили у скрутне фінансове становище. Цим документом банкам рекомендовано коректно та з розумінням ставитися до позичальника, який потрапив у скрутне фінансове становище. Окрім того, НБУ рекомендує банкам використовувати ці Рекомендації під час роботи з позичальниками - фізичними особами, які потрапили в скрутне фінансове становище внаслідок настання непередбачених обставин, що спричинили негативний вплив на їх здатність

забезпечувати своєчасне та в повному обсязі виконання своїх зобов'язань за споживчими кредитами (далі - позичальник, який потрапив у скрутне фінансове становище).

Непередбаченими обставинами, що спричинили негативний вплив на здатність позичальника забезпечувати своєчасне та в повному обсязі виконання своїх зобов'язань за споживчим кредитом, можуть бути: зменшення заробітної плати та/або інших надходжень; втрата пільг, роботи; тяжке захворювання та/або отримання інвалідності; розлучення; смерть членів сім'ї або інше, якщо ці обставини спричинили втрату доходів або їх зниження до рівня, за яким щомісячні сукупні платежі за кредитом перевищують 30% місячного доходу позичальника.

Банкам рекомендовано розглядати позичальника як такого, що потрапив у скрутне фінансове становище у разі наявності підтверджених відповідними достовірними документами (довідка з місця роботи, довідка з державної служби зайнятості тощо) об'єктивних та беззаперечних доказів того, що позичальник не в змозі своєчасно та в повному обсязі виконувати умови кредитного договору у зв'язку з настанням непередбачених обставин.

Положення ч. 12 ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів» передбачає, що кредитор має право за погодженням зі споживачем на реструктуризацію заборгованості за договором про надання споживчого кредиту. Реструктуризація може здійснюватись шляхом зміни механізму нарахування відсотків таким чином, щоб частина щомісячних платежів з обслуговування кредитів не перевищувала 35 відсотків сукупного місячного доходу сім'ї.

На підставі викладеного та керуючись ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів», положеннями Постанови Правління Національного Банку України від 06.08.2009 року № 461 «Про заходи щодо забезпечення погашення кредитів»,

ПРОШУ:

1. Розглянути дану заяву у встановленому законодавством порядку.

2. Провести реструктуризацію заборгованості за Договором про _____ № _____ від «__» _____ 202_ року: а) шляхом зменшення розміру щомісячного платежу, на суму, яка не перевищуватиме 30% мого особистого доходу та 35% сукупного доходу сім'ї, що становить суму _____ (_____) гривень __ копійок на термін до «__» _____ 202_ року; б) шляхом надання кредитних канікул

на термін до «___» _____ 202_ року із відстроченням сплати суми основного боргу, відсотків та інших платежів за Договором про _____ № «___» _____ 202_ року.

3. Про результати розгляду мого звернення прошу проінформувати мене письмово, надіславши лист за адресою: _____ та на електронну адресу _____ у строк, що не перевищує встановленого у ст. 20 Закону України «Про звернення громадян».

Додатки:

1. Копія Договору про _____ №___ від «___» _____ 20_ року;
  2. Копія паспорту;
  3. Копія реєстраційного номера облікової картки платника податків;
  4. Копія довідки про майновий стан та доходи;
  5. Копія довідки з Державної служби зайнятості;
  6. _____;
  7. _____.
- (інші документи, що можуть виступати доказами)

«___» _____ 202_ року (підпис) ПІБ

РОЗДІЛ 3. КРЕДИТИ ВІД ФІНАНСОВИХ КОМПАНІЙ (МІКРО/ОНЛАЙН КРЕДИТИ)

Мета розділу полягає у тому, щоб допомогти **студентам-клініцистам** зорієнтуватися у масиві національного законодавства, що регулює відносини у сфері мікро та онлайн кредитування; надати їм інструкції з аналізу справ клієнтів; навести зразки аналізу кейсових справ у сфері мікро та онлайн кредитування. У межах даного розділу ми проаналізуємо «швидкі кредити»/ «онлайн кредити», які надаються мікрофінансовими організаціями (далі МФО).

3.1. Нормативно-правове регулювання мікро та онлайн кредитування

Перша десятка результатів пошуку «КРЕДИТ» у Google виглядає наступним чином: 1) кредит онлайн; 2) кредит онлайн на картку; 3) кредит готівкою; 4) кредит без відмови; 5) кредит під 0; 6) кредит МФО без дзвінків; 7) кредит швидкий з поганою кредитною історією; 8) кредит онлайн терміново; 9) кредит МФО колектори; 10) кредит онлайн відгуки.

Нормативне визначення таких понять, як «мікрофінансові організації», «швидкі кредити», «онлайн кредити», «мікропозики» у законодавстві відсутнє. Діяльність фінансових установ у сфері надання мікрокредитування, в тому числі - онлайн, регулюється наступними нормативно-правовими актами: Законами України «Про захист прав споживачів», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», «Про споживче кредитування», «Про електронну комерцію», Цивільним кодексом України, нормативними актами Національного Банку України.

Так, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»: **«фінансова установа** – юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку».

Цим же законом передбачено, що « до фінансових установ належать **банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи**, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, - інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг».

Відповідно до п. 11. ч. 1 ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування»: « **споживчий кредит (кредит)** - грошові кошти, що **надаються споживачу** (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) **для задоволення потреб**, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника».

3.2. Засади мікро та онлайн кредитування

1. Кредит, як фінансову послугу, можуть надавати банки, кредитні спілки, мікрофінансові організації та ін. фінансові установи.

2. Фінансові установи повинні бути внесені до Державного реєстру фінансових установ.

3. Регулятором небанківських фінансових установ є Національний банк України.

4. За статистикою більшість звернень до юридичної клініки пов'язані саме з кредитами, отриманими у МФО.

5. Отримання «онлайн кредиту» за допомогою онлайн-сервісів є електронним правочином, що реалізується шляхом укладення електронного договору, який відрізняється від звичайного договору позики лише способом його укладення. Укладення електронного договору юридично прирівнюється до укладення договору у звичайній формі (паперовій).

6. До 01.01.2021 року Закон України «Про споживче кредитування» не поширюється на договори розміром до однієї мінімальної заробітної плати та договори строком погашення кредиту до одного місяця (наприклад: особа отримавши споживчий кредит у сумі 4000, строком до 1 місяця, даним законом незахищена).

7. Вищезазначений Закон України передбачає також наступне: « У договорах про споживчий кредит пеня за невиконання зобов'язання щодо повернення кредиту та процентів за ним не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня, та не може бути більшою за 15 відсотків суми простроченого платежу».

8. « Сукупна сума неустойки (штраф, пеня), нарахована за порушення зобов'язань споживачем на підставі договору про споживчий кредит, не може перевищувати половини суми, одержаної споживачем за таким договором, і не може бути збільшена за домовленістю сторін».

9. « У разі прострочення споживачем у період з 01 березня 2020 року по останній календарний день місяця (включно), в якому завершується дія карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України на всій території України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби (COVID-19), виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит (в тому числі, але не виключно, прострочення споживачем у період з 01 березня 2020 року по останній календарний день місяця (включно), в якому завершується дія карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України на всій території України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби (COVID-19), виконання зобов'язань зі сплати платежів) споживач звільняється від відповідальності перед кредитором за таке прострочення».

3.3. Поради щодо методики аналізу справи клієнта

1. Перевірити відомості про кредитодавця (кредитора) у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (далі ЄДР) шляхом формування безкоштовного запиту.

2. Перевіри інформацію про внесення кредитодавця до Державного реєстру фінансових установ (за ідентифікаційним кодом ЄДРПОУ).

3. Перевірити відомості про боржника у Єдиному реєстрі бюро кредитних історій (див. список). Пам'ятайте, один раз в рік

дана послуга для особи, відносно якої запитується інформація, є безкоштовною.

3.1. ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ПЕРШЕ ВСЕУКРАЇНСЬКЕ БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ"

3.2. ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "МІЖНАРОДНЕ БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ"

3.3. ТОВАРИСТВО 3 ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "УКРАЇНСЬКЕ БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ"

3.4. ТОВАРИСТВО 3 ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "УНІВЕРСАЛЬНЕ БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ"

3.5. ТОВАРИСТВО 3 ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "НЕЗАЛЕЖНЕ БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ"

3.6. ТОВАРИСТВО 3 ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ "УКРАЇНСЬКЕ КРЕДИТНЕ БЮРО"

3.7. ТОВАРИСТВО 3 ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "РОЗДРІБНЕ БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ"

3.8. ТОВАРИСТВО 3 ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "ОНЛАЙН БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ"

4. Встановити, чи поширюється на даний кредит дія Закону України «Про споживче кредитування», зокрема, варто звернути увагу на розмір кредиту та строк його погашення?

5. Проаналізувати умови договору на предмет відповідності Закону України «Про споживче кредитування».

6. Якщо встановлена заборгованість, витребуйте в кредитодавця інформацію про повний розрахунок заборгованості. Рекомендуємо використовувати шаблон заяви (додаток 1).

7. Встановити наявність у кредитодавця підстав для безспірного списання заборгованості за договором (виконавчий напис нотаріуса, постанова державного/приватного виконавця).

8. Встановити, чи відбулося «...відступлення права вимоги...» (продаж заборгованості іншому кредитору)? Важливо

пам'ятати, що неповідомлення боржника (позивача) про зміну кредитора у зобов'язанні, не направлення вимоги про погашення заборгованості позивачу, нарахування відповідачем заборгованості за Кредитним Договором та стягнення на підставі виконавчого напису суми заборгованості, до якої входила і плата за обслуговування кредитної заборгованості, свідчить про те, що сума заборгованості на момент вчинення виконавчого напису не була безспірною, а отже у випадку, якщо у справі є виконавчий напис нотаріуса про стягнення заборгованості за кредитним договором – його необхідно визнати таким, що не підлягає виконанню.

9. Якщо сума заборгованості обґрунтована, але ваш клієнт не має фінансової можливості погасити її, рекомендуємо звернутися до фінансової установи з заявою про реструктуризацію кредиту (додаток 2). Реструктуризація зобов'язань за кредитом є правом, а не обов'язком кредитора.

10. Клієнту важливо пояснити законодавчо встановлені правила погашення заборгованості: « у разі недостатності суми здійсненого платежу для виконання зобов'язання за договором про споживчий кредит у повному обсязі ця сума погашає вимоги кредитора у такій черговості:

1) у *першу* чергу сплачуються прострочена до повернення сума кредиту та прострочені проценти за користування кредитом;

2) у *другу* чергу сплачуються сума кредиту та проценти за користування кредитом;

3) у *третю* чергу сплачуються неустойка та інші платежі відповідно до договору про споживчий кредит».

11. Якщо стягнення заборгованості за онлайн кредитом здійснене після тривалого строку після укладення договору, рекомендуємо перевірити наявність підстав для застосування «позовної давності».

Якщо в ході аналізу справи ви встановили, що є факти порушення прав клієнта, варто пам'ятати про наступні **способи правового захисту**: досудовий (звернення до мікрофінансової організації, див. додатки, медіація); адміністративний (звернення із скаргою до Національного банку України); судовий (звернення з позовом до загального/адміністративного суду).

Пропонуємо добірку судових рішень, пов'язаних зі стягненням заборгованості за мікропозиками.

Чи породжує договір про споживчий кредит, укладений в електронній формі, юридичні наслідки?

Так, у постанові Київського апеляційного суду від 14.02.2020 по справі №753/19349/19 <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87590933> зазначено, що «...Механізм укладення електронного договору, який має використовуватися позивачем у взаємовідносинах із позичальниками, зокрема вимоги до його підписання сторонами, врегульовано законами України «Про електронну комерцію» та «Про електронний цифровий підпис». Електронний договір укладається і виконується в порядку, передбаченому Цивільним та Господарським кодексами України, а також іншими актами законодавства. Електронний договір, укладений шляхом обміну електронними повідомленнями, підписаний у порядку, визначеному статтею 12 цього Закону, вважається таким, що за правовими наслідками прирівнюється до договору, укладеного у письмовій формі. Кожний примірник електронного документа з накладеним на нього підписом, визначеним статтею 12 цього Закону, є оригіналом такого документа».

Тобто, фактом підписання онлайн договору можуть бути і електронний одноразовий ідентифікатор (алфавітно-цифрова послідовність, що її отримує особа, яка прийняла пропозицію (оферту) укласти електронний договір шляхом реєстрації в інформаційно-телекомунікаційній системі суб'єкта електронної комерції, що надав таку пропозицію).

ВАЖЛИВО! Клієнту необхідно роз'яснити, що юридичні наслідки (повернення) за договором виникають не залежно від форми договору (паперова/електронна).

Більшість звернень клієнтів юридичної клініки пов'язані із стягненням заборгованості. Тому, якщо ви розпочали роботу над типовою справою, важливо пам'ятати, що потрібно знайти підстави для зменшення розміру заборгованості, адже саме на цьому етапі МФО допускають порушення законодавства (тіло кредиту – боржнику все ж таки доведеться повернути).

3.4. Аналіз кейсів

Кейс 1.

13.07.2018 року між ТОВ «Фінансова компанія Є гроші» та ОСОБА_1 укладено Договір № 3256814892-022684 в *електронному вигляді* шляхом *реєстрації позичальника на Інтернет сайті <https://e-groshi.com>* і виконання ним дій, які свідчать про укладення договору.

У лютому 2019 року ТОВ «Фінансова компанія «Преміум Актив» звернулося до суду з позовом до ОСОБА_1, в якому просило стягнути з нього заборгованість за договором в розмірі **23 066 грн. 00 коп.**, яка складається із: 1) заборгованості за кредитом в розмірі 4 000 грн. 00 коп.; 2) заборгованості по процентам за користування кредитом в розмірі 8 156 грн. 00 коп.; 3) заборгованості за пенею в розмірі 10 910 грн. 00 коп.; 4) понесених по справі судових витрат.

ПИТАННЯ:

? Чи поширюється дія Закону України «Про споживче кредитування» на даний договір про споживче кредитування?

? Чи реєстрація на сайті є свідченням укладення договору?

? Які гарантії передбачені для боржника Законом України «Про споживче кредитування»?

Аналізуємо постанову Київського апеляційного суду від 28.10.2019 №755/2659/19 (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/85237976>). Відповідно до статті 627 Цивільного кодексу України, у договорах за участю фізичної особи - споживача враховуються вимоги законодавства про захист прав споживачів. Відповідно до ст. 21 Закону України «Про споживче кредитування»: «споживач, який порушив своє зобов'язання щодо повернення кредиту та процентів за ним, має відшкодувати позикодавцю завдані цим збитки відповідно до закону з урахуванням особливостей, визначених цією статтею».

Цим же законом України передбачено і наступне: **«У договорах про споживчий кредит** пеня за невиконання зобов'язання щодо повернення кредиту та процентів за ним не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня, та не може бути більшою за 15 відсотків суми простроченого платежу. Сукупна сума неустойки (штраф, пеня), нарахована за порушення зобов'язань споживачем на підставі договору про споживчий

кредит, не може перевищувати половини суми, одержаної споживачем за таким договором, і не може бути збільшена за домовленістю сторін».

У п.7.1 Договору про надання позики зазначено, що загальний розмір пені, що підлягає сплаті за договором, не може перевищувати розмір, встановлений законодавством України, отже він не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня, та не може бути більшим за 15 відсотків суми простроченого платежу. Договором про надання позики передбачена відповідальність відповідача за несвоєчасне виконання зобов'язань у вигляді пені.

Враховуючи те, що відповідач отримав від ТОВ «Фінансова компанія Є гроші» позику у розмірі 4 000 грн., сума процентів за 11 днів користування позикою згідно умов договору становить 44 грн., згідно ч.2 ст.21 Закону України «Про споживче кредитування» пеня за невиконання зобов'язання щодо повернення кредиту та процентів за ним не повинна перевищувати 606 грн. = (4 044 грн. x (15%/100%)), які і підлягають стягненню з відповідача на користь позивача.

ВИСНОВОК: стягнення пені в розмірі 10 910,00 грн. суперечить вимогам Закону України «Про споживче кредитування» та п.7.1. Договору.

Кейс 2.

22.01.2014 між ОСОБА_1 та ПАТ «Дельта Банк» укладено кредитний договір № К-5668980 (далі - договір), згідно з яким вона отримала кредитні кошти в сумі **294 474,00 грн.** з процентною ставкою в розмірі 16,5% річних у разі, якщо вона належним чином виконує умови договору та 26% річних у разі невиконання будь-якого із зобов'язань за договором.

Станом на 30.07.2018 у позивача виникла заборгованість за договором, яка складається з суми: 1) заборгованості за кредитом в розмірі 260 260,85 грн.; 2) суми заборгованості за відсотками в розмірі 129 384,11 грн.; 3) суми пені в розмірі 1 188 192,55 грн.; 4) штрафних санкцій в розмірі 14 723,70 грн.

У жовтні 2018 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ПАТ «Дельта Банк», третя особа Фонд гарантування

вкладів фізичних осіб про захист прав споживача, **визнання недійсним пункту кредитного договору.**

ПИТАННЯ:

? Чи поширюється дія Закону України «Про споживче кредитування» на даний договір про споживче кредитування?

? Які гарантії передбачені для боржника Законом України «Про споживче кредитування»?

? Чи можливе одночасне застосування штрафу і пені за одне й те саме порушення?

Аналізуємо рішення Печерського районного суду м. Києва від 13.11.2019 №757/49273/18-ц (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/87512739>). Зокрема, у цьому рішенні йдеться про наступне:

«Відповідно до ч. 1 ст. 203 ЦК України зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.

Відповідно до ст. 549 ЦК України неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання. Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. Пенєю є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

За правилами ст. 61 Конституції України ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення».

Аналізуючи положення п. 9.1 та п. 9.2 договору, а також наданий позивачем розрахунок заборгованості, суд вважає, що на позивача покладено подвійну цивільно-правову відповідальність у вигляді пені в розмірі 1 188 192,55 грн. та штрафу в розмірі 14 723,70 грн., що не заперечується представником відповідача.

Аналогічна правова позиція викладена у постанові Верховного Суду України від 21.10.2015 у справі № 6-2003цс15 про те, що відповідно до статті 549 ЦК України: «штраф і пеня є одним видом цивільно-правової відповідальності, а тому їх

одночасне застосування за одне й те саме порушення - строків виконання грошових зобов'язань» за кредитним договором свідчить про недотримання положень, закріплених у статті 61 Конституції України щодо заборони подвійної цивільно-правової відповідальності за одне і те саме порушення.

Відповідно до ст. 627 ЦК України у договорах за участю фізичної особи - споживача враховуються вимоги законодавства про захист прав споживачів.

Отже, на дані правовідносини поширюється дія Закону України «Про захист прав споживачів».

Відповідно до ч. 1, 2, п. 5 ч. 3, ч. 5 ст. 18 Закону України «Про захист прав споживачів»: « продавець (виконавець, виробник) не повинен включати у договори із споживачем умови, які є несправедливими».

Встановлено, що у п. 9.1 встановлена пеня в розмірі 1% від суми несплаченого ануїтетного платежу за кожний день такого порушення, що є непропорційною сумою компенсації у разі невиконання зобов'язань за договором, відповідно до розміру тіла кредиту та відсотків, тобто свідчить **про несправедливі умови, враховуючи покладення на позивача цивільно-правової відповідальності у вигляді штрафу**, що встановлений п. 9.2 договору.

ВИСНОВОК: п. 9.1 договору порушує передбачені Конституцією України та ЦК України засади добросовісності, справедливості та розумності.

Кейс 3.

Чи правомірне нарахування відсотків за позикою після спливу визначеного договором строку кредитування?

18.05.2018 між ТОВ «СОС Кредит» та ОСОБА_1 укладено Договір про надання фінансового кредиту у розмірі 1500 грн. з кінцевим терміном погашення не пізніше 17.07.2018 року.

15.06.2018 року між ТОВ «СОС Кредит» та ОСОБА_1 по справі укладено Додаткову угоду №1 до Договору про надання фінансового кредиту від 18.05.2018 року.

ОСОБА_1 не виконала зобов'язання, і як наслідок – виникла заборгованість.

24.09.2018 року між ТОВ «СОС Кредит» та ТОВ

"Фінансова Компанія "Кредит-Капітал" укладено Договір факторингу №24/09/18-ФС від 24.09.2018 р., за яким ТОВ "Фінансова Компанія "Кредит-Капітал" отримало право грошової вимоги, зокрема і до ОСОБА_1.

Станом на 04.04.2019 р. заборгованість становить 13689,75 грн., а саме: 1) заборгованість за тілом кредиту - 1500 грн.; 2) заборгованість за відсотками - 579,75 грн.; 3) заборгованість за пенею - 3105 грн.; 4) заборгованість за комісією, заборгованість за штрафом - 0 грн.; 5) заборгованість за відсотками, нарахованими компанією - 8505 грн.

ПИТАННЯ:

? Чи поширюється дія Закону України «Про споживче кредитування» на даний договір про споживче кредитування?

? Які гарантії передбачені для боржника Законом України «Про споживче кредитування»?

? Чи можливе нарахування відсотків після спливу визначеного договором строку кредитування?

Аналізуємо рішення Роменського міськрайонного суду від 08.10.2019 у справі № 585/1564/19 (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/84835182>)

Відповідно до ч.1 ст. 1050 ЦК України: «якщо позичальник своєчасно не повернув суму позики, він зобов'язаний сплатити грошову суму відповідно до статті 625 цього Кодексу. Відповідно до ч.1, ч.2 ст. 625 ЦК України боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом».

За змістом ст. 512, 514 ЦК України кредитор у зобов'язанні «може бути замінений іншою особою внаслідок передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги), до нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав».

Не підлягає задоволенню вимога про стягнення з відповідача заборгованість по відсотках, нарахованих компанією в сумі 8505,00 грн., оскільки останні були нараховані, починаючи з 26.09.2018, тобто **після спливу строку кредитування**, тому вимога щодо стягнення з відповідача таких відсотків є неправомірною.

Зазначена позиція знаходить своє відображення і у постановах Великої Палати Верховного Суду від 28 березня 2018 року (справа № 14-10цс18) та від 04 липня 2018 року (справа № 14-154цс18).

ВИСНОВОК: ТОВ ФК «Кредит-Капітал» нарахувало відсотки за позикою після спливу визначеного договором строку кредитування.

ПАМ'ЯТАЙТЕ!

Зазвичай кредитори (факторингові компанії) звертаються до суду та надають розрахунок заборгованості за позикою з нарахуванням штрафних санкцій **після закінчення строку дії договору**. Проте законом обмежений строк, протягом якого можуть нараховуватися відсотки за користування кредитними (отриманими у позику) коштами. Так, відповідно до ч.2 ст.1050 Цивільного кодексу України після спливу визначеного договором строку кредитування право позикодавця нараховувати передбачені договором відсотки за кредитом припиняється.

Кейс 4.

Не менш важливим у відносинах щодо заборгованості за споживчими кредитами є **позовна давність**.

У листопаді 2017 року ТОВ «ФК «Європейська агенція з повернення боргів» звернулося до суду з позовом, в якому просить стягнути з ОСОБА_4 на користь товариства заборгованість за кредитним договором № 500227897 від 20.09.2011 р., укладеним між ПАТ «АЛЬФА-БАНК» та ОСОБА_5, у загальному розмірі - 33 584,05 грн., яка складається з: 1) заборгованості за основною сумою боргу - 12 290,06 грн.; 2) заборгованості по процентам та комісії - 8 193,99 грн.; 3) пені, штрафи, неустойки - 13 100,00 грн.

20.09.2011 р. був укладений кредитний договір №500227897 між ПАТ «АЛЬФА-БАНК» та ОСОБА_4 на суму -

19 944 грн..

30.09.2014 р. між ПАТ «АЛЬФА-БАНК» та ТОВ «ДАТА МАЙНІНГ ГРУП» був укладений Договір факторингу, відповідно до умов якого до ТОВ «ДАТА МАЙНІНГ ГРУП» перейшло право грошової вимоги до ОСОБА_4 за кредитним договором №500227897 від 20.09.2011 р..

10.10.2016 р. між ТОВ «ДАТА МАЙНІНГ ГРУП» та ТОВ «ФК «Європейська агенція з повернення боргів» укладено договір факторингу №2016-1ДМГ/ЄАПБ. Згідно зазначеного договору ТОВ «ДАТА МАЙНІНГ ГРУП» відступило ТОВ «ФК «Європейська агенція з повернення боргів» належне йому право вимоги у ОСОБА_4 коштів, що включає в себе суму заборгованості у розмірі - 33 584,05 грн..

На виконання умов Договору факторингу № 2016-1ДМГ/ЄАПБ від 10.10.2016 р. на адресу ОСОБА_4, зазначену в Кредитному договорі, ТОВ «ДАТА МАЙНІНГ ГРУП» направило **повідомлення про відступлення права вимоги** ТОВ «ФК «Європейська агенція з повернення боргів».

У зв'язку з істотними порушеннями ОСОБА_4 умов Кредитного договору ТОВ «ФК «Європейська агенція з повернення боргів», яке набуло право грошової вимоги, на адресу відповідачки направило *Повідомлення про порядок погашення заборгованості по Кредитному договору №500227897 від 20.09.2011 р.* та включення персональних даних відповідачки до бази персональних даних разом з вимогою про погашення загальної суми боргу.

Всупереч умовам Кредитного договору, незважаючи на повідомлення, ОСОБА_4 не виконала свого зобов'язання.

ПИТАННЯ:

? Чи поширюється дія Закону України «Про споживче кредитування» на даний договір про споживче кредитування?

? Які гарантії передбачені для боржника Законом України «Про споживче кредитування»?

? Що є підставою для застосування позовної давності?

? Який строк загальної позовної давності?

Аналізуємо постанову Одеського апеляційного суду від 07.02.2019 по справі №508/1231/17

(<http://reyestr.court.gov.ua/Review/79882804>)

Згідно з умовами кредитного договору № 500227897 від 20.09.2011 р. дата остаточного повернення кредиту - 22.09.2014 р. Умов щодо збільшення строку позовної давності вищевказаний кредитний договір не містить. Останній платіж ОСОБА_4 здійснено - 11.02.2013 р. Згідно умов кредитного договору остаточний термін повернення кредиту - 22.09.2014 р..

З позовом ТОВ «ФК «Європейська агенція з повернення боргів» звернулося до суду - 24.11.2017 р., тобто з пропуском строку позовної давності.

Під час розгляду справи у суді першої інстанції ОСОБА_4 заявила про застосування позовної давності, однак суд не врахував дану підставу.

ВИСНОВОК: вплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові (частина четверта статті 267 ЦК України).

ПАМ'ЯТАЙТЕ!

1. Якщо пройшло три роки з дня закінчення строку дії договору онлайн кредиту, кредитор втрачає право стягнути з боржника заборгованість у судовому порядку.

2. Якщо справа перебуває у суді та за наявності підстав для застосування позовної давності до спірних відносин необхідно подати заяву про застосування строків позовної давності (додаток).

Кейс 5.

Позовна давність та пеня

21 березня 2016 року було укладено кредитний договір № 3801090489 між ТОВ «ФК «Центр фінансових рішень» та ОСОБА_1.

У грудні 2018 року ТОВ ФК «Європейська агенція з повернення боргів» звернулось до суду із позовом до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за кредитним договором. 14.07.2017 року між ТОВ «ФК «ЦФР» та ТОВ «ФК «Європейська агенція з повернення боргів» було укладено договір № 20170714 відступлення права вимоги.

Заборгованість за договором у сумі 30146,09 грн., з яких: 1) сума заборгованості за основною сумою боргу 15689,23 грн.; 2)

сума заборгованості за відсотками 1,67 грн.; 3) сума заборгованості за платою за управління кредитом 5335,79 грн.; 4) сума заборгованості за пенею 9119,40 грн.; 5) судові витрати в сумі 1762 грн.

ПИТАННЯ:

? Чи поширюється дія Закону України «Про споживче кредитування» на даний договір про споживче кредитування?

? Які гарантії передбачені для боржника Законом України «Про споживче кредитування»?

? Що є підставою для застосування позовної давності?

? Який строк спеціальної позовної давності?

Аналізуємо постанову Дніпровського апеляційного суду від 17.10.2019 у справі №193/1670/18 <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85043698>

Колегія суддів відхиляє заперечення позивача у відзиві на апеляційну скаргу про збільшення строку позовної давності обумовленою сторонами у п.7.2 Умов отримання кредитів та інших послуг від ТОВ «ФК» ЦФР», розміщених на офіційному веб-сайті.

При вирішенні даного питання, колегія суддів вважає необхідним застосувати правовий висновок Великої Палати ВС викладений у справі №342/180/17-ц, провадження 61-28274св18 від 27.02.2019, про неможливість вважати складовою частиною укладеного між сторонами кредитного договору, Умов, яким встановлено позовну давність більшою тривалістю ніж передбачено законом, оскільки такі Умови « не містять підпису позичальника, а також через те, що у заяві домовленості сторін щодо збільшення строку позовної давності немає». (Постанова Верховного Суду України від 11 березня 2015 року (провадження № 6-16цс15)).

Отже, досліджуючи заяву позичальника від 21 березня 2016 року та надані позивачем Умови отримання кредитів та інших послуг від ТОВ «ФК» ЦФР», текст яких розміщені на офіційному веб-сайті, позивачем до матеріалів справи не надано, тобто не доведено обізнаність та досягнуту домовленість між сторонами про збільшення позовної давності.

Таким чином, через відсутність належних та допустимих письмових доказів досягнення між сторонами домовленості про збільшення строку позовної давності, колегія суддів приходить

до переконання, що до вимог позивача про стягнення пені підлягає застосуванню строк позовної давності, передбачений ст.258 ЦК в один рік.

Загальна позовна давність (зокрема, до вимог про стягнення заборгованості за кредитом і процентів) встановлюється тривалістю у **три роки** (стаття 257 ЦК України), а **спеціальна позовна давність** до вимог про стягнення неустойки (штрафу, пені) тривалістю в **один рік** (пункт 1 частини другої статті 258 ЦК України).

ВИСНОВОК: суд застосував спеціальну позовну давність до вимог про стягнення неустойки (штрафу, пені) тривалістю в один рік, тоді як ТОВ "ФК "Європейська агенція з повернення боргів" нарахувала пеню в межах 3-річного строку.

ПАМ'ЯТАЙТЕ! Законодавством обмежений строк для нарахування стягнення пені.

Кейс 6.

В березні 2020 року ОСОБА_1 звернулася з позовом, мотивуючи вимоги тим, що 25.07.2019 року приватним нотаріусом Броварського районного нотаріального округу Київської області Гамзатовою А.А. вчинено виконавчий напис № 855 про стягнення з ОСОБА_1 на користь ТОВ «ВЕРДИКТКАПІТАЛ» заборгованості за кредитним договором в розмірі 61740,64 грн. та 650,00 грн. за вчинення виконавчого напису.

Приватний нотаріус мотивував виконавчий напис тим, що ОСОБА_1 є боржником за кредитним договором №500972432 від 25.02.2015 року, укладеним з АТ «АЛЬФАБАНК», правонаступником усіх прав та обов'язків якого є ТОВ «КРЕДИТНІ ІНІЦІАТИВИ», правонаступником усіх прав та обов'язків якого є ТОВ «ФК «ВЕСТА», правонаступником усіх прав та обов'язків якого є ТОВ«ВЕРДИКТ КАПІТАЛ».

Стягнення заборгованості проводиться за період з 16.01.2019 року по 18.07.2019 року. Сума заборгованості складає 61 740,64 грн., з яких: 1) прострочена заборгованість за сумою кредиту 17 570,85 грн.; 2) прострочена заборгованість за комісією – 0,0 грн.; 3) прострочена заборгованість по несплаченим відсоткам за користування кредитом 25 536,47 грн.; 4) строкова заборгованість за сумою кредиту – 0,00 грн.; 5) строкова

заборгованість за комісією – 0,00 грн.; 6) строкова заборгованість по несплаченим відсоткам за користування кредитом 9 833,32 грн.; 7) строкова заборгованість за штрафами і пенями 8800,00 грн.; 8) сума вчинення виконавчого напису 650,00 грн.

ПИТАННЯ:

? Що є відступленням права вимоги?

? Чи зобов'язаний кредитор повідомляти боржника про продаж заборгованості?

? Що є підставою для вчинення нотаріусом виконавчого напису?

Аналізуємо рішення Фастівського міськрайонного суду Київської області по справі 381/841/20 (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/90054858>)

Відповідно до статті 87 Закону України «Про нотаріат», для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють **виконавчі написи** на документах, що встановлюють заборгованість. Строки, протягом яких може бути вчинено виконавчий напис, обчислюються з дня, коли у стягувача виникло право примусового стягнення боргу. При вчиненні виконавчого напису нотаріус повинен перевірити, чи подано на обґрунтування стягнення документи, зазначені у Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 29.06.99 № 1172.

Відповідно до пункту 1 Переліку для одержання виконавчого напису для стягнення заборгованості за нотаріально посвідченими угодами подаються, зокрема, оригінал нотаріально посвідченої угоди; документи, що підтверджують безспірність заборгованості боржника та встановлюють прострочення виконання зобов'язання. Відповідно до пункту 2 Переліку для одержання виконавчого напису з підстав, що випливають з кредитних відносин додаються: оригінал кредитного договору; засвідчена стягувачем виписка з рахунка боржника із зазначенням суми заборгованості та строків її погашення з відміткою стягувача про непогашення заборгованості.

Нотаріус при вчиненні виконавчого напису керувався тільки розрахунком заборгованості, підготовленим

працівниками банку, що не може бути доказом безспірності грошових вимог відповідача до позивача.

Відповідно до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів» №1172 від 29.06.1999 року для одержання виконавчого напису для стягнення заборгованості за нотаріально посвідченими угодами подаються, зокрема, **оригінал нотаріально посвідченої угоди та документи, що підтверджують безспірність заборгованості боржника та встановлюють прострочення виконання зобов'язання.**

Отже, ОСОБА_1 не отримувала вимоги про можливе стягнення заборгованості за кредитним договором шляхом вчинення виконавчого напису нотаріуса.

Нотаріусом, в свою чергу, не було перевірено надіслання такої вимоги і отримання її позивачем, що унеможливило подання останнім нотаріусу обґрунтованих заперечень щодо вчинення виконавчого напису або письмової згоди, чи не пропущено банком строк позовної давності, не встановлено коли було здійснено останню оплату по кредиту.

Також в матеріалах справи відсутні відомості щодо поінформованості позивача щодо правонаступника ТОВ «ВЕРДИКТКАПІТАЛ».

ВИСНОВОК: нотаріус при вчиненні напису не переконався належним чином у безспірності розміру сум, що підлягають стягненню за написом, та дотримання стягувачем вимог закону щодо трирічного строку подання про вчинення виконавчого напису з часу настання у нього права на звернення з вимогами по кожному окремому щомісячному платежу, чим не виконав норми ст. 88 Закону України «Про нотаріат», п. 284 Інструкції та п.1 Переліку.

Кейс 7.

«Плата за обслуговування кредитної заборгованості» як умова кредитного договору – недійсна.

Між ОСОБА_1 та Акціонерним товариством «Ідея Банк» було укладено договір на суму 342 387,50 грн.

У кредитному договорі між Акціонерним товариством

«Ідея Банк» та ОСОБА_1 було встановлено плату за обслуговування кредитної заборгованості.

ПИТАННЯ:

? Чи поширюються на дані відносини гарантії, визначені Законом України «Про споживче кредитування»?

? Яка інформація щодо кредитного договору надається споживачу безоплатно?

Аналізуємо постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду по справі № 583/3343/19 (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/88748870>).

У цій постанові зазначається наступне: « Відповідно до частин першої та другої статті 11 Закону України «Про споживче кредитування» після укладення договору про споживчий кредит кредитодавець на вимогу споживача, але не частіше одного разу на місяць, у порядку та на умовах, передбачених договором про споживчий кредит, безоплатно повідомляє йому інформацію про поточний розмір його заборгованості, розмір суми кредиту, повернутої кредитодавцю, надає виписку з рахунку/рахунків (за їх наявності) щодо погашення заборгованості, зокрема інформацію про платежі за цим договором, які сплачені, які належить сплатити, дати сплати або періоди у часі та умови сплати таких сум (за можливості зазначення таких умов у виписці), а також іншу інформацію, надання якої передбачено цим Законом, іншими актами законодавства, а також договором про споживчий кредит».

В постанові Верховного Суду також звернуто увагу на те, що «у разі якщо розмір майбутніх платежів і строки їх сплати не можуть бути встановлені у договорі про споживчий кредит (кредитування у вигляді кредитування рахунку, кредитної лінії тощо), споживачу також у строк, визначений цим договором, надається виписка з рахунку/рахунків (за їх наявності), у якій зазначаються: стан рахунку на певну дату, оборот коштів на рахунку за період часу, за який зроблена виписка з рахунку (з описом проведених операцій), баланс рахунку на початок періоду, за який зроблена виписка, баланс рахунку на кінець періоду, за який зроблена виписка, дати і суми здійснення операцій за рахунком споживача, застосована до проведених споживачем операцій процентна ставка, будь-які інші платежі, застосовані до проведених споживачем операцій за

рахунком, та/або будь-яка інша інформація, передбачена договором про споживчий кредит».

Згідно з пунктом 1.10 кредитного договору від 21 листопада 2018 року позичальнику було встановлено плату за обслуговування кредиту, що включає в себе плату за: надання інформації по рахункам позичальника з використанням телефонних каналів зв'язку, а саме зі стаціонарних телефонів по Україні, в контакт-центрі, шляхом направлення СМС-повідомлень щодо суми платежу за цим договором, щодо зарахування платежу в погашення заборгованості за кредитом тощо; надання інформації по рахунку позичальника із використанням засобів електронного зв'язку шляхом направлення інформації про стан рахунку на адресу електронної пошти позичальника; опрацювання запитів позичальника, що направлені банку позичальником із використанням різних каналів зв'язку тощо.

Тобто, оспорюваним пунктом 1.10 кредитного договору позичальнику фактично було встановлено плату за надання інформації щодо його кредиту, безоплатність надання якої прямо встановлена частиною першою статті 11 Закону України «Про споживче кредитування».

При цьому, надання інших послуг, за вказану плату, умовами договору не передбачено. Вказана щомісячна плата за обслуговування міститься й у пункті 6 кредитного договору, а саме у графіку щомісячних платежів. Відповідно до положень частин першої-п'ятої статті 18 Закону України «Про захист прав споживачів» (у редакції, чинній на час укладення кредитного договору) «продавець (виконавець, виробник) не повинен включати у договори із споживачем умови, які є несправедливими.

Умови договору є несправедливими, якщо всупереч принципу добросовісності його наслідком є істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків на шкоду споживача. Якщо положення договору визнано несправедливим, включаючи ціну договору, таке положення може бути змінено або визнано недійсним».

ВИСНОВОК: Оскільки ОСОБА_1 було встановлено щомісячну плату за таку супутню послугу банку, яка за законом повинна надаватися їй безоплатно, вказаний пункт кредитного договору є несправедливим та підлягає визнанню недійсним.

Додатки

**ВРАЗОК ЗАЯВИ ПРО НАДАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ЗА
КРЕДИТОМ**

Найменування фінансової установи
адреса

ПІБ заявника
адреса
засоби зв'язку:

ЗАЯВА

ДД/ММ/РРРР року між мною та *офіційна назва юридичної особи банку/МФО* було укладено кредитний договір *номер* про надання мені кредитних коштів у сумі *сума в цифрах* (*сума прописом*) гривень зі сплатою відсотків за користування кредитом на суму залишку заборгованості за кредитом.

Відповідно до ч. 1 статті 11 Закону України «Про споживче кредитування» після укладення договору про споживчий кредит кредитодавець на вимогу споживача, але не частіше одного разу на місяць, у порядку та на умовах, передбачених договором про споживчий кредит, безоплатно повідомляє йому інформацію про поточний розмір його заборгованості, розмір суми кредиту, повернутої кредитодавцю, надає виписку з рахунку/рахунків (за їх наявності) щодо погашення заборгованості, зокрема інформацію про платежі за цим договором, які сплачені, які належить сплатити, дати сплати або періоди у часі та умови сплати таких сум (за можливості зазначення таких умов у виписці), а також іншу інформацію, надання якої передбачено цим Законом, іншими актами законодавства, а також договором про споживчий кредит.

Крім того, обов'язок надати особі інформацію, яка її стосується, закріплена нормами Законів України «Про звернення громадян», «Про інформацію», «Про захист прав споживачів» та ін.

На підставі вищевикладеного та керуючись ч. 1 статті 11 Закону України «Про споживче кредитування», нормами Законів

України «Про звернення громадян», «Про інформацію», «Про захист прав споживачів»,

ПРОШУ:

1. Надати повний і достовірний розрахунок заборгованості за кредитним договором *дата укладення* *номер* станом на дату звернення.

2. Надати інформацію про рахунок який використовується для обслуговування кредиту, документи бухобліку, первинні документи (платіжні відомості).

3. Відповідь надати поштою: вул. _____, м. _____, обл. _____, індекс _____

Дата

підпис

* ініціали та прізвище*

**ЗРАЗОК ЗАЯВИ ПРО СПИСАННЯ ШТРАФНИХ
САНКЦІЙ
ЗА КРЕДИТНИМ ДОГОВОРОМ**

_____ (назва банківської установи)

_____ (місцезнаходження банківської установи)

Заявник _____
(прізвище, ім'я, по-батькові)
який зареєстрований за
адресою: _____

_____ фактична адреса проживання:

_____ Засоби зв'язку: _____

**ЗАЯВА
про списання штрафних санкцій за кредитним договором**

Між мною _____ та _____ був укладений Договір про _____ № _____ від «___» _____ 2020 року (далі-Договір), відповідно до якого мені було надано кредит у розмірі _____ (_____) гривень.

Відповідно до п. ___ Договору, я, як позичальник, повинен сплачувати не пізніше _____ числа кожного місяця відсотки за користування кредитом та щомісячну суму по кредиту в розмірі _____ (_____) гривень.

До _____ 2020 року я сумлінно виконував свої зобов'язання та вносив чергові платежі за договором.

У березні 2020 року було запроваджено карантин та низка інших заходів з протидії поширенню COVID- 19.

Станом на «___» _____ 2020 року мені нараховано штрафні санкції (штраф, неустойка, пеня) у розмірі _____ (_____) гривень __ копійок.

Відповідно до п.6 Розділу IV «Прикінцеві положення» Закону України «Про споживче кредитування», у разі прострочення споживачем у період з 01 березня 2020 року по останній календарний день місяця (включно), в якому завершується дія карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України на всій території України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби (COVID-19), виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит (в тому числі, але не виключно, прострочення споживачем у період з 01 березня 2020 року по останній календарний день місяця (включно), в якому завершується дія карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України на всій території України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби (COVID-19), виконання зобов'язань зі сплати платежів) споживач звільняється від відповідальності перед кредитором за таке прострочення.

В тому числі, але не виключно, споживач в разі допущення такого прострочення звільняється від обов'язків сплачувати кредитором неустойку (штраф, пеню) та інші платежі, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором. Забороняється збільшення процентної ставки за користування кредитом з причин, інших ніж передбачені частиною четвертою статті 1056-1 Цивільного кодексу України, у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит у період з 01 березня 2020 року по останній календарний день місяця (включно), наступного за місяцем, в якому завершується дія карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України на всій території України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби (COVID-19) (в тому числі, але не виключно, прострочення споживачем у період з 01 березня 2020 року по останній календарний день місяця (включно), наступного за місяцем, в якому завершується дія карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України на всій території України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби (COVID-19), виконання зобов'язань зі сплати платежів).

Банки та інші фінансові установи, а також кредитори

зобов'язані скасувати особам пеню та/або штрафи, нараховані на основну суму заборгованості із зобов'язань за кредитними договорами і договорами позики у період проведення антитерористичної операції.

Виходячи з вищевикладеного та керуючись п.6 Розділу IV «Прикінцеві положення» Закону України «Про споживче кредитування»,

ПРОШУ:

1. Списати незаконно нараховані штрафні санкції за Договором про _____ № _____ від «___» _____ 2020 року.

2. Про результат розгляду заяви повідомити мене письмово на мою електронну адресу з послідуочим направленням листа за адресою мого фактичного місця проживання.

ДОДАТКИ:

1. Копія Договору про _____ від «___» _____ 201_ року № ____.

2. Копія паспорта громадянина України.

3. Копія картки платника податків.

«___» _____ 2020 року

_____ (_____)
підпис ПІБ

ЗРАЗОК ЗАЯВИ НА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЮ КРЕДИТУ

_____

(назва банківської установи)

_____

(адреса банківської установи)

_____

(Засоби зв'язку)

_____

(Офіційна електронна адреса)

Заявник: _____
(прізвище, ім'я, по-батькові)

Адреса: _____

_____

Засоби зв'язку: _____

Адреса електронної пошти: _____

_____

ЗАЯВА про реструктуризацію кредитної заборгованості

Між мною _____ та _____ був укладений Договір про _____ № _____ від « ____ » 201_ року (далі-Договір), відповідно до якого мені було надано кредит у розмірі _____ (_____) гривень (копія договору додається).

Відповідно до п. ____ Договору, я, як позичальник, повинен(на) сплачувати не пізніше _____ числа кожного місяця відсотки за користування кредитом та щомісячну суму по кредиту в розмірі _____ (_____) гривень.

До _____ 20__ року я сумлінно виконував(ла) свої зобов'язання та вносив чергові платежі за договором.

З 12 березня 2020 року з метою запобігання поширенню коронавірусу COVID-19 на всій території України введено карантин.

До початку карантину, я не мав(ла) значної заборгованості, але з початком карантину моє матеріальне та фінансове становище значно погіршилося. Я втратив(ла) попереднє місце роботи і залишився (лася) практично без засобів для існування.

На момент звернення, я тимчасово не маю можливості здійснювати оплату по кредиту в зв'язку з тим, що

(вказати причини: звільнення з роботи, відпустка без збереження заробітної плати, простій на підприємстві, хвороба, інвалідність, розірвання шлюбу, тощо).

У зв'язку з об'єктивними обставинами моє фінансове становище погіршилося та я наразі не маю достатнього заробітку для виконання кредитних зобов'язань у повному обсязі, відповідно до раніше обумовленого Договору. Так, на сьогоднішній день мій особистий дохід, як позичальника, становить _____ (_____) гривень __ копійок, сукупний дохід сім'ї становить _____ (_____) гривень __ копійок.

Постановою Правління Національного Банку України від 06.08.2009 року № 461 «Про заходи щодо забезпечення погашення кредитів» схвалено Рекомендації щодо роботи банків з позичальниками – фізичними особами, які мають заборгованість за споживчими кредитами та потрапили у скрутне фінансове становище. Цим документом банкам рекомендовано коректно та з розумінням ставитися до позичальника, який потрапив у скрутне фінансове становище. Окрім того, НБУ рекомендує банкам використовувати ці Рекомендації під час роботи з позичальниками - фізичними особами, які потрапили в скрутне фінансове становище внаслідок настання непередбачених обставин, що спричинили негативний вплив на їх здатність забезпечувати своєчасне та в повному обсязі виконання своїх зобов'язань за споживчими кредитами (далі – позичальник, який потрапив у скрутне фінансове становище).

Непередбаченими обставинами, що спричинили негативний вплив на здатність позичальника забезпечувати своєчасне та в повному обсязі виконання своїх зобов'язань за споживчим кредитом, можуть бути: зменшення заробітної плати та/або інших надходжень; втрата пільг, роботи; тяжке захворювання та/або отримання інвалідності; розлучення;

смерть членів сім'ї або інше, якщо ці обставини спричинили втрату доходів або їх зниження до рівня, за яким щомісячні сукупні платежі за кредитом перевищують 30% місячного доходу позичальника.

Банкам рекомендовано розглядати позичальника як такого, що потрапив у скрутне фінансове становище у разі наявності підтверджених відповідними достовірними документами (довідка з місця роботи, довідка з державної служби зайнятості тощо) об'єктивних та беззаперечних доказів того, що позичальник не в змозі своєчасно та в повному обсязі виконувати умови кредитного договору у зв'язку з настанням непередбачених обставин.

Положення ч. 12 ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів» передбачає, що кредитор має право за погодженням зі споживачем на реструктуризацію заборгованості за договором про надання споживчого кредиту. Реструктуризація може здійснюватись шляхом зміни механізму нарахування відсотків таким чином, щоб частина щомісячних платежів з обслуговування кредитів не перевищувала 35 відсотків сукупного місячного доходу сім'ї.

На підставі викладеного та керуючись ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів», положеннями Постанови Правління Національного Банку України від 06.08.2009 року № 461 «Про заходи щодо забезпечення погашення кредитів», -

ПРОШУ:

1. Провести реструктуризацію заборгованості за Договором про _____ № _____ від «___» _____ 201_ року:

а) шляхом зменшення розміру щомісячного платежу, на суму, яка не перевищуватиме 30% мого особистого доходу та 35% сукупного доходу сім'ї, що становить суму _____ (_____) гривень __ копійок на термін до «___» _____ 201_ року;

б) шляхом надання кредитних канікул на термін до «___» _____ 201_ року із відстроченням сплати суми основного боргу, відсотків та інших платежів за Договором про _____ № «___» _____ 201_ року.

2. Про результати розгляду мого звернення прошу проінформувати мене письмово, надіславши лист за адресою: _____, у строк, що не перевищує встановленого у ст. 20 Закону України «Про звернення громадян».

Додатки:

1. Копія Договору про _____ №__ від «__» _____ 201_ року.
  2. Копія паспорту громадянина України.
  3. Копія картки платника податків.
  4. Копія довідки про майновий стан та доходи.
  5. Копія довідки з Державної служби зайнятості.
  6. _____.
  7. _____.
- (інші документи, що можуть виступати доказами)

«__» _____ 2020 року

(підпис)

(ініціали та прізвище)

РОЗДІЛ 4. СТРАХУВАННЯ

4.1. Правова природа страхування

Метою даного розділу є формування у студентів-клініцистів системи знань зі страхування, сприяння вивченню ними теоретичних засад і принципів функціонування сучасного страхового ринку, послідовне формування в студентів-клініцистів знань основних положень теорії та практики страхування фізичних і юридичних осіб; оволодіння студентами-клініцистами теоретико-методичними та практичними навичками забезпечення потреб громадян у страховому захисті.

Конституції України в ст.27 визначає, що кожна людина має право на життя, якого ніхто не може свавільно позбавити її, відповідно, право на захист свого життя та здоров'я; ст. 30 гарантує недоторканність житла людини, ст. 41 Основного Закону закріплює за кожним право володіння, користування та розпорядження своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Відповідно до обсягу прав та обов'язків в процесі реалізації прав щодо матеріальних та нематеріальних благ людина може потерпати від наслідків непереборної сили, форс-мажорних обставин (стихії, повені, посухи, епідемій), нещасних випадків, професійного захворювання, наслідків невиконання чи неналежного виконання нею взятих на себе зобов'язань, або протиправних діянь, які спричиняють майнову чи моральну шкоду. Саме для убезпечення себе від таких наслідків, для їх запобігання доцільно укладати договори страхування.

Згідно ст.1 Закону України «Про страхування»: «Страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів».

Крім Закону України «Про страхування», поняття та правовий статус страхувальника і страховика закріплено в Законі

«Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: «страхувальники – це юридичні особи та дієздатні громадяни, що уклали із страховиками договори обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю, майну третіх осіб під час експлуатації наземного транспортного засобу. Страховики – це страхові організації, що мають право на здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів відповідно до вимог, встановлених цим Законом та Законом України "Про страхування"».

4.2. Види страхування

Згідно цивільного законодавства формами страхування є: обов'язкове та добровільне.

Найпоширенішими видами обов'язкового страхування є: медичне страхування; особисте страхування медичних і фармацевтичних працівників (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини при виконанні ними службових обов'язків; страхування спортсменів вищих категорій; особисте страхування від нещасних випадків на транспорті; страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів; страхування відповідальності суб'єктів туристичної діяльності за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю туриста або його майну; страхування предмета іпотеки від ризиків випадкового знищення, пошкодження або псування та ін., передбачені ст.7 Закону України «Про страхування».

Обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності, як безперечний і необхідний вид обов'язкового страхування, згідно законодавства України, « здійснюється з метою забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та/або майну потерпілих внаслідок дорожньо-транспортної пригоди та захисту майнових інтересів страхувальників. Суб'єктами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності є страхувальники та інші особи, відповідальність яких застрахована, страховики,

Моторне (транспортне) страхове бюро України, потерпілі». Такий вид страхування має місце щодо майнових інтересів, що не суперечать законодавству України, пов'язаних « з відшкодуванням особою, цивільно-правова відповідальність якої застрахована, шкоди, заподіяної життю, здоров'ю, майну потерпілих внаслідок експлуатації забезпеченого транспортного засобу.

Найпоширенішими видами добровільного страхування є: страхування життя; страхування від нещасних випадків; медичне страхування (безперервне страхування здоров'я); страхування здоров'я на випадок хвороби; страхування наземного транспорту (крім залізничного); страхування майна; страхування цивільної відповідальності власників наземного транспорту (включаючи відповідальність перевізника); страхування кредитів (у тому числі відповідальності позичальника за непогашення кредиту); страхування інвестицій; страхування фінансових ризиків» та інші види, передбачені Закон України «Про страхування».

4.3. Поняття та зміст договору страхування

Зобов'язання з добровільного страхування має вигляд договору страхування. Так, **договір страхування** – це письмова угода між страхувальником і страховиком, яка укладається відповідно до правил страхування та згідно з якою страховик (страхова компанія, страхова організація, яка має ліцензію на право здійснювати страхову діяльність) бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику (юридичні особи та дієздатні фізичні особи) або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником (вигодонабувачу), на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.

Згідно законодавства України, « **договір страхування повинен містити:** назву документа; назву та адресу страховика; прізвище, ім'я, по батькові або назву страхувальника та застрахованої особи, їх адреси та дати народження; прізвище, ім'я, по батькові, дату народження або назву вигодонабувача та

його адресу; зазначення предмета договору страхування; розмір страхової суми за договором страхування іншим, ніж договір страхування життя; розмір страхової суми та (або) розміри страхових виплат за договором страхування життя; перелік страхових випадків; розміри страхових внесків (платежів, премій) і строки їх сплати; страховий тариф (страховий тариф не визначається для страхових випадків, для яких не встановлюється страхова сума); строк дії договору; порядок зміни і припинення дії договору; умови здійснення страхової виплати; причини відмови у страховій виплаті; права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору; інші умови за згодою сторін; підписи сторін».

Особливості договору страхування:

1. Предметом договору є: життя, здоров'я, працездатність та пенсійне забезпечення (особисте страхування); володіння, користування і розпорядження майном (майнове страхування); відшкодування шкоди, завданої страхувальником (страхування відповідальності).

2. Договір страхування укладається в письмовій формі або видачею страхового свідоцтва (поліса чи сертифіката).

3. Договір набирає чинності з моменту внесення страхувальником першого страхового платежу, якщо інше не встановлено договором.

4. Вітчизняний законодавець передбачив, що «правила страхування розробляються страховиком для кожного виду страхування окремо і підлягають реєстрації в Уповноваженому органі при видачі ліцензії на право здійснення відповідного виду страхування».

5. За договором майнового страхування права та обов'язки страхувальника на випадок його смерті переходять у спадщину на загальних підставах.

6. Укладення договору добровільного страхування життя на користь третьої особи та в разі смерті страхувальника, сума страхових виплат (страхового відшкодування) не включається до спадщини і виплачується вигодонабувачу.

7. Умова договору страхування може бути факультативною в більшості цивільно-правових договорів

(підряду, найму, купівлі-продажу, зберігання, в кредитних зобов'язаннях ін.)

8. В разі припинення діяльності страховика, його права та обов'язки переходять до правонаступника.

Аналіз кейсів

Кейс 1.

До консультантів юридичної клініки звернулася власниця автомобіля Toyota Korolla з питанням про отримання відшкодування завданої шкоди внаслідок ДТП. Так, 22 жовтня 2020 року відбулася дорожньо-транспортна пригода, яка мала місце на вул.Рівненській м.Чернівці. Автомобіль Opel не виконав вимогу знака «Дати дорогу», внаслідок чого допустив зіткнення з автомобілем Toyota Korolla і спричинив збитки.

Питання, які необхідно з'ясувати:

1. Хто здійснював управління транспортним засобом Toyota Korolla?

2. Чи є водій транспортного засобу Toyota Korolla власником транспортного засобу?

3. Чи мав водій транспортного засобу Toyota Korolla страховий поліс, що підтверджує укладення ним договору про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності наземного транспортного засобу?

4. Чи мав водій транспортного засобу Opel страховий поліс, що підтверджує укладення ним договору про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності наземного транспортного засобу?

5. Чи було дотримано Правилами дорожнього руху, які визначають обов'язки водія при ДТП, а саме: (не залишення місця аварії; не переміщення предметів, зокрема транспортних засобів, які мають причетність до ДТП; чи вжиті усі можливі заходи щодо надання медичної допомоги потерпілим; чи було повідомлено про ДТП орган Національної поліції; чи були свідки ДТП і чи зафіксовано їх прізвища та адреси; чи було здійснено освідування на предмет вживання алкоголю, наркотиків, а також лікарських препаратів).

6. Чи було повідомлено страховика про вчинене ДТП?

Консультація.

Відповідно до Розпорядження Нацкомфінпослуг від 09.04.2019 №538: « У зв'язку з пошкодженням транспортного засобу відшкодовуються витрати, пов'язані з відновлювальним ремонтом транспортного засобу з урахуванням зносу, розрахованого у порядку, встановленому законодавством, включаючи витрати на усунення пошкоджень, зроблених навмисно з метою порятунку потерпілих внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, з евакуацією транспортного засобу з місця дорожньо-транспортної пригоди до місця проживання того власника чи законного користувача транспортного засобу, який керував транспортним засобом у момент дорожньо-транспортної пригоди, чи до місця здійснення ремонту на території України. Якщо транспортний засіб необхідно, з поважних причин, помістити на стоянку, до розміру шкоди додаються також витрати на евакуацію транспортного засобу до стоянки та плата за послуги стоянки».

Виплата страхового відшкодування потерпілим у дорожньо-транспортних пригодах здійснюється на умовах, визначених законодавством про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності країни, на території якої сталася дорожньо-транспортна пригода.

З 21 вересня 2019 року відповідно до Розпорядження Нацкомфінпослуг від 09.04.2019 №538, страхові суми за внутрішніми договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності встановлені у розмірі: за шкоду, заподіяну життю та здоров'ю – 260 000 грн. на одного потерпілого, незалежно від кількості потерпілих; за шкоду, заподіяну майну потерпілих – 130 000 грн. на одного потерпілого, але не більше 650 000 грн. на одну страхову подію. « Для отримання страхового відшкодування потерпілий чи інша особа, яка має право на отримання відшкодування, протягом 30 днів з дня подання повідомлення про дорожньо-транспортну пригоду подає страховику заяву про страхове відшкодування».

Згідно цього ж Розпорядження: **«У цій заяві має міститися:** а) найменування страховика, якому подається заява,

або МТСБУ; б) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) заявника, його місце проживання (фактичне та місце реєстрації) або місцезнаходження; в) зміст майнової вимоги заявника щодо відшкодування заподіяної шкоди та відомості (за наявності), що її підтверджують; г) інформація про вже здійснені взаєморозрахунки осіб, відповідальність яких застрахована, або інших осіб, відповідальних за заподіяну шкоду, та потерпілих; ґ) підпис заявника та дата подання заяви».

Розпорядженням також передбачено, що **«До заяви додаються:**

а) паспорт громадянина, а в разі його відсутності інший документ, яким відповідно до законодавства України може посвідчуватися особа заявника, якщо заявником є фізична особа»;

б) документ, що посвідчує право заявника на отримання страхового відшкодування (довіреність, договір оренди, свідоцтво про право на спадщину), у разі якщо заявник не є потерпілим або його законним представником;

в) довідка про присвоєння одержувачу коштів реєстраційного номера облікової картки платника податків (ідентифікаційного номера платника податку) за умови його присвоєння, якщо заявником є фізична особа»;

г) документ, що підтверджує право власності на пошкоджене майно на день скоєння дорожньо-транспортної пригоди, - у разі вимоги заявника про відшкодування шкоди, заподіяної майну»;

ґ) « свідоцтво про смерть потерпілого - у разі вимоги заявника про відшкодування шкоди, пов'язаної із смертю потерпілого»;

д) « документи, що підтверджують витрати на поховання потерпілого, - у разі вимоги заявника про відшкодування витрат на поховання потерпілого»;

е) « документи, що підтверджують перебування на утриманні потерпілого, його доходи за попередній (до настання дорожньо-транспортної пригоди) календарний рік, розміри пенсій, надані утриманцям внаслідок втрати годувальника, - у разі вимоги заявника про відшкодування шкоди у зв'язку із смертю годувальника»;

є) « відомості про банківські реквізити заявника (за наявності)».

Чинними в Україні правилами передбачено, що « Страховик приймає вмотивоване рішення про здійснення страхового відшкодування (регламентної виплати) або про відмову у здійсненні страхового відшкодування (регламентної виплати). Рішення про здійснення страхового відшкодування (регламентної виплати) приймається у зв'язку з визнанням майнових вимог заявника або на підставі рішення суду, у разі якщо спір про здійснення страхового відшкодування (регламентної виплати) розглядався в судовому порядку. **Якщо розмір заподіяної шкоди перевищує страхову суму, розмір страхової виплати (регламентної виплати) за таку шкоду обмежується зазначеною страховою сумою».**

У цих же правилах йдеться про те, що « Страховик протягом 15 днів з дня узгодження ним розміру страхового відшкодування з особою, яка має право на отримання відшкодування, але не пізніш як через 90 днів з дня отримання заяви про страхове відшкодування зобов'язаний:

- прийняти рішення про здійснення страхового відшкодування (регламентної виплати) та виплатити його;

- відмовити у здійсненні страхового відшкодування (регламентної виплати) на підставі, коли мали місце: навмисні дії особи, відповідальність якої застрахована (страхувальника), водія транспортного засобу або потерпілого, спрямовані на настання страхового випадку»;

- « вчинення особою, відповідальність якої застрахована (страхувальником), водієм транспортного засобу умисного кримінального правопорушення, що призвело до страхового випадку;

- невиконання потерпілим або іншою особою, яка має право на отримання відшкодування, своїх обов'язків, визначених цим Законом, якщо це призвело до неможливості страховика встановити факт дорожньо-транспортної пригоди, причини та обставини її настання або розмір заподіяної шкоди;

- неподання заяви про страхове відшкодування впродовж одного року, якщо шкода заподіяна майну потерпілого, і трьох років, якщо шкода заподіяна здоров'ю або життю потерпілого, з моменту скоєння дорожньо-транспортної пригоди».

« Протягом трьох робочих днів з дня прийняття відповідного рішення страховик зобов'язаний направити заявнику письмове повідомлення про прийняте рішення. Незадовільне фінансове становище страховика не є підставою для відмови у здійсненні страхового відшкодування (регуламентної виплати)».

Кейс 2.

11 березня 2020 року о 15 год 00 хв на перехресті вулиць Героїв Майдану та Щербанюка в місті Чернівці відбулась дорожньо-транспортна пригода (далі - ДТП) за участі автомобілів марки Ford Mondeo та Mitsubishi Outlander в результаті якої було пошкоджено автомобіль марки Mitsubishi Outlander, який належить на праві власності громадянину К., який звернувся за консультацією до юридичної клініки з питанням про повне відшкодування шкоди винним у вчиненні ДТП.

Питання, які необхідно з'ясувати:

1. Чи була застрахована цивільно-правова відповідальність транспортного засобу Ford Mondeo?
2. Чи була застрахована цивільно-правова відповідальність транспортного засобу Mitsubishi Outlander?
3. Чи було в судовому порядку встановлено вину водія транспортного засобу Ford Mondeo?
4. Чи виплатила страхова компанія, в якій винна сторона отримала страховий поліс громадянину К. страхове відшкодування?
5. Чи покриває страхове відшкодування повне відшкодування завданої винною особою шкоди?

Громадянин К. вважав, що після виплати страхового відшкодування має право вимагати від відповідача сплатити різницю між вартістю виконаних робіт, необхідних для відновлення пошкодженого автомобіля і сумою страхового відшкодування.

Консультація.

Оскільки вартість майнової шкоди, завданої Громадянину К. пошкодженням автомобіля внаслідок ДТП, яка сталася з вини

водія автомобіля Ford Mondeo, перевищує виплачений йому розмір страхового відшкодування, то з водія автомобіля Ford Mondeo, як винної особи, на користь власника автомобіля Mitsubishi Outlander підлягає стягненню різниці між вартістю відновлювального ремонту пошкодженого транспортного засобу та отриманим страховим відшкодуванням.

Згідно зі статтею 1194 ЦК України: « особа, яка застрахувала свою цивільну відповідальність, у разі недостатності страхового відшкодування для повного відшкодування завданої нею шкоди зобов'язана сплатити потерпілому різницю між фактичним розміром шкоди і страховим відшкодуванням».

Відповідно до пункту 22.1 статті 22 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»: « у разі настання страхового випадку страховик у межах страхових сум, зазначених у страховому полісі, відшкодовує у встановленому цим Законом порядку оцінену шкоду, заподіяну внаслідок ДТП життю, здоров'ю, майну третьої особи».

Кейс 3.

За консультацією до юридичної клініки звернувся власник транспортного засобу Nissan Qashqai, винний у дорожньо-транспортній пригоді з питанням чи буде звертатися до нього страховик з метою стягнення страхового відшкодування в порядку регресу?

Обставини справи. 18 вересня 2020 року в м. Чернівці, в районі вулиці Героїв майдану та проспекту Незалежність мало місце зіткнення двох транспортних засобів Audi A 6 та Nissan Qashqai. Внаслідок порушення правил дорожнього руху, а саме під час виїзду з перехрестя з круговим рухом автомобіль Audi A 6 був пошкоджений автомобілем Nissan Qashqai, який не уступив дорогу, чим спричинив пошкодження транспортного засобу Audi A 6. На місці дорожньо-транспортної пригоди працівники органів Національної поліції склали протокол про адміністративне правопорушення, оформили схему місця ДТП, отримали пояснення учасників пригоди та свідків (у разі їх наявності);

здійснили показання технічних приладів (у разі їх наявності), засобів фото- та/або відео спостереження.

Питання, які необхідно з'ясувати:

1. Чи була застрахована цивільно-правова відповідальність транспортного засобу Audi A 6?
2. Чи була застрахована цивільно-правова відповідальність транспортного засобу Nissan Qashqai ?
3. Чи було повідомлено страховика про ДТП (усно чи письмово)?
4. Чи оспорювався факт настання страхового випадку сторонами ДТП?
5. Чи встановлена судом адміністративна відповідальність винної сторони?
6. Чи була здійснена виплата сум страхового відшкодування страховиком?

Консультація

Факт неповідомлення страхувальником свого страховика про настання страхового випадку не є підставою для стягнення із страхувальника страхового відшкодування в порядку регресу, якщо страховик мав можливість перевірити обставини дорожньо-транспортної пригоди власними силами і запобігти необґрунтованим виплатам.

Так, законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»: « встановлений обов'язок особи невідкладно, але не пізніше трьох робочих днів з дня настання дорожньо-транспортної пригоди, яка може бути підставою для здійснення страхового відшкодування, письмово повідомити страховика про настання ДТП». Це дає можливість страховику самостійно перевірити обставини ДТП і запобігти необґрунтованим виплатам.

Як встановлено, факт настання страхового випадку ніким не оспорується, так як був зафіксований працівниками органів Національної поліції, а відповідач визнаний винним у вчиненні ДТП і притягнутий до адміністративної відповідальності.

Страховик його визнав, добровільно сплативши страхове відшкодування. Тому, згідно законодавства України, « факт неповідомлення відповідачем страховика про настання страхового випадку не може бути покладений в основу ухвалення рішення, яке повинно базуватись на загальних положеннях про відшкодування збитків у позадоговірних зобов'язаннях, адже регресні зобов'язання входять до групи позадоговірних, тому спори з них мають вирішуватись у загальному порядку відшкодування збитків».

Кейс 4.

До юридичної клініки за консультацією звернулася громадянка П., яка повідомила, що 26 березня 2020 року помер її батько, який заповіт не залишав. За життя спадкодавець уклав договір добровільного страхування життя. Основним запитом громадянки П. було питання, пов'язане із страховими виплатами, які стали наслідком укладення такого договору, і чи включаються вони в спадщину та хто буде отримувати такі виплати?

Питання, які необхідно з'ясувати:

1. Чи є підтвердження родинних зв'язків громадянки П. і спадкодавця?
2. Хто з близьких є спадкоємцями за законом і в яких родинних зв'язках вони перебували з спадкодавцем?
3. Якщо було укладено договір добровільного страхування життя, чи було в ньому зазначено вигодонабувача?
4. Чи є вигодо набувач спадкоємцем?

Консультація

В разі відсутності заповіту, спадкоємці спадкують за законом. Спадкування за законом відбувається згідно черг. Так, у першу чергу право на спадкування за законом мають діти спадкодавця, в тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той з подружжя, який його пережив та батьки. Таким чином громадянка П. спадкує за першою чергою.

Згідно ЦК України до складу спадщини входять права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Статтею 1229 ЦК України передбачено, що страхові виплати (страхове відшкодування) спадкуються на загальних підставах. Для отримання спадщини спадкоємцям страхувальника необхідно оформити свідоцтво про право на спадщину, яке видається нотаріусом на загальних підставах (хоча цивільне законодавство визначає за спадкоємцями саме право на оформлення спадщини, а не обов'язок).

Як відомо, страхувальник за життя уклав договір добровільного страхування життя. Якщо він призначив особу, до якої має перейти право на одержання страхової виплати у разі його смерті, це право не входить до складу спадщини і переходить не до спадкоємців, а до третьої особи – вигодонабувача. Тим самим, право на отримання страхової виплати за життя не належало спадкодавцю (страхувальнику), таким чином не входило до спадкової маси, тому вигодонабувач не вважається правонаступником страхувальника.

Незалежно від того чи є вигодонабувач спадкоємцем першої черги, чи будь якої іншої з шести черг, він отримає страхові виплати. На нього не розповсюджуються норми цивільного законодавства в частині строків і порядку прийняття спадщини, оформлення свідоцтва про право на спадщину і суми страхових виплат не включаються у спадщину чи її частини, яку може отримати спадкоємець (вигодонабувач).

З наведеного витікає, що правило про включення прав на одержання страхових виплат до складу спадщини не поширюється лише на правовідносини добровільного страхування життя на користь третьої особи.

Перевірка знань

1. Громадянин П., який уклав договір добровільного страхування життя, звернувся до страховика з вимогою про виплату страхової суми через півтора роки після закінчення дії договору. Страховик відмовив у виплаті страхової суми,

посилаючись на пропуск громадянином П. строку позовної давності. Чи правомірні дії страховика?

А.так, оскільки страхувальник пропустив строк позовної давності;

Б.ні, оскільки на вимоги страхувальника до страховика про виплату страхової суми позовна давність не поширюється;

В.так, оскільки страхувальник не звернувся за страховою сумою в момент припинення дії договору страхування;

Г.ні, оскільки для вимог страхувальника про виплату страхової суми застосовується загальний строк позовної давності в три роки.

2. З метою працевлаштування до приватного підприємства «Екотаксі» звернувся громадянин Р. Забезпечення водіїв транспортними засобами - був безпосередній обов'язок відповідної служби таксі, яка пропонувала власне авто в найм. Враховуючи специфіку транспортних засобів, які приводилися в рух одним або декількома електродвигунами з живленням від акумуляторів або паливних елементів, а не двигуном внутрішнього згорання, керівництво «Екотаксі» вимагало застрахувати авто, яким він буде керувати. Чи правомірні дії керівництва служби таксі?

А.Так, страхування транспортного засобу здійснюється водієм;

Б. Ні, обов'язок застрахувати транспортний засіб лежить на власнику;

В.Ні, страхування транспортного засобу, наданого для здійснення трудових функцій працівником (водієм), здійснюється спільно роботодавцем та працівником;

Г. Так, за умови сплати працівником щомісячних внесків на рахунок страховика і на виконання страхового зобов'язання по страхуванню нерухомого майна.

3. Громадянин У. звернувся до ломбарду з метою отримання кредиту під заставу свого золотого годинника. На чю користь ломбард повинен укласти договір страхування годинника, прийнятого на зберігання?

А. Ломбард зобов'язаний страхувати на користь поклажодавця за свій рахунок речі, прийняті на зберігання, виходячи з повної суми їх оцінки;

Б. Договір страхування майна укладається ломбардом з страховиком на свою користь;

В. Договір страхування майна, переданого ломбарду для отримання кредиту, не укладається;

Г. Ломбард може на прохання поклажодавця застрахувати за його рахунок речі, прийняті на зберігання, виходячи з фактичної суми їх оцінки.

4. Громадянин К. уклав договір страхування автомобіля Ford Mondeo зі страховою компанією АТ «Гарант», прописавши страхову суму – 10000 грн. Потім Іванов вирушив в банк для сплати першого страхового внеску, однак по дорозі в'їхав в дерево, пошкодивши машину на 20000 грн. Скільки повинен виплатити страховик за пошкодження автомобіля?

страховик не повинен здійснювати виплат, адже договір не набрав чинності;

20000 грн., адже страховик повинен здійснити виплату на повний ремонт автомобіля;

10000 грн., адже страховик здійснює виплату в межах страхової суми;

страховик не повинен здійснювати виплат, адже на особистому страховому рахунку Іванова не має коштів.

5. Громадянка В. уклала договір страхування автомобіля зі страховою компанією АТ «Гарант плюс», прописавши страхову суму – 10000 грн. Через місяць вона потрапила в ДТП не з її вини, пошкодивши автомобіль на 20000 грн. Скільки повинен виплатити страховик за пошкодження автомобіля?

20000 грн., адже страховик повинен здійснити виплату на повний ремонт автомобіля;

10000 грн., адже страховик здійснює виплату в межах страхової суми;

страховик не повинен здійснювати виплат, адже це повинен здійснити особа винна в ДТП;

20 000 грн., адже ДТП сталося не з вини Іванова.

Контрольні питання:

1. Визначте поняття та види страхування.
2. Охарактеризуйте правовий статус страховика.
3. Поясніть в чому полягають основні права та обов'язки страхувальника.
4. Проаналізуйте поняття страховий випадок, страхова сума, страхове відшкодування, страхові виплати, франшиза, страховий поліс, дорожньо-транспортна пригода (ДТП).
5. Розкрийте зміст істотних та факультативних умов договору страхування.
6. Обґрунтуйте, в чому полягають особливості договору страхування.
7. З'ясуйте процедуру відшкодування шкоди завданої ДТП.
8. Визначте особливості захисту прав потерпілого при ДТП.
9. Проаналізуйте роль Моторно (транспортного) страхового бюро України в процесі відшкодування шкоди завданої ДТП.
10. Визначте та дайте правову оцінку проблемі отримання страхового відшкодування потерпілим при ДТП.

Основними нормативно-правовими актами в сфері страхування є:

1. Конституція України від 28 червня 1996 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96вр>
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Господарський кодекс України від від 16 січня 2003 № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
4. Повітряний Кодекс України від 19 травня 2011 № 3393-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17>
5. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96
6. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 1 липня 2004 року 1961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>

7. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 року № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

8. Про недержавне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>

9. Про іпотеку: Закон України від 5 червня 2003 № 898-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15>

10. Положення про обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті від від 14 серпня 1996 р. N 959 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-96>

11. Розпорядження Нацкомфінпослуг від 01 червня 2017 № 2172 Про затвердження Додаткових вимог до договорів страхування життя URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-17>

12. Постанова КМУ № 624 від 19 серпня 2015 Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/624-2015>

13. Постанова КМУ № 981 від 13 листопада 2013 Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності інвестора, в тому числі за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, за угодою про розподіл продукції, якщо інше не передбачено такою угодою. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KP130981.html

14. Постанова КМУ № 358 від 06 квітня 2011 Про затвердження Порядку і правил обов'язкового страхування предмета іпотеки від ризиків випадкового знищення, випадкового пошкодження або псування. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/358-2011>

15. Розпорядження Держфінпослуг № 821 від 30 грудня 2011 Про затвердження Правил здійснення депозитних операцій для кредитних спілок та про внесення змін до деяких нормативно-правових актів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0211-12>

16. Постанова Кабінету Міністрів України № 1372 від 28 листопада 2007 Питання проведення обов'язкового державного страхування за деякими видами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1372-2007>

17. Розпорядження Держфінпослуг № 8197 від 01 листопада 2007 Про затвердження Вимог до порядку укладання договорів із страховиками-нерезидентами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1294-07>

18. Розпорядження Держфінпослуг № 673 від 27 жовтня 2011 Про затвердження положення про особливості укладання договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1483-11>

Судова практика у справах про страхування

1. Постанова Верховного Суду від 14 лютого 2018 року у справі № 754/1114/15-ц . URL: <http://zakononline.com.ua/court-decisions/show/72459663>

2. Постанова Верховного Суду від 13 червня 2019 року у справі № 587/1080/16-ц. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=82491860&red>

3. Постанова Верховного Суду від 17 жовтня 2019 року у справі № 370/2787/18. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=85174298&red>

4. Постанова Верховного Суду від 30 жовтня 2019 року у справі № 753/4696/16-ц. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=85354139&red>

5. Постанова Верховного Суду від 21 лютого 2020 року у справі № 755/5374/18. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_ktss_vp_vid_21_02_2020_roku_u_spravi_755_5374_18

6. Постанова КІС ВП від 22 квітня 2020 року у справі №756/2632/17 URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_22_04_2020_roku_u_spravi_756_2632_17/

7. Постанова КГС у складі Верховного Суду від 12 березня 2018 року у справі № 910/5001/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72691639>

8. Постанова КГС у складі Верховного Суду: від 6 лютого 2018 року у справі № 910/3867/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72245113>
9. Постанова КГС у складі Верховного Суду від 14 травня 2018 року у справі № 910/5092/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74221187>
10. Постанова ВП ВС від 11 грудня 2019 № 465/4287/15 (14-406цс19). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86402010>
11. Постанова ВС від 04 липня 2018 № [755/18006/15-ц](http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75296543) URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75296543>
12. Постанова ВП Верховного Суду від 20 червня 2018 року № 308/3162/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75296551>
13. Постанова ВП Верховного Суду від 12 вересня 2018 року № 569/96/17 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78977572>
14. Постанова ВС від 26 червня 2019 року у справі № 712/7242/16-ц URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83105594>
15. 15. Постанова ВС від 21 листопада 2018 року у справі № 707/1761/16-ц URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78165895>
16. Постанова ВС від 25 квітня 2018 року у справі № 369/5335/15-ц (провадження № 61-1032св17) – URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73660924>
17. Постанова ВС від 10 квітня 2019 року у справі № 724/1009/16-ц URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81652322>
18. Постанова Верховного Суду від 19 червня 2019 р. № 465/4621/16-к N 465/4621/16-к. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/82703512>
19. Постанова ВС від 21 серпня 2018 р № 227/3573/16-ц. URL: http://www.protocol.ua/ru/postanova_ktss_vp_vid_21_08_2018_roku_u_spravi_227_3573_16_ts
20. Постанова ВП Верховного Суду від 5 грудня 2018 року № 426/16825/16-ц URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78470372>

ДОДАТКИ

ЗАТВЕРДЖЕНО
Протокол Президії МТСБУ
від 08.09.2016 №386/2016
(зі змінами, Протокол Президії МТСБУ
від 16.03.2017 №397/2017)

_____

(назва страхової компанії/ МТСБУ)

_____

(П.І.Б заявника/назва для юридичної
особи)

Адреса _____
телефон _____
e-mail _____

П О В І Д О М Л Е Н Н Я

про дорожньо-транспортну пригоду
(надається водієм транспортного засобу у разі оформлення
матеріалів ДТП працівниками Національної поліції України)

Відповідно до ст. 33 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» повідомляю про дорожньо-транспортну пригоду (ДТП) з наступними обставинами:

Дата ДТП: «__» _____ 20__ р., час ДТП: __ год. __ хв.

Місце ДТП:

_____

Обставини ДТП (короткий опис подій):

_____

Назва органу МВС, що оформлював ДТП:

Учасники ДТП:

1. транспортний засіб _____ з номерним знаком
власник _____ який мешкає за
адресою _____

_____,
телефон _____

e-mail _____
водій _____ який мешкає за
адресою _____,
телефон _____
e-mail _____,
поліс ОСЦПВВНТЗ № _____ термін дії з «__»__20__ р. по «__»
__20__ р.
виданий (назва страхової компанії)

_____

посвідчення (учасника бойових дій, інваліда війни, інваліда першої
групи) серія _____ № _____
місцезнаходження пошкодженого транспортного
засобу: _____

2. транспортний засіб _____ з номерним знаком, власник
_____,
який мешкає за адресою _____,
телефон _____
e-mail _____,
водій _____,
який мешкає за адресою _____,
телефон _____
e-mail _____,
поліс ОСЦПВВНТЗ № _____ термін дії з «__»__20__ р. по
«__»__20__ р.
виданий (назва страхової компанії)

_____

посвідчення (учасника бойових дій, інваліда війни, інваліда першої
групи) серія _____ № _____ місцезнаходження _____
пошкодженого
транспортного засобу: _____

* інформація про транспортні засоби інших учасників ДТП зазначається
у додатку до повідомлення.

Потерпілі:

1. _____,
який мешкає за адресою _____
медичний заклад (назва) _____ (адреса) _____
2. _____,
який мешкає за адресою _____
медичний заклад
(назва) _____
(адреса) _____

* інформація про інших потерпілих - учасників ДТП зазначається у додатку до повідомлення.

Особа, на яку складено протокол про адміністративне правопорушення: _____

Інформація щодо взаєморозрахунків (проводились/ не проводились) _____

Інформація про договори інших видів страхування за якими можуть бути задоволені вимоги:

договір № _____ від « ____ » _____, укладений зі страховою компанією _____

Попереджений(- на), що в разі надання недостовірної інформації або отримання відшкодування за наслідком цієї події за іншим договором страхування мені може бути відмовлено у відшкодуванні шкоди та притягнуто до відповідальності згідно з чинним законодавством.

З положенням пункту 33.3 статті 33 вказаного вище Закону** ознайомлен-(ий/на), зобов'язуюсь надати представнику страховика/МТСБУ (аварійному комісару, експерту) можливість оглянути пошкоджений транспортний засіб.

Відповідно до ЗУ «Про захист персональних даних» заявник своїм підписом надає безвідкличну згоду на обробку страховиком/ МТСБУ його персональних даних з метою здійснення страхової діяльності.

Повідомлення оформлюється та подається Страховику на паперовому бланку або в цифровому (електронному) форматі***.

До Повідомлення додаються наступні документи:

1. __Схема ДТП_____ (____ арк.)
2. _____ (____ арк.)
3. _____ (____ арк.)
4. _____ (____ арк.)
5. _____ (____ арк.)
6. _____ (____ арк.)
7. _____ (____ арк.)
8. _____ (____ арк.)

« _____ » _____ 20 ____ р. _____
(підпис, П.І.Б)

Моторне (транспортне)
страхове бюро України

_____
(П.І.Б./найменування заявника)

адреса для

листування: _____

тел. _____

e-mail

З А Я В А

Відповідно до ст. 35 та п. 41.1 ст. 41 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (далі - Закон) прошу здійснити відшкодування оціненої шкоди заподіяної в результаті дорожньо-транспортної пригоди (ДТП), що сталася « ____ » _____ 20 ____ в/на _____ за участю транспортного засобу _____ з номерним знаком _____ під керуванням водія _____ та транспортного засобу _____ з номерним знаком _____ під керуванням водія _____.

Належне відшкодування прошу здійснити шляхом перерахування коштів на розрахунковий рахунок

_____
(П.І.Б./ найменування отримувача)

_____
(назва установи банку, № відділення)

Ід. код (10 знаків):										
----------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

I Ban:																			
-----------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Інформація щодо взаєморозрахунків (проводились/ не проводились) _____

Інформація про договори інших видів страхування за якими можуть бути задоволені вимоги:

договір № _____ від « ____ » _____,
укладений зі _____ страховою
компанією _____

До заяви додаються наступні документи:

1. _____, (____ арк.)
2. _____, (____ арк.)
3. _____, (____ арк.)

« ____ » _____ 20__

_____
(підпис)

(Прізвище та ініціали)

Суворовський районний суд м. Одеса

Позивач: _____

Адреса: _____

Засіб зв'язку: _____

РНОКПП: _____

Відповідач: _____

Адреса: _____

Засіб зв'язку невідомий

РНОКПП: _____

Відповідач: Приватне акціонерне товариство «Страхова компанія»

Адреса: _____

Засіб зв'язку: _____

Ідентифікаційний код: _____

Ціна позову 40758,35 грн.

ПОЗОВНА ЗАЯВА

про відшкодування матеріальної та моральної шкоди

_____ року о 15 год. 30 хв. в м. Одесі водій _____, керуючи автомобілем ВАЗ-21011, р/н _____, рухаючись по автодорозі Одеса – Мелітополь в порушення вимог п. 13.1 Правил дорожнього руху, не дотримався безпечної дистанції та швидкості руху, внаслідок чого допустив зіткнення з автомобілем DAEWOO LANOS, р/н _____, під моїм керуванням. В результаті даної дорожньо-транспортної пригоди транспортні засоби отримали механічні пошкодження.

Факт отримання механічних пошкоджень підтверджується Довідкою з місця ДТП від _____ р., виданою інспектором ДПС взводу №1 ВДАІ м. Одеса.

_____ р. суддею Овідіопольського районного суду Одеської області було ухвалено постанову у справі № _____, якою _____ було визнано винною у скоєнні вищезазначеного адміністративного правопорушення.

Цивільно-правова відповідальність водія автомобілю ВАЗ-21011, р/н _____ на момент ДТП була застрахована в Приватному акціонерному товаристві «Страхова компанія», що

підтверджується договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів Полісом № _____.

Враховуючи, що належному мені автомобілю DAEWOO LANOS, р/н _____, заподіяна шкода, я є потерпілим внаслідок ДТП та маю право на отримання страхового відшкодування.

_____ року я надав до ПрАТ «СК» заяву про страхове відшкодування.

_____ року за вих. №5968 ПрАТ «СК» надіслало мені повідомлення про прийняте рішення по події, яка мала місце _____ року, згідно якого вирішено виплатити мені страхове відшкодування (не включаючи розмір франшизи, та сума ПДВ) в розмірі 30751 грн. 96 коп., з яким я погоджуюсь.

Однак по теперішній час страхове відшкодування мені не виплачене.

Таким чином, ПрАТ «СК» має перед мною погоджене невиконане грошове зобов'язання у розмірі 30751 грн. 96 коп.

В даних правовідносинах необхідно застосувати положення Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (далі – Закон).

Згідно ст. 6 Закону страховим випадком є дорожньо-транспортна пригода, що сталася за участю забезпеченого транспортного засобу, внаслідок якої настає цивільно-правова відповідальність особи, відповідальність якої застрахована, за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю та/або майну потерпілого.

Таким чином, ДТП яке відбулось між сторонами по справі є страховим випадком.

Згідно ст. 22.1 Закону у разі настання страхового випадку страховик у межах страхових сум, зазначених у страховому полісі, відшкодовує у встановленому цим Законом порядку оцінену шкоду, заподіяну внаслідок дорожньо-транспортної пригоди життю, здоров'ю, майну третьої особи.

Шкода заподіяна в результаті дорожньо-транспортної пригоди майну потерпілого, в силу ст. 28 Закону це шкода, пов'язана з пошкодженням чи фізичним знищенням транспортного засобу.

Відповідно до ст. 29 Закону у зв'язку з пошкодженням транспортного засобу відшкодовуються витрати, пов'язані з відновлювальним ремонтом транспортного засобу з урахуванням зносу, розрахованого у порядку, встановленому законодавством, включаючи витрати на усунення пошкоджень, зроблених навмисно з

метою порятунку потерпілих внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, з евакуацією транспортного засобу з місця дорожньо-транспортної пригоди до місця проживання того власника чи законного користувача транспортного засобу, який керував транспортним засобом у момент дорожньо-транспортної пригоди, чи до місця здійснення ремонту на території України

Згідно ст. 34.1 Закону страховик зобов'язаний протягом двох робочих днів з дня отримання повідомлення про настання події, що містить ознаки страхового випадку, розпочати її розслідування, у тому числі здійснити запити щодо отримання відомостей, необхідних для своєчасного здійснення страхового відшкодування.

У відповідності до 36.1 Закону страховик (у випадках, передбачених статтею 41 цього Закону, - МТСБУ), керуючись нормами цього Закону, приймає вмотивоване рішення про здійснення страхового відшкодування (регламентної виплати) або про відмову у здійсненні страхового відшкодування (регламентної виплати). Рішення про здійснення страхового відшкодування (регламентної виплати) приймається у зв'язку з визнанням майнових вимог заявника або на підставі рішення суду, у разі якщо спір про здійснення страхового відшкодування (регламентної виплати) розглядався в судовому порядку. Якщо розмір заподіяної шкоди перевищує страхову суму, розмір страхової виплати (регламентної виплати) за таку шкоду обмежується зазначеною страховою сумою.

Згідно ст. 36.2 Закону страховик (МТСБУ) протягом 15 днів з дня узгодження ним розміру страхового відшкодування з особою, яка має право на отримання відшкодування, за наявності документів, зазначених у статті 35 цього Закону, повідомлення про дорожньо-транспортну пригоду, але не пізніше як через 90 днів з дня отримання заяви про страхове відшкодування зобов'язаний у разі визнання ним вимог заявника обґрунтованими - прийняти рішення про здійснення страхового відшкодування (регламентної виплати) та виплатити його.

Статтею 9.2 Закону встановлено, що розмір страхової суми за шкоду, заподіяну майну потерпілих, становить 50 тисяч гривень на одного потерпілого.

Частиною 1 ст. 990 ЦК України встановлено, що страховик здійснює страхову виплату відповідно до умов договору на підставі заяви страхувальника (його правонаступника) або іншої особи, визначеної договором, і страхового акта (аварійного сертифіката).

На підставі викладеного, вважаю, що з ПрАТ «СК» підлягає стягненню сума страхового відшкодування.

Згідно ст. 36.5 Закону за кожен день прострочення виплати страхового відшкодування (регламентної виплати) з вини страховика (МТСБУ) особі, яка має право на отримання такого відшкодування, сплачується пеня з розрахунку подвійної облікової ставки Національного банку України, яка діє протягом періоду, за який нараховується пеня.

Пеня за несвоєчасну виплату страхового відшкодування, за період з _____ року по _____ року, складає в сумі 7 302 грн. 96 коп.

На час скоєння ДТП, згідно договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (поліс № _____), транспортний засіб марки ВАЗ-21011, р/н _____ був застрахований у ПрАТ «СК». Ліміт відповідальності за шкоду, заподіяну майну (на одного потерпілого), зазначеним вище страховим договором встановлено в розмірі 50000 гривень, з визначенням франшизи у розмірі 1000 гривень.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1188 ЦК України, шкода, завдана внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки, відшкодовується на загальних підставах, а саме шкода, завдана одній особі з вини іншої особі, відшкодовується виною особою. Тобто, обов'язок відшкодування шкоди виникає у особи, якщо її дії є неправомірними, між ними і шкодою є безпосередній причинний зв'язок, та при наявності вини особи, яка завдала шкоду.

Відповідно до ст. 1194 ЦК України, особа, яка застрахувала свою цивільну відповідальність, у разі недостатності страхової виплати (страхового відшкодування) для повного відшкодування завданої нею шкоди зобов'язана сплатити потерпілому різницю між фактичним розміром шкоди і страховою виплатою (страховим відшкодуванням).

Висновком оціночного дослідження №92 від 20.05.2015 розмір матеріальної шкоди, завданий власнику автомобіля DAEWOO LANOS, р/н _____ склав 32000 гривень 00 коп.

Зважаючи на викладене слід дійти висновку, що дорожньо-транспортна пригода сталася з вини відповідача _____, її дії є неправомірними, між ними і завданою автомобілю марки DAEWOO LANOS шкодою є безпосередній причинний зв'язок. Відтак, обов'язок по відшкодуванню завданої матеріальної шкоди повинна нести _____ проте в межах визначеної в страховому договорі суми франшизи, а саме у розмірі 1000 гривень 00 коп., які підлягають стягненню на мою користь.

Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 1167 ЦК України, моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності вини.

Виходячи з моральних страждань перенесених мною, які виразилися в порушенні звичайного устрою життя, прикладення додаткових зусиль для відновлення транспортного засобу належного мені на праві власності, враховуючи принцип виваженості, розумності та справедливості, вважаю стягнути з _____ на мою користь 2000 гривень 00 коп. у відшкодування моральної шкоди.

Відповідно до ст. 88 ЦПК України, пропорційно задоволеним позовним вимогам на мою користь слід стягнути понесені судові витрати, які складаються з судового збору 551 грн. 20 коп.

Згідно ч. 6 ст. 110 ЦПК України позови про відшкодування шкоди, завданої майну фізичних або юридичних осіб, можуть пред'являтися також за місцем завдання шкоди.

Так як ДТП було скоєно в м. Одесі у Суворовському районі, де була завдана мені матеріальна та моральна шкода, і оформлювалося працівника ДАІ м. Одеси, то я подаю позов до Суворовського районного суду м. Одеси.

На підставі викладеного, керуючись ст. 118-120 ЦПК України, -

ПРОШУ:

1. Стягнути з Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія» на користь _____ страхове відшкодування в сумі 30751 грн. (тридцять тисяч сімсот п'ятдесят одну гривню) 96 коп.

2. Стягнути з Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія» на користь _____ пеню в сумі 7006 грн. (сім тисяч шість гривень) 39 коп.

3. Стягнути з _____ на користь _____ матеріальну шкоду в сумі 1000 грн. (одну тисячу гривень) _____ 00 коп.

4. Стягнути з _____ на користь _____ моральну шкоду в сумі 2000 грн. (дві тисячі гривень) 00 коп.

5. Стягнути з відповідачів пропорційно задоволеним позовним вимогам на користь позивача судовий збір в сумі 551 грн. (п'ятсот п'ятдесят одну гривню) 20 коп.

Додаток:

- квитанція про сплату судового збору; копія довіреності; копія паспорта та КПП;
- розрахунок пені;
- копія повідомлення від _____;
- копії техпаспорту на автомобіль;
- копія заяви про ДТП;

- копія довідки про ДТП;
- копія квитанції з оцінкою шкоди;
- копія постанови суду;
- фотокопія номеру поліса;
- копія листа від _____;
- копія позовної заяви з доданими документами для

відповідачів.

« ____ » _____ 20__ р. _____

Джерело за посиланням:

http://uristodessit.blogspot.com/2017/01/blog-post_52.html

РОЗДІЛ 5. ФІНАНСОВЕ ШАХРАЙСТВО

5.1. Поняття та природа фінансового шахрайства

Метою цього розділу є сприяння студентам-клініцистам, іншим особам, зайнятим у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг, в оволодінні ними компетентностями, необхідними для розпізнавання багатолікого шахрайства, до якого нерідко вдаються під час надання фінансових послуг населенню як безпосередні їх надавачі, так і їх чисельні посередники, та активній протидії йому, захисту прав та законних інтересів споживачів фінансових послуг від шахрайства.

Шахрайство, в тім числі і фінансове, є одним із найдавніших суспільних феноменів і водночас вічно молодим за формами його прояву. Це справжня «онкопухлина», яка руйнує суспільство із середини, водночас спекулюючи на людській довірі і руйнуючи її. Українська асоціація міжбанківських платіжних систем (ЕМА) констатувала, що за 2019 р. в Україні шахраям вдалось шляхом обману отримати майже 362 млн. грн із гаманців споживачів фінансових послуг, а це у півтора рази більше, ніж у 2018 р.¹

Аналіз цих даних дозволяє зробити висновок, що шахраї випробували та апробують все нові види шахрайства, впливаючи на довірливих та недосвідчених споживачів фінансових послуг. Вони використовують будь-які засоби, щоб знайти чергову «жертву». Це може бути телефон, пошта, електронна пошта, Інтернет тощо, а найкращий захист у такій наростаючій лавині нових протиправних діянь – знання про вже існуючі види шахрайства та прийоми, методи роботи шахраїв щодо входження в довіру до споживачів тощо. Так, фінансові піраміди часто приховуються під цілком пристойні компанії, наприклад, інвестиційні фонди, інтернет-магазини, кредитні спілки, страхові, туристичні компанії тощо. Головний обов'язок

---

¹ Тенденції платіжного шахрайства та портрет фінансового злочинця (інфографіка); посилання на інтернет ресурс: <https://news.finance.ua/ua/news/-/478224/tendentsiyi-platizhnogo-shahrajstva-ta-portret-finansovogo-zlochynstya-infografika>

клініциста – допомогти споживачам фінансових послуг уникнути та попередити фінансові шахрайства.

Стаття 41 Конституції України зазначає: *«Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності <...> Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним...»*

Отже, що таке шахрайство? «Великий тлумачний словник сучасної української мови» трактує шахрайство як “1) хитрий і спритний обман; крутість; ошуканство; 2) заволодіння індивідуальним майном громадян або набуття права на майно шляхом обману чи зловживання довірою”¹.

З точки зору потреб захисту прав та законних інтересів споживачів фінансових послуг від порушення їх внаслідок шахрайства з боку надавача цих послуг чи третьої особи дане визначення відповідає усталеним підходам до кваліфікації шахрайства ЄСПЛ. Але, оскільки дане визначення не нормативне, а доктринальне, воно може відігравати тільки допоміжну роль.

Законодавче визначення шахрайства та його різновиди закріплено у диспозиціях статей 190, 192, 222 Кримінального кодексу України.

Стаття 190. Шахрайство: «Заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (шахрайство)».

Згідно КК України, *предметом шахрайства*, тобто тим, чим злочинець протиправно заволодіває, є не тільки *майно* у формі грошей, цінностей тощо, а й *право на це майно*.

У вищенаведеному нормативному визначенні акцент зроблено на способах заволодіння майном чи правом на це майно *шляхом обману та/чи зловживання довірою*. Саме останні ознаки дозволяють відокремити шахрайство від інших видів злочинів проти власності, наприклад, крадіжки, привласнення тощо. Ознакою шахрайства як виду злочину є добровільна передача, під впливом штучно створених чинників, потерпілим майна чи права на нього. Безпосередня участь потерпілого у передачі майнових

---

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2007. С. 1615.

благ і добровільність його дій є обов'язковими ознаками шахрайства, які відрізняють його від викрадення майна та інших злочинів проти власності.

У п.17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» зазначено наступне: «*Обман* (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи *зловживання довірою* (недобросовісне використання довіри потерпілого) при шахрайстві застосовується винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі їй майна або права на майно»¹. Якщо ж обман або зловживання довірою були лише способами отримання доступу до майна, а вилучення майна відбувалось таємно, то такі дії Касаційний кримінальний суд Верховного Суду кваліфікує як крадіжку². Обман може здійснюватися в будь-якій формі: усній, письмовій, електронній, через підробку документів, листів тощо.

Стаття 222 «Шахрайство з фінансовими ресурсами» передбачає наступне: «Надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак кримінального правопорушення проти власності».

Клініцистам важливо розуміти, що вищенаведене визначення шахрайства з фінансовими ресурсами охоплює лише спектр шахрайських дій щодо публічних фінансових ресурсів або ресурсів господарюючих суб'єктів, оминаючи при цьому

---

¹ п.17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності»; посилання на інтернет ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>

² Постанова Верховного Суду від 2 квітня 2019 р. у справі № 655/289/17 (провадження №51-6728км18)// Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у провадженнях про злочини проти власності. Рішення внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.08.2019; посилання на інтернет ресурс: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS.pdf

шахрайські посягання на фінансові ресурси фізичних осіб-споживачів фінансових послуг.

Міжнародна аудиторська компанія “Price waterhouse Coopers” трактує шахрайство як навмисний обман з метою розкрадання грошових коштів, майна або законних прав.¹

Асоціація сертифікованих фахівців з розслідування шахрайства (Association of Certified Fraud Examiners – ACFE) фіксує визначення шахрайства в організаціях (або так званого “корпоративного” шахрайства) як “використання службового становища з метою особистого збагачення шляхом навмисного неналежного використання або зловживання ресурсами й активами організації-роботодавця”².

Конвенція щодо захисту фінансових інтересів Європейських співтовариств виокремлює шахрайство щодо видатків та доходів бюджету ЄС, маючи на увазі навмисне допущення порушень, які призвели до незаконного використання коштів та незабезпечення їх збереження, що спричинило втрату цих ресурсів, або ж порушень, що призвели до зменшення (недоотримання) доходів бюджету ЄС³.

Пропонуємо клініцистам при аналізі кожного кейсу, де є ознаки шахрайства, застосовувати **тест на шахрайство, критеріями якого є: чи був обман? Чи було зловживання довірою? Чи добровільно жертва передала майно або право на нього шахраю? Чи здійснювались шахрайські дії відкрито?**

Розвиток соціальних, технічних і технологічних інновацій, особливо інформаційна та комп’ютерна революції кардинально змінили світ. Часто поруч з технологічним прогресом йде бурхливий розвиток неправового використання даних технологій. Одним із прикладів останнього є так звана

---

¹ Price waterhouse Coopers Україна. Всемирный обзор экономических преступлений. URL : http://www.pwc.com/en_UA/ua/services/forensic/assets/gecs_2011_report_ukraine_rus.pdf

² The Association of Certified Fraud Examiners. The Report to the Nation on Occupation Fraud and Abuse. Austin : ACFE, 2018. URL : <https://www.acfe.com/report-to-the-nations/2018/>

³ Конвенція щодо захисту фінансових інтересів Європейських співтовариств: Акт Ради ЄС від 26 липня 1995 року. URL : www.liga.net

соціоінженерія¹. Особливо стрімким є розквіт різних видів шахрайства у кризові періоди розвитку суспільств або періоди фінансової чи правової нестабільності тощо. Шахраї застосовують як старі прийоми, так і нові, з врахуванням нових соціальних умов.

5.2. Види шахрайства

5.2.1. Несанкціоноване проведення чергових платежів.

Це доволі поширений на сьогодні різновид шахрайства, оскільки більшість споживачів вже звикла користуватись певними веб-ресурсами для прослуховування музики, перегляду кінофільмів, пошуку літератури, отримання послуг фрілансу чи соціальних мереж тощо. При цьому користувачі добровільно прив'язують карту для оплати послуг з автоматичним налаштуванням списання коштів раз на місяць. Попередження користувача може бути відсутнім, непомітним чи незрозумілим. До того ж банки часто проводять такі платежі без додаткового підтвердження згоди клієнта.

Кейс. Оксана, 46 років, втративши роботу, прислухалась до порад знайомих спробувати пошукати роботу через сервіс онлайн фріланс. Заповнюючи анкету, Оксана дала згоду на проплату пошуку роботи за 1 місяць і зазначила, що, можливо, буде і надалі співпрацювати з сайтом, якщо їй підійде. Проте, за місяць вона зрозуміла, що така робота не для неї і вона влаштувалась продавцем у продуктовий магазин. Але ще через три тижні вона зауважила, що з її банківської картки знову списалася сума коштів, яка була обумовлена на сайті. Оксана вирішила спробувати пошукати відповідь на сайті, але не змогла знайти функцію відмовитись від послуг, а вказаний телефон був вічно зайнятим. Тому Оксана вирішила звернутися за консультацією до юридичної клініки.

---

¹ Йдеться про введення в оману громадян будь-якими способами для того, щоб вони розголосили власні персональні дані, реквізити платіжних карток, банківські коди та паролі мобільних операторів чи здійснили переказ коштів під психологічним впливом на користь шахраїв. URL : <https://news.finance.ua/ua/news/-/478224/tendentsiyi-platizhnogo-shahrajstva-ta-portret-finansovogo-zlochynsya-infografika>

Тест на шахрайство у справі щодо несанкціонованого проведення чергових платежів:

- **Чи був обман?** Так, О. дала згоду на проплату лише 1-го місяця послуг цього сайту.

- **Чи було зловживання довірою?** Так, жінка прикріпила свою картку для разової проплати послуг. А сайт скористався без її погодження і списав гроші і наступного місяця.

- **Чи добровільно жертва передала майно чи право на нього шахраю?** Так, перша проплата була цілком добровільною.

- **Чи здійснювались шахрайські дії відкрито?** Так, інформація про послуги та вимоги містилася на сайті.

Алгоритм дії клініциста при зверненні споживача фінансових послуг, чії права порушено.

Отже, власники сайту онлайн-фрілансу вчинили шахрайські дії щодо майна, а саме коштів на рахунку банківської картки О.

В залежності від бажання та позиції клієнтки можна рекомендувати: а) подати заяву до банківської установи, де обслуговується банківський рахунок клієнтки з проханням роздрукувати звіт по виплатах з банківської карти та просити заблокувати виплати на рахунки вищезазначеного сайту; б) Управлінні по боротьбі з кіберзлочинністю МВС України оформити електронну заяву про випадок правопорушення. В онлайн-формі необхідно залишити контактні дані, а також детально описати, як ви постраждали від дій шахрая. Графу «Зміст Звернення» дуже важливо заповнити відповідно вимог Закону України «Про звернення громадян» та висувати позовну вимогу до власників сайту про повернення неправомірно стягнутої суми коштів за другий місяць. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1110-2017-п «Про запровадження національного механізму координації взаємодії органів державної влади з метою захисту фінансових інтересів України та Європейського Союзу», саме на Міністерство внутрішніх справ України було покладене завдання забезпечити виконання функцій Національного контактного пункту з організації взаємодії з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF) та Європейським судом аудиторів.

Для належного обґрунтування позовної заяви:

а) зберіть докази, що підтверджують реєстрацію О. на сайті лише на 1 місяць, роздрукуйте анкету тощо. Також відповідь банківської установи на заяву про виплати з карткового рахунку О. за ці місяці.

б) обґрунтуйте у позовній заяві визнання дій сайту як шахрайських:

...у діях сайту вбачаються ознаки обману, передбачені статтею 190 КК України, оскільки анкета давала можливість вибрати термін проплати коштів з карткового рахунку, але він був продовжений, без повідомлення та згоди.

... у діях сайту вбачаються ознаки зловживання довірою, передбачені статтею 190 КК України, оскільки О. довірила реквізити карткового рахунку без зазначення їх повторного використання.

... обґрунтуйте відкритість шахрайських дій сайту, який працює з недосвідченими користувачами, котрі психологічно пригнічені, оскільки потрапили у скрутне матеріальне становище.

в) обґрунтуйте підстави застосування ч.4 ст.81 ЦПК щодо доказів тощо.

5.2.2. Шахрайські схеми з QR-кодами. Зазначений вид шахрайства набуває все більшого поширення у зв'язку з цілим рядом обмежувальних заходів щодо боротьби з поширенням коронавірусної хвороби COVID-19. Шахраї обманним шляхом змушують жертву просканувати надрукований QR-код, після чого на телефон цієї особи встановлюється шкідливе програмне забезпечення. Такі QR-коди можна знайти розклеєними на стовпах оголошень, лавках, ліфтах, огорожі шкіл, університетів, у закладах відпочинку та харчування, які змушені відмовитись від традиційних паперових меню та працювати з клієнтами через QR-коди. Вони можуть бути підкинуті у поштові скриньки осіб разом з рекламними матеріалами, де запрошують взяти участь у акції і просять для реєстрації відсканувати QR-код. Після того як особа сканує цей код камерою телефону, а в неї встановлено програму онлайн користування карткою тощо, з її рахунку списують кошти. Їй може прийти повідомлення про списання одразу, але в деяких випадках шкідлива програма може активуватися не одразу, а, наприклад, за декілька днів.

Кейс. Іван, 56 років, повертаючись ввечері з роботи знайшов у поштовій скриньці листівку з рекламою магазину електротоварів АВС, де зазначалося, що з певного числа буде діяти акція і покупець, який хоче отримати знижку 40% на мобільні телефони найновішого покоління повинен відсканувати QR-код і протягом 3-х днів з'явиться у магазин для оформлення покупки. Чоловік одразу просканував код і за декілька секунд отримав СМС, що в нього відбулося списання всіх грошей з рахунку. Магазин заперечив проведення даної акції.

Тест на шахрайство у справі несанкціонованого проведення платежів через QR-коди:

- **Чи був обман?** Так, реклама обіцяла 40% знижки.
- **Чи було зловживання довірою?** Так, у рекламі зазначалася назва магазину АВС, який часто пропонував акційні знижки.
- **Чи добровільно жертва передала майно чи право на нього шахраю?** Так, сканування коду відбулося добровільно.
- **Чи здійснювались шахрайські дії відкрито?** Так, інформація про умови скористатись правом на знижки містилася в рекламному флаєрі.

Алгоритм дії клініциста при зверненні споживача фінансових послуг, чії права порушено.

В залежності від бажання та позиції клієнта можна спочатку порадишити користуватися спеціальними додатками, що відхиляють підозрілі QR-коди. Такі додатки, включаючи безкоштовні, доступні для мобільних платформ Android і iOS, які перевіряють код на наявність шкідливого вмісту і в разі виявлення блокують QR-код. І, обов'язково, написати письмову заяву про порушене право до Управління по боротьбі з кіберзлочинністю МВС України або оформити електронну заяву про випадок правопорушення на офіційному сайті кіберполіції¹. В онлайн-формі необхідно залишити контактні дані, а також детально описати, як ви постраждали від дій шахрая та перевірити, чи внесена заява до журналу єдиного обліку заяв і повідомлень. Відповідно до п.2 ст. 60 КПК України: « заявник має право: отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію; подавати на

---

¹Див. тут: <https://ticket.cyberpolice.gov.ua/>.

підтвердження своєї заяви речі і документи» під опис (зокрема, це може бути виписка про рух коштів на банківському рахунку жертви тощо); отримувати інформацію про хід та закінчення досудового розслідування.

Слід пам'ятати також, що вітчизняне процесуальне законодавство не регулює таке явище, як електронні докази. Загальновідомо, що аналогія у процесуальному законі не використовується, але суди намагаються розглядати електронні докази в якості письмових, якщо вони залучаються на паперовому носії. Оскільки відповідальність ґрунтується на винних діях конкретної особи, то найголовніша проблема – як правильно ідентифікувати особу, яка створила і розповсюдила певний контент¹. Інша проблема – це збереження електронних доказів, оскільки їх можна легко знищити.

Для належного обґрунтування заяви:

а) зберіть докази, що підтверджують шахрайську пропозицію та списання коштів з рахунку заявника.

б) використовуючи тест на шахрайство, обґрунтуйте у заяві, що у рекламному флаєрі вбачаються ознаки обману або зловживання довірою, передбачені статтею 190 КК України.

5.2.3 Фішинг. Це вид шахрайства, метою якого є виманювання у довірливих або неуважних користувачів інтернет мережі персональних даних клієнтів онлайнних аукціонів, сервісів з переказу або обміну валюти, інтернет-магазинів. Спеціально для крадіжки інформації зловмисники створюють веб-сторінки або відправляють електронні листи на e-mail від імені відомих веб-ресурсів або банків, послугами яких жертва користується і яким довіряє. Шахраї намагаються змусити користувачів самостійно розкрити конфіденційні дані, наприклад, через лист-прохання підтвердити реєстрацію

---

¹ Див.: Постанова Окружного адміністративного суду м. Києва від 14.12.2013 р. в справі №826/19865/13-а. посилання на інтернет ресурс: <http://www.revestr.court.gov.ua/Review/36029965> , в якій Суд також зазначив, що в Facebook може зареєструватись будь-яка особа та під будь-яким іменем, відтак, створити та підтримувати сторінку відповідача, у тому числі шляхом розміщення інформації та фотознімків, могла будь-яка особа, встановити яку під час розгляду даної справи є неможливим.

облікового запису тощо. Електронні листи з фішингом завжди мають посилання, за яким потрібно перейти. Цей вид шахрайства має багато різновидів: цільовий фішинг, претекстинг, бейтинг та фармінг тощо. Наприклад, **Фармінг** – це шахрайська процедура таємного перенаправлення жертви на хибну IP-адресу. Для цього може використовуватися навігаційна структура (файл, система доменних імен (DNS) або host). Найбільш поширеним різновидом є **Нігерійські листи** — одна з найдавніших схем, в якій на жертву виходить людина, що називає себе працедавцем за кордоном, адвокатом багатого померлого родича тощо і просить або перерахувати кошти, або надати дані карткового рахунку, щоб вони могли надіслати кошти, або надати конфіденційну інформацію щодо карткового рахунку тощо.

Кейс. Олена отримала електронний лист-пропозицію на особисту пошту від банку у якому у неї зареєстровано рахунок. Електронний лист містив аналогічну загальну інформацію про фінансову установу, що і попередні листи від банку. Її попереджали, що закінчується термін дії її платіжної картки, а оскільки вона постійний клієнт, то банк пропонує їй кредитну VIP-картку нового покоління і просить заповнити спеціальні форми на сайті по відсилці з листа. При цьому лист містив текст про те, що, якщо Ви не перейдете за посиланням і не заповните заявку на нову карту, то ваша платіжна карта буде «заблокована». Олена зраділа можливості отримати кращу картку і перейшла за посиланням на сайт, дизайн якого не відрізнявся від дизайну банку. Після заповнення анкети, де необхідно було вказати конфіденційну інформацію про карткові реквізити, за декілька днів з карткового рахунку Олени були списані всі кошти. Олена звернулась до банку, але там відповіли, що про жодні листи-пропозиції вони нічого не знають і переоформлюють нові картки згідно з стандартним договором.

Тест на шахрайство щодо фішингу:

- **Чи був обман?** Так, О. пропонували отримати нову картку.

- **Чи було зловживання довірою?** Так, звертались від імені банку, якому О. довіряла і в якому обслуговувався її картковий рахунок.

- **Чи добровільно жертва передала майно чи право на нього шахраю?** Так, О. добровільно заповнила анкету.

- **Чи здійснювались шахрайські дії відкрито?** Так, сайт на який перейшла О. був у вільному доступі.

Алгоритм дії клініциста при зверненні споживача фінансових послуг, чії права порушено.

В залежності від бажання та позиції клієнта можна спочатку порадити: а) негайно повідомити обслуговуючий банк про несанкціоноване списання грошових коштів з рахунку; б) заблокувати рахунок на виконання будь-яких транзакцій; в) звернутись до Управління по боротьбі з кіберзлочинністю МВС України або оформити електронну заяву про випадок правопорушення на офіційному сайті кіберполіції; г) звернутись з офіційною письмовою вимогою про повернення коштів в обслуговуючий банк; г) в разі незадоволення вимоги – звернутися до суду з відповідним позовом.

Для належного обґрунтування заяви та позову:

а) зберіть докази, що підтверджують шахрайську пропозицію та списання коштів з рахунку заявника.

б) використовуючи тест на шахрайство, обґрунтуйте у заяві, що власника карткового рахунку, на який було перераховано кошти вбачаються ознаки обману або зловживання довірою передбачені статтею 190 КК України.

Згідно Положення про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 05.11.2014 № 705:

«п. 6.6. Користувач після виявлення факту втрати електронного платіжного засобу та/або платіжних операцій, які він не виконував, зобов'язаний негайно повідомити банк або визначену ним юридичну особу в спосіб, передбачений договором. До моменту повідомлення користувачем банку ризик збитків від здійснення операцій та відповідальність несе користувач, а з часу повідомлення користувачем банку ризик збитків від здійснення операцій за електронним платіжним засобом користувача несе банк.

п.6.9. Користувач не несе відповідальності за здійснення платіжних операцій, якщо електронний платіжний засіб було

використано без фізичного пред'явлення користувачем та/або електронної ідентифікації самого електронного платіжного засобу і його користувача, крім випадків, якщо доведено, що дії чи бездіяльність користувача призвели до втрати, незаконного використання ПНУ або іншої інформації, яка дає змогу ініціювати платіжні операції».

Клініцисти, будьте уважні, судова практика містить чимало прикладів не вдалих позовів до банку щодо повернення грошових коштів та морального відшкодування. Так, показовою у цьому сенсі є постанова Верховного Суду від 23.01.2018 у справі № 202/10128/14-ц¹, у якій ВС звернув увагу, що: « з наявних в матеріалах справи складових частин договору про надання банківських послуг не передбачено відшкодування моральної шкоди за порушення договірних зобов'язань. Відсутні також підстави для відшкодування моральної шкоди з підстав, передбачених Законом України «Про захист прав споживачів», а тому суд відмовив у відшкодуванні моральної шкоди на користь позивача. Відповідно до положень статей 4, 22 Закону України «Про захист прав споживачів» споживачі мають право на відшкодування моральної шкоди тільки в разі її заподіяння небезпечною для життя і здоров'я людей продукцією у випадках, передбачених законом».

А аргументацію суб'єкта касаційної скарги про те, що позивач не довів вини банку у порушенні умов договору, укладеного з ним, колегія суддів відхилила, оскільки згідно з ч.2 ст.614 ЦК України саме банк має довести відсутність своєї вини, а не перекладати це на клієнта банку, споживача послуг.

5.2.4. Вішинг – вид шахрайства, коли за допомогою телефонного дзвінка у довірливих споживачів фінансових послуг виманюється конфіденційна інформація. Як правило, телефонуючі особи (шахраї) представляються співробітниками банку, в якому обслуговується жертва і під різним приводом просять назвати пін-коди платіжних карт чи номер CVV з 3-х цифр на звороті карти або код з SMS-сповіщення, відправленого банком. А номер, з якого телефонують, не є номером техпідтримки, що вказаний на карті. Різновидом вішингу є

---

¹Детальніше

див.

тут:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS180112.html.

смішинг – вид шахрайства, у якому за допомогою SMS-повідомлення у довірливих споживачів фінансових послуг виманюється конфіденційна інформація.

Це доволі поширений у наш час вид шахрайства¹. Так, нещодавно шахраї підробили антишахрайський сервіс «Нової пошти»² і ця організація була змушена тимчасово зупинити надання послуг «Сейф-сервіс» з 7 жовтня 2020 р. Ця програма повинна була захищати користувачів компанії від шахраїв для забезпечення онлайн угод. Продавець замовляв послугу через мобільний додаток або бізнес-кабінет. При цьому кошти за товар не йшли відразу на рахунок продавця, а резервувалися у так званій «Сейф». Лише після того, як покупець оглядав та забирав посылку, гроші перераховувалися на карту продавцю. Проте з серпня 2020 р. шахраї начебто від імені Нової пошти надсилають клієнтам SMS-повідомлення з номером неіснуючої експрес-накладної та посиланням на підробний сайт для оплати.

Кейс. Пенсіонер Іван Іванович, приїхавши на дачу, отримав дзвінок від особи, яка представилась співробітником банку, де у нього відкрито пенсійний картковий рахунок, проте що якісь невідомі намагають перевести з його рахунку кошти на невідомі рахунки. Для того, щоб унеможливити таке протиправне діяння, банк зобов'язаний заблокувати рахунок Івана Івановича і для проведення цих нагальних операцій він мусить підтвердити свою особу, надавши пін-код платіжної карти, CVV з 3-х цифр на звороті карти та вказати секретне слово. Чоловік надав інформацію, яку просила особа в телефоні. За деякий час він отримав SMS-сповіщення про списання з його рахунку 2000 грн.

Тест на шахрайство щодо телефонних дзвінків з метою отримати секретні дані картки:

---

¹ Див. також: Постанова Львівського апеляційного суду від 20 червня 2019 р. Справа №464/723/18, провадження №22-ц/811/815/19. посилання на інтернет ресурс: <https://www.uacourt.openregister.info/tsyvilni-spravy-z-01-01-2019-40297/spravy-pozovnogo-provazhennya-40298/spravy-u-sporakh-shcho-vynykayut-iz-pravochyniv-zokrema-dogovoriv-krim-kategoriy-301000000-303000000-z-nykh-40336/strakhuvannya-z-nykh-40344/pozyky-kredytu-bankivskogo-vkladu-z-nykh-40346?document=82549370>

² Детальніше про це див.: <https://novaposhta.ua/news/rubric/2/id/7812>

- **Чи був обман?** Так, сказали, що телефонує співробітник банку, де жертва обслуговувалась.

- **Чи було зловживання довірою?** Так, звертались від імені банку, якому І.І. довіряв і в якому відкритий пенсійний рахунок.

- **Чи добровільно жертва передала майно чи право на нього шахраю?** Так, І.І. добровільно надав пін-код платіжної карт, CVV з 3-х цифр на звороті карти та вказав секретне слово.

- **Чи здійснювались шахрайські дії відкрито?** Так, особа телефонувала.

Алгоритм дії клініциста при зверненні споживача фінансових послуг, чії права порушено.

В залежності від бажання та позиції клієнта можна порадити: а) негайно повідомити обслуговуючий банк про несанкціоноване списання грошових коштів з рахунку; б) заблокувати рахунок на виконання будь-яких транзакцій; в) звернутись до Управління по боротьбі з кіберзлочинністю МВС України або оформити електронну заяву про випадок правопорушення на офіційному сайті кіберполіції; г) звернутись з офіційною письмовою вимогою про повернення коштів в обслуговуючий банк; д) в разі незадоволення вимоги – звернутися до суду з відповідним позовом.

Для належного обґрунтування заяви та позову:

а) зберіть докази, що підтверджують шахрайську пропозицію та списання коштів з рахунку заявника.

б) використовуючи тест на шахрайство, обґрунтуйте у заяві, що у діях власника карткового рахунку, на який відбулося перерахування коштів, вбачаються ознаки обману або зловживання довірою, передбачені статтею 190 КК України.

5.2.5. Фіктивні інтернет-магазини. Згідно п.8 ч.1 ст.3 Закону України «Про електронну комерцію»: « інтернет-магазин – це засіб для представлення або реалізації товару, роботи чи послуги шляхом вчинення електронного правочину. Електронний магазин (е-магазин, e-shop) — сайт, з якого можна вибрати та замовити потрібний товар чи послугу. Інтернет-магазин перш за все передбачає грошові розрахунки, на відміну від сайтів, які надають послуги безкоштовно». Внаслідок пандемії, спричиненої COVID-19, все більше людей змушені

перейти на дистанційну роботу, тому не дивно, що кількість інтернет-магазинів зростає в багато разів. Шахраї доволі легко користаються такими площадками. Фіктивні інтернет-магазини відрізнити від реальних без прямого контакту не можливо, у них є все, що повинно бути у справжньому інтернет-магазині. **Шахрайська схема:** шахрай зв'язується з користувачем від імені представника магазину і просить перевести частину або всю суму оплати за бажаний товар. Після отримання грошей шахрай залишає жертву без товару.

Кейс. Марія, випадково через соціальні мережі, натрапила на інтернет-магазин дитячого одягу, і одразу зауважила, що ціни тут набагато дешевші ніж у звичайних магазинах та інших інтернет-магазинах. Не довго думаючи, вона замовила зимовий одяг для свого сина. При оформленні заявки та укладенні електронного договору представник магазину зв'язався з нею і зазначив, що такі ціни діють при 50% попередній оплаті вартості товару і, що в разі, якщо товар не підійде, вони без проблем повертають гроші чи надсилають іншу модель за вибором споживача. Марія погодилась і проплатила 50% вартості товару. Проте, ні через обіцяних 3 дні, ні через 10 днів вона так і не отримала бажаний товар. Спроби зв'язатися з продавцем залишалися без відповіді.

Тест на шахрайство щодо покупки у фіктивному інтернет-магазині:

- **Чи був обман?** Так, пропонувався товар, якого не було у наявності.

- **Чи було зловживання довірою?** Так, у фіктивному магазині було представлено широкий асортимент товарів.

- **Чи добровільно жертва передала майно чи право на нього шахраю?** Так, М. добровільно надіслала 50% вартості товару.

- **Чи здійснювались шахрайські дії відкрито?** Так, перше, інтернет-магазин, відкритий для онлайн пошуку і, подруге, представник магазину телефонував.

Алгоритм дії клініциста при зверненні споживача фінансових послуг, чії права порушено.

В залежності від бажання та позиції клієнтки можна спочатку порадити: а) негайно повідомити обслуговуючий банк

про несанкціоноване списання грошових коштів з рахунку; б) звернутися до свого банку із заявою про повернення сплачених коштів; в) написати скаргу на адресу продавця. Якщо претензія буде проігнорована, то потрібно буде подати заяву в «Український споживчий нагляд»; г) звернутись до Управління по боротьбі з кіберзлочинністю МВС України або оформити електронну заяву про випадок правопорушення на офіційному сайті кіберполіції; д) якщо гроші були переведені шахраєві через платіжну онлайн систему, то варто звернутися в службу підтримки цієї платіжної системи. Є ймовірність, що після цього гаманець афериста заблокують. У деяких випадках можна буде навіть дізнатися дані паспорта власника рахунку. Це дасть можливість звернутися з позовом до суду; е) звернутися до суду з відповідним позовом.

Для належного обґрунтування заяви та позову:

а) зберіть докази, що підтверджують шахрайську пропозицію та списання коштів з рахунку заявника (м.б. скріншоти заявки та переписки від імені інтернет-магазину тощо). Також перевірте сайт інтернет-магазину, де обов'язково повинна бути вказана адреса підприємства або місце реєстрації ФОП та адреса електронної пошти і повідомте про шахрайські дії та наполягайте на їх долученні до процесу відшкодування шкоди та пошуку шахраїв, оскільки заповнюючи заявку електронний договір ви уклали саме зі справжнім інтернет-магазином. Відносини, що виникають між продавцями та покупцями в інтернет магазині повністю підпадають під дію Закону України «Про захист прав споживачів».

б) Клініцистам слід звернути увагу на обов'язкові та додаткові умови електронного договору, прописані на сторінці магазину. Так, часто до додаткових умов договору, відповідно до практики, що склалася в Україні, відносяться: « порядок укладення договору (наприклад, зазначено про обов'язковість проведення попередньої оплати, але така оплата проводиться після підтвердження продавцем отримання замовлення); можливість та порядок внесення змін до договору (наприклад, можливість заміни товару на аналогічний, у разі відсутності замовленого на складі продавця); спосіб та порядок прийняття пропозиції укласти електронний договір (наприклад, прийняття

пропозиції здійснюється шляхом надсилання листа за допомогою імейл або заповнення форми); порядок обміну інформацією між покупцем і продавцем під час виконання договору (наприклад, інформація про адреси листування та строки відповіді); порядок дій у разі, якщо покупець помилково або неправильно вказав інформацію про укладення договору як такого (помилково направив замовлення) або щодо окремих його умов (наприклад, невірно зазначив адресу доставки)». При цьому пам'ятайте, що ч. 6. ст. 13 Закону України «Про захист прав споживачів»: продавцю дозволяється «використовувати у договорі стандартну умову про можливість заміни товару за його відсутності іншим».

в) використовуючи тест на шахрайство, обґрунтуйте у заяві та позові, що у власника карткового рахунку, на який перерахувалися кошти, вбачаються ознаки обману або зловживання довірою, передбачені статтею 190 КК України.

5.2.6. Заміна SIM карти для доступу до онлайн банкінгу.

Шахраї, звертаючись до центрів обслуговування клієнтів мобільних операторів, замінюють SIM-карту конкретного громадянина на нову і таким чином отримують доступ до банківського акаунту жертви. Часто вони збільшують кредитний ліміт на банківському рахунку жертви і знімають готівку в банкоматі без використання карти. Щоб змінити SIM карту на нову, якщо вона не видана в умовах контракту, у більшості випадків достатньо знати номери 2-5 контактів, з якими найчастіше спілкується власник.

Кейс. Іван, готуючи вечерю, звернув увагу, що йому прийшла SMS, що хтось поповнив його рахунок на 100 грн. Він не встиг зорієнтуватись, зрозуміти, що це за гроші, як зателефонував невідомий номер, який привітався і почав пояснювати причину дзвінка, і тут дзвінок перервався. Іван намагався декілька раз передзвонити, але дзвінок щоразу обривався. Після вечері, чоловік вирішив зателефонувати товаришу, але SIM-карта вже не обслуговувалась.

Тест на шахрайство щодо заміни SIM-карти для доступу до онлайн банкінгу:

- **Чи був обман?** Прямо, ні.

- **Чи було зловживання довірою?** Так, спочатку надіслали кошти, а потім декілька раз переривали дзвінок, змушуючи І. телефонувати знову і знову.

- **Чи добровільно жертва передала майно чи право на нього шахраю?** Так, І. телефонуючи давав можливість доступу до онлайн банкінгу.

- **Чи здійснювались шахрайські дії відкрито?** Так, особа надсилала SMS та телефонувала.

Алгоритм дії клініциста при зверненні споживача фінансових послуг, чий права порушено.

В залежності від бажання та позиції клієнта можна порадити: а) негайно повідомити обслуговуючий банк про несанкціоноване списання грошових коштів з рахунку та заблокувати інтернет-банкінг та рахунок на виконання будь-яких транзакцій; б) повідомити мобільного оператора про дії шахраїв і вимагати заблокувати SIM-картку. Це зробити не так вже й складно. Абоненти Vodafone Україна, наприклад, з листопада 2018 року можуть активувати послугу «Обмеження віддаленої заміни SIM-карти» самостійно, через додаток. Потім потрібно підійти з паспортом і кодом ПІН в будь-яке відділення оператора і зареєструвати свій номер. З цього моменту замінити SIM-карту можна буде тільки у відділенні. Якщо у вас є електронний підпис (ЕЦП), підключити послугу можна дистанційно, на сайті провайдера мобільного зв'язку. Компанія Київстар дозволяє заблокувати зміну сімки через особистий кабінет, за телефоном «гарячої лінії» або за запитом. Ця процедура займає 7 годин з моменту подачі заявки, тому у клієнта є шанс вчасно помітити «дивацтва» з номером. Зняти блокування можна за телефоном або в особистому кабінеті. Абоненти Lifecell можуть заблокувати заміну SIM-карти тільки через відділення оператора, куди потрібно з'явитися з паспортом і кодом.; в) заблокувати всі аккаунти у всіх фінансових сервісах, до яких прив'язана банківська картка; г) звернутись до Управління по боротьбі з кіберзлочинністю МВС України або оформити електронну заяву про випадок правопорушення на офіційному сайті кіберполіції; д) звернутися до суду з відповідним позовом;

Для належного обґрунтування заяви та позову:

а) зберіть докази як від мобільного оператора, так і від фінансової установи, що підтверджують шахрайські дії та списання коштів з рахунку заявника. Карту також може заблокувати служба фінансового моніторингу банку, якщо вважатиме якісь операції підозрілими. Приводом можуть стати неодноразові невдалі спроби провести онлайн-покупки, або ж зняти готівку на суму вище встановленого ліміту. Надалі, щоб розблокувати картку, потрібно буде надати інформацію про останні транзакції.

б) використовуючи тест на шахрайство, обґрунтуйте у заяві, що у діях власника нової SIM-картки, на якій відбулося перерахування коштів, вбачаються ознаки обману або зловживання довірою передбачені статтею 190 КК України.

5.2.7. Скімінг. Шахраї використовують спеціальне обладнання (накладки на картридж та на клавіатуру) для крадіжки пін-коду та інших даних карти. Ці накладки виглядають гармонійно, навіть якщо їх видно, тому слід звертати увагу на стан POS-терміналів для оплати покупок в невеликих торговельних точках чи малолюдних місцях. Шахраї роблять копію пластикової карти, по якій знімаються гроші. Найкращий захист від такої ситуації - чіпова пластикова карта. Якщо помічаєте, що вони мають незвичний вигляд чи розмір – краще відмовитись від проведення платежу. Також слід оберегатись прикріплених мініатюрних камер для запису інформації з карти. Безпечніше користуватись банкоматами, що знаходяться у відділеннях банку чи у великих супермаркетах. Ще декілька років тому це був один з найпоширеніший видів фінансового шахрайства. Ось, наприклад, справа про стягнення незаконно знятих коштів із кредитки (постанова ВС № 691/699/16-ц), щодо якої ВС висловив правову позицію, яку ми радимо опрацювати.

Кейс. Банк звернувся до суду з позовом про стягнення заборгованості через не виконання позичальником О. своїх зобов'язань, у зв'язку з чим виникла кредитна заборгованість, обумовлена кредитним лімітом. Позичальник заперечив особисте збільшення лімітів та звернувся до правоохоронних органів щодо вчинення шахрайських дій із картковим рахунком і також звернувся до банку з повідомленням про несанкціоноване списання грошей. Правоохоронні органи під час слідчих дій

знайшли скімінг накладку на банкоматі, яким постійно користувався позичальник. Банк у свою чергу не зміг довести, що позичальник своїми діями чи бездіяльністю сприяв утраті, незаконному використанню персонального ідентифікаційного номера або іншої інформації, що дає змогу ініціювати платіжні операції, але банк наполягав на врахуванні факту, що позичальник не поставив картку в стоп-лист.

Тест на шахрайство щодо скімінгу:

- **Чи був обман?** Так, був обман. О. вважала, що використовує справний банкомат.

- **Чи було зловживання довірою?** Так, О користувалась цим банкоматом довгий період часу і не було проблем.

- **Чи добровільно жертва передала майно чи право на нього шахраю?** О. нічого не знала про дії шахраїв до звернення банку.

- **Чи здійснювались шахрайські дії відкрито?** Так, накладка на картридж була розміщена у публічному місці.

Суди всіх інстанцій відмовили банку у вимогах про стягнення з позичальника коштів і зробили акцент на наступному:

1. Власник картки – користувач кредитки не може відповідати за здійснення платіжних операцій, якщо картку використовували без його фізичної участі або електронної ідентифікації, крім випадків, коли доведено, що користувач своїми діями або бездіяльністю сприяв утраті незаконному використанню інформації.

2. Відповідно до положень ст. 1073 ЦК України: « у разі несвоечасного зарахування на рахунок клієнта коштів, їх необґрунтованого списання банком, останній повинен негайно після виявлення порушення зарахувати відповідну суму, сплатити відсотки та відшкодувати заподіяні збитки». До того ж, згідно з п. 37.2 ст. 37 Закону України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні": «в разі незаконного переказу з рахунка клієнта коштів банк зобов'язаний переказати на рахунок такого клієнта відповідну суму грошей власним коштом».

3. Цей же закон передбачає, що у тому ж разі, « коли банк отримує від клієнта заяву про втрату картки або про здійснення платіжної операції третьою особою, банк зобов'язаний ідентифікувати користувача та зафіксувати обставини, дату,

годину і хвилини його звернення. Після надходження заяви банк зобов'язаний негайно призупинити здійснення операцій із використанням картки такого клієнта. У разі шахрайства з картою клієнта (якщо клієнт невідкладно повідомив про платіжні операції, які він не виконував) банк після виявлення помилки негайно відновлює залишок коштів на рахунку до того стану, у якому він був перед виконанням цієї операції. Такий порядок дій передбачено Положенням про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням».

4. З урахуванням згаданих вище законодавчих норм і у зв'язку з відсутністю в банку доказів того, що відповідач своїми діями або бездіяльністю посприяв утраті або незаконному використанню інформації, що дає змогу ініціювати платіжні операції, ВС повністю погодився з рішенням судів попередніх інстанцій, які відмовили банку в стягненні коштів з позичальника.

Більше того, наявна судова практика, коли позичальник не тільки не зобов'язаний виплачувати банку заборгованість, що утворилася внаслідок шахрайських дій, а й має право вимагати від банку відшкодування незаконно знятих коштів. Так, щодо цього питання ВСУ у постанові № 6-71цс15 від 13.05.2015 р. виклав наступну правову позицію¹: « якщо банк не надав беззаперечних доказів, що спростовують доводи клієнта про те, що банківську картку він не втрачав, іншим особам не передавав, ПІН-коду нікому не повідомляв, банк зобов'язаний сплатити клієнту кошти, зняті під час неналежної операції».

5.2.8. Протиправні дії від імені удаваних державних органів. Шахраї телефонують жертвам або надсилають їм СМС-повідомлення чи електронні листи, видаючи себе за представників податкових, правоохоронних органів, співробітників лікарень тощо. Вони можуть вимагати негайно здійснити платіж для погашення заборгованості, наприклад, простроченого штрафу, отримання незаконної вигоди, щоб не відкривати або закрити кримінальне провадження тощо. Також

---

¹ Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України № 6-71цс15 від 13.05.2015 р. (договір про відкриття карткового рахунку та його обслуговування) посилання на інтернет ресурс: <https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciivsu/6-71cs15>

вони часто погрожують тим, що збільшать штраф чи застосують інше покарання тощо.

Кейс. Громадянин І., перебуваючи у виправній колонії, використовуючи заздалегідь придбані засоби зв'язку, о 9 ранку здійснив телефонний дзвінок до громадянки О., Гр. І. представився як лікар та розповів, що її син здійснив дорожньо-транспортну пригоду, в результаті якої постраждала людина. Далі він імітував голос сина жертви, який просив перерахувати кошти на рахунок, який продиктує лікар. У протилежному випадку він може мати великі неприємності. Будучи введеною в оману та впевненою у можливості гіршого сценарію, гр. О. перерахувала 30 000. грн. на вказаний рахунок.

Тест на шахрайство щодо протиправних дій від імені удаваних органів:

- **Чи був обман?** Так, телефонували щодо неіснуючої транспортної пригоди.

- **Чи було зловживання довірою?** Так, удаваний лікар імітував голос її сина.

- **Чи добровільно жертва передала майно чи право на нього шахраю?** Так.

- **Чи здійснювались шахрайські дії відкрито?** Так, особа телефонувала та направляла номер картки.

Алгоритм дії клініциста при зверненні споживача фінансових послуг, чії права порушено.

Отже, шахраї шляхом зловживання довірою переконали О. перерахувати кошти на їх картковий рахунок.

В залежності від бажання та позиції клієнта можна спочатку поради: а) негайно повідомити обслуговуючий банк про несанкціоноване списання грошових коштів з рахунку; б) звернутись до Управління по боротьбі з кіберзлочинністю МВС України або оформити електронну заяву про випадок правопорушення на офіційному сайті кіберполіції; д) звернутися до суду з відповідним позовом.

Для належного обґрунтування заяви та позову:

а) зберіть докази від фінансової установи, що підтверджують шахрайські дії та перерахування коштів з рахунку заявника на конкретний рахунок шахрая;

б) використовуючи тест на шахрайство, обґрунтуйте у заяві, що у діях гр. І, вбачаються ознаки обману та зловживання довірою передбачені статтею 190 КК України.

5.2.9. Пропозиція допомогти у погашенні боргу. Це одна з популярних шахрайських дій в інтернеті та ЗМІ, яка спрямована на користувачів, котрі не проти оформити швидкі кредити або банківський займ. Шахраї, знаходячи дані про жертву, переконують її, що зможуть якщо не позбавити її від кредиту, то суттєво його полегшити. Судова практика України містить багато матеріалів про те, що посередники можуть називати себе: «кредитними брокерами», пропонують посприяти гарантовано отримати споживчий кредит або кредитну карту. Найімовірніше, схема в цьому випадку працює таким чином - з вас беруть аванс за організацію процесу «проштовхування» кредиту. Вам навіть можуть сказати, що заявку потрібно подати «в певний офіс». Насправді такий посередник нічого робити не буде і якщо вам пощастить та заявка на кредит буде схвалена - він зробить вигляд, що саме завдяки його заслугам ви отримали кредит і треба заплатити решту винагороди. Якщо вам не надали кредит - «ну, вибачте, не вийшло, але люди «попрацювали», свої гроші заробили». Після цього вони змінюють контактні дані або затягують час із видачею кредиту. Часто пропонують оформити кредит на чужі документи, тоді жертвою стає людина, яка довгий час навіть не здогадується про існування боргу.

Кейс. О., маючи фінансові труднощі, побачила оголошення в газеті про можливість швидкого перекредитування та вирішила звернутись до вказаної у рекламі фірми «Ваш кредит». Уклавши договір, з неї взяли аванс у розмірі 10% суми кредиту за організацію процесу «проштовхування» кредиту і попросили почекати декілька днів, щоб отримати позитивну відповідь. Проте, обумовленої суми гр.О., так і не отримала.

Тест на шахрайство щодо пропозиції допомогти у погашенні боргу:

- **Чи був обман?** Так, обіцяли швидку позику.
- **Чи було зловживання довірою?** Так, відбувалася імітація роботи офісу.
- **Чи добровільно жертва передала майно чи право на нього шахраю?** Так, аванс передався добровільно.

- **Чи здійснювались шахрайські дії відкрито?** Так, через ЗМІ опублічена інформація про можливість допомоги у погашенні боргу.

Алгоритм дії клініциста при зверненні споживача фінансових послуг, чії права порушено.

В залежності від бажання та позиції клієнта можна спочатку поради: а) звернутися до обслуговуючого банку із заявою про отримання довідки про рух коштів на рахунку; б) звернутись до Управління по боротьбі з кіберзлочинністю МВС України або оформити електронну заяву про випадок правопорушення на офіційному сайті поліції; в) прочитайте уважно договір О. з шахраями, оскільки доволі часто такі договори містять «хитрі» пункти в тексті, які фактично унеможливають оскарження таких дій у суді; Хоча за наявності «хитрих» пунктів в тексті договору оскаржити дії такого посередника в суді не вдасться; г) звернутися до суду з відповідним цивільним позовом до так званої фірми «Ваш кредит».

Для належного обґрунтування заяви та позову:

а) зберіть докази від фінансової установи, що підтверджують переказ авансу з рахунку заявника на конкретний рахунок шахрая.

б) уважно проаналізуйте закони України: «Про захист прав споживачів»; «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг»; «Про споживче кредитування»; Цивільний кодекс України;

в) перевірте, чи внесені відомості про «Ваш кредит» до Державного реєстру фінансових установ¹;

г) проаналізуйте умови договору на предмет відповідності закону України про «Про споживче кредитування»;

в) використовуючи тест на шахрайство, обґрунтуйте у заяві, що у діях гр. І, вбачаються ознаки обману та зловживання довірою, передбачені статтею 190 КК України.

5.2.10. Страхове шахрайство. Цей вид шахрайства слід розглядати, відповідно до чинного законодавства України, « як *протиправну поведінку суб'єктів договору страхування, внаслідок чого суб'єкти договору страхування отримують можливість незаконно і безоплатно привласнювати кошти*

---

¹ <https://www.nfp.gov.ua/ua/Derzhavnyi-reiestr-finansovykh-ustanov.html>

інших осіб на свою користь». З одного боку, воно спрямоване на здобуття страхувальником страхового відшкодування шляхом обману або зловживання довірою, або внесення меншої, ніж необхідно, при нормальній оцінці ризиків, страхової премії, а також приховування важливої інформації в період дії страхового договору. З іншого боку – це відмова страховика від виплати страхового відшкодування без належних, зазначених у законодавстві, правил страхування причин. Шахрайські дії клієнтів страхових компаній (страхувальників) – це суспільно-небезпечні винні корисливі дії, передбачені КК України, які виражені у зловживанні довірою та/або обмані страхувальниками страховиків з метою введення представників останніх в оману і заволодіння їх майном.

Серед найбільш поширених мотивів страхового шахрайства можна виділити такі: бажання скористатись випадком для отримання максимум компенсації; повернути кошти, витрачені на страхові внески; додаткове джерело прибутку самих страховиків тощо. Найпопулярніша схема шахрайства – це інсценування страхового випадку. Шахраї намагаються отримати кошти за нібито вкрадені кошти, майно, автомобіль тощо. Другою поширеною схемою обману у страхуванні є завідомо завищена вартість застрахованих об'єктів. У такій ситуації клієнт страхової надає підроблені документи, в яких завищена вартість майна. Характерними ознаками цього виду шахрайства є: 1) присутній основний злочин (шахрайство, ст. 190 КК України); 2) присутній, крім основного злочину, злочинний елемент забезпечення його вчинення (підробка, використання документів, службова підробка); 3) присутній, крім основного злочину, елемент забезпечення приховування результатів злочинної діяльності та протидія досудовому розслідуванню (зазвичай це легалізація (відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом); 4) наявні всі елементи технології вчинення злочину.

Найбільш розповсюджені види страхового шахрайства в Україні у сфері страхових полісів від нещасних випадків та в сфері автострахування, наприклад, інсценування ДТП, викрадення автомобіля, умисна зміна або приховування інформації про реальні обставини ДТП або про стан водія, який керував автомобілем у момент аварії, страхування вже розбитого

авто (при цьому, як правило, є провина страхового агента, який страхує машину «не дивлячись» або вступає в змову з шахраями). В сфері медичного страхування: домовленість з медичними працівниками про надання неправдивих лікарняних висновків.

Кейс. Страхова компанія поштою отримує від клієнта повідомлення про те, що у нього викрали застрахований автомобіль. При цьому телефонного зв'язку зі страхувальником немає. Від правоохоронних органів страховик дізнається, що заяву про викрадення авто поліція теж отримала поштою. І заявник про викрадення – не страхувальник, а інша фізособа. Пізніше, в процесі страхового розслідування, з'ясується, що страхувальник вже не перший місяць перебуває за межами України, а своє авто віддав у користування другові, який вирішив удати «викрадення» машини і отримати за нього виплату. Власник звернувся до юридичної клініки за консультацією.

Слід зауважити, що наразі « правозастосовна практика по ст. 190 КК України така, що для правоохоронних органів кримінальне правопорушення повинно бути вчиненим, тобто страхова компанія повинна виплатити відшкодування, і лише потім звертатися до суду. В цьому випадку страховик відмовляє у виплаті відшкодування підозрюваному в шахрайстві і обґрунтовує свою відмову іншими причинами, формально не пов'язаними з шахрайством».

Тест на шахрайство у страхуванні:

- **Чи був обман?** Так, про дату та місце страхового випадку.

- **Чи було зловживання довірою?** Так, товариш довірив майно у користування.

- **Чи добровільно жертва передала майно чи право на нього шахраю?** Так.

- **Чи здійснювались шахрайські дії відкрито?** Так. Писалися заяви з неправдивою інформацією.

Алгоритм дії клініциста при зверненні споживача фінансових послуг, чії права порушено.

Отже, шахрай шляхом обману та зловживання довірою намагався отримати вигоду від страхового випадку. В залежності від бажання та позиції клієнта можна спочатку порадити: а) зберіть всю інформацію про особу страхувальника, про

застраховане майно та особу яка оформляла договір страхування, а також здійснить аналіз заяв, пояснень, результатів виїздів співробітників страхової фірми на місце пригоди тощо. Слід розуміти, що, хоч якими б ввічливими не були співробітники страхової, перед здійсненням страхових виплат, страхова буде ретельно перевіряти ситуацію, що склалася, піддаючи сумніву все, що може привести до збільшення таких страхових виплат; б) повідомте страхову про настання страхового випадку та проаналізуйте умови договору страхування на предмет його відповідності законам України про «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» та «Про страхування»; в) напишіть заяву у поліцію; в) використовуючи тест на шахрайство обґрунтуйте у заяві, що у діях гр. І, вбачаються ознаки обману та зловживання довірою передбачені статтею 190 КК України.

6.2.11. Фінансові піраміди. Можуть реєструватися як комерційні установи і залучати кошти для фінансування певного проекту, або з метою отримання відсотків за доходами вкладників. Однак такої реєстрації може і не бути. Якщо реальна дохідність виявляється нижчою від обіцяних інвесторам доходів або взагалі відсутня, значить, частина коштів нових інвесторів спрямовується на виплату. Як наслідок, банкрутство даного проекту за певний час і збитки останніх інвесторів. Практика показує, що після краху піраміди вдається повернути не більше, ніж 10-16% від зібраної на той момент суми, оскільки більша частина всіх коштів іде для виплат попереднім учасникам, реклами та доходу власникам-шахраям. Що довше функціонує піраміда, то менший відсоток можливого повернення при її ліквідації. Якщо така піраміда створена як юридична особа, то її засновники відповідатимуть лише у межах своїх внесків.

Алгоритм дії клініциста при зверненні споживача фінансових послуг, чії права порушено діяльністю фінансової піраміди.

В залежності від бажання та позиції клієнта можна порадити: а) зберіть всю інформацію про осіб-засновників та договори, на основі яких працювала ця піраміда тощо; б) напишіть заяву у поліцію; в) перевірте, чи була вона зареєстрована в Державному реєстрі фінансових установ, чи

одержувала передбачені законодавством ліцензії/спеціальні дозволи, куди, яким чином і з якою метою перераховувала гроші, які операції здійснювала тощо. Залежно від результатів такої перевірки можна буде вести мову про наявність чи відсутність складів інших злочинів (наприклад, фіктивне підприємництво, легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, присвоєння або розтрата майна, завдання майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, доведення до банкрутства, шахрайство з фінансовими ресурсами); г) використовуючи тест на шахрайство, обґрунтуйте у заяві, що у діях гр. І. вбачаються ознаки обману та зловживання довірою, передбачені статтею 190 КК України.

Перевірка знань

1. Застосовуючи тест на шахрайство, проаналізуйте рішення ЄСПЛ:

- «Кіні проти Ірландії» посилання на інтернет ресурс: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-kini-proti-irlandii/>
- «Меріт проти України» посилання на інтернет ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110#Text
- «Котій проти України» посилання на інтернет ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a82#Text
- «Капштан проти України» посилання на інтернет ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d55#Text
- «Саундерс проти Сполученого Королівства» посилання на інтернет ресурс: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=408>
- «CASE OF GRACE GATT v. MALTA» посилання на інтернет ресурс: <https://laweuro.com/?p=5758>
- Joined cases C-354/03, C-355/03 and C-484/03 від 12 січня 2006 р. посилання на інтернет ресурс: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=57306&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=766213>
- Бріто Феррінью Бексіга Вілла-Нова проти Португалії. посилання на інтернет ресурс: <https://zib.com.ua/ru/print/131858-garantii-advokatskoy-deyatelnosti-espch-nazval-klyuchevie-re.html>

2. Застосовуючи тест на шахрайство, проаналізуйте рішення Суду ЄС:

- C-157/14 *Société Neptune Distribution v Ministre de l'Économie et des Finances*

Регламент 1924/2006 про інформацію стосовно харчової цінності та користі для здоров'я, які зазначаються на пакуванні харчових продуктів.

Фактичні обставини: Conseil d'État (Державна Рада, Франція) подала звернення щодо ухвалення попереднього рішення у справі між Neptune Distribution SNC та Міністром економіки і фінансів стосовно законності імплементаційного рішення начальника підрозділу департаменту Альє Регіонального директорату з питань конкуренції, споживання та боротьби з шахрайством (регіон Овернь) від 5 лютого 2009 року, а також рішення Міністра економіки, промисловості та зайнятості від 25 серпня 2009 року про відхилення апеляції за допомогою відповідних каналів, використаних Neptune Distribution. Звернення стосувалось, між іншим, тлумачення додатка до Регламенту (ЄС) № 1924/2006, а також законності статті 2(1) Директиви Європейського Парламенту і Ради 2000/13/ЄС від 20 березня 2000 року про наближення законодавств держав-членів стосовно маркування, представлення та рекламування харчових продуктів, статті 9(1) та (2) Директиви Європейського Парламенту і Ради 2009/54/ЄС від 18 червня 2009 року про використання та реалізацію природних мінеральних вод і додатка III до неї у контексті додатка до Регламенту № 1924/2006 (див. також пункти 21–32 рішення).

Рішення: Стаття 8(1) Регламенту 1924/2006 забороняє використання фрази «з дуже низьким вмістом натрію/солі» та будь-якої іншої фрази, що може мати те саме значення для споживача, стосовно природних мінеральних вод та інших вод.

Крім того, стаття 9(2) Директиви 2009/54/ЄС про використання та реалізацію натуральних мінеральних вод, що розглядається у поєднанні з додатком III до неї, повинна тлумачитися у тому значенні, що вона забороняє розміщувати на пакуванні, етикетці або рекламі природних мінеральних вод твердження або позначки, що дають споживачеві зрозуміти, що відповідні води мають низький вміст натрію чи солі або придатні

для дієти, що передбачає харчування продуктами із низьким вмістом натрію, якщо загальний вміст натрію у всіх присутніх хімічних формах дорівнює або перевищує 20 мг/л.

Суд відхилив подані у зверненні скарги щодо законності вторинного законодавства ЄС.

Значення: Це рішення роз'яснює тлумачення Регламенту 1924/2006, а тому державні органи України, відповідальні за наближення національного законодавства до законодавства ЄС, повинні взяти його до уваги.

- **C-140/13 Annett Altmann and Others v Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht**

Директива 2004/109/ЄС про гармонізацію вимог прозорості інформації про емітентів, чії цінні папери допущені до торгів на регульованому ринку, і внесення змін до Директиви 2001/34/ЄС

Фактичні обставини: звернення щодо ухвалення попереднього рішення подав Verwaltungsgericht Frankfurt am Main (Німеччина) у ході судового процесу між групою заявників та Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht (федеральним бюро з нагляду за наданням фінансових послуг) щодо рішення останнього від 9 жовтня 2012 року відмовити у наданні доступу до певних документів та інформації про Phoenix Kapitaldienst GmbH Gesellschaft für die Durchführung und Vermittlung von Vermögensanlagen (див. пункти 12–19).

Рішення: Статті 54(1) і (2) Директиви 2004/39/ЄС означають, що в адміністративному провадженні національний наглядовий орган може спиратися на обов'язок зберігати професійну таємницю, коли особа, яка у справі, що не підпадає під кримінальне законодавство і не є предметом цивільного або господарського провадження, бажає отримати доступ до інформації про інвестиційну компанію, що ліквідується за рішенням суду, навіть якщо основна модель бізнес-діяльності цієї компанії становила шахрайство в особливо великих розмірах та чинила навмисну шкоду інтересам інвесторів, а кілька керівників цієї компанії було засуджено до тюремного ув'язнення.

Значення: це рішення є важливим для державних органів України, оскільки містить цінне тлумачення статті 54(1-2) Директиви 2004/39. Отже, це рішення необхідно взяти до уваги в

процесі наближення національного законодавства України до цього законодавчого акта ЄС¹.

3. Застосовуючи тест на шахрайство, проаналізуй добірку судових рішень, пов'язаних з різними видами фінансового шахрайства.

▪ шкідливе програмне забезпечення, програми-вимагачі:

- Вирок Франківського районного суду м. Львова у справі № 465/3093/18 від 23.06.2018 року, провадження 1-кп/465/665/18. посилання на інтернет ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74913704>

- Вирок Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровськ у справі № 200/8130/19 від 17.10. 2019 року, провадження 1кп-200/489/19. посилання на інтернет ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85088178>

- Вирок Октябрського районного суду м. Полтави у справі № 554/9447/18 від 21.01.2019, провадження №1кп/554/99/2019. посилання на інтернет ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79732788>

▪ шахрайські розіграші призів:

- Вирок Святошинського районного суду м. Києва у справі № 759/613/19 від 27.01.2020 року, провадження 1-кп/759/213/20. посилання на інтернет ресурс: <https://opendatabot.ua/court/87172395-91b24300c9f7fcd351b5ae8c1e9ea843>

- Вирок Катеринопільського районного суду Черкаської області у справі № 698/192/20 від 01.06.2020 року, провадження № 1-кп/698/41/20. посилання на інтернет ресурс: <https://opendatabot.ua/court/88555605-26a76d1c30af1b066dbe1c07859b892b>

---

¹ Огляд прецедентного права Суду Європейського Союзу у сферах, що регулюються Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, посилання на інтернет ресурс: https://eu-ua.org/sites/default/files/inline/files/review-of-the-case-law-of-the-eu-court-of-justice-fields-covered-by-the-association-agreement-2018.1.1.ukr_1.pdf

- Вирок Дніпровського районного суду м. Києва у справі № 755/5811/19 від 30.09.2020 року, провадження 1кп/755/939/19. посилання на інтернет ресурс: <https://opendatabot.ua/court/84681665-e2344ea472e6ebdb24143ff9805998ea>

▪ **фішинг:**

- Вирок Вінницького міського суду Вінницької області у справі № 127/26281/17 від 29.03.2018 р., провадження № 1-кп/127/1789/17. посилання на інтернет ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73130650>

- Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці у справі № 727/957/20 від 13.03.2020 року, провадження № 1-кп/727/151/20. посилання на інтернет ресурс: <https://opendatabot.ua/court/88194309-772a951959d7445e4a03262e3e27f6de>

- Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці у справі № 727/5569/20 від 04.08.2020 року, провадження № 1-кп/727/281/20. посилання на інтернет ресурс: <https://opendatabot.ua/court/90793987-2387bb82b6885c5a6b33924871a1a6cb>

- Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда у справі № 404/5160/20 від 18.09.2020 року, провадження 1-кп/404/351/20. посилання на інтернет ресурс: <https://opendatabot.ua/court/91627838-10d3784a4cc80aa204916398b7c41ce5>

▪ **телефонне шахрайство:**

- Ухвала Колегії суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у справі № 5-2424км16, провадження 12015260110000131. посилання на інтернет ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57003875>

- Вирок Апеляційного суду Вінницької області м. Вінниця у справі № 127/7000/17 від 10.10 2018 року . посилання на інтернет ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77013094>

- Вирок Богунського районного суду м. Житомира у справі № 295/3482/15-к від 03.07.2017 року, провадження 1-

кп/295/157/17. посилання на інтернет ресурс:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/67503288>

▪ **опитування та інтернет-крамниці:**

- Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова у справі № 638/2821/19 від 02.04.2020 року, провадження 1-кп/638/616/20. посилання на інтернет ресурс:
<https://opendatabot.ua/court/88569164-cb9681c8ad3bba5e2de7981c28b41844>

- Вирок Святошинського районного суду м. Києва у справі №759/14980/14-к від 30 серпня 2018 року, провадження 1-кп/759/2/1. посилання на інтернет ресурс:
<https://opendatabot.ua/court/76152949-ed30bbb84e461699c9584b017234feb6>

▪ **банкоматне та кредитне шахрайство:**

- Вирок Голосіївського районного суду м. Києва у справі № 2601/13004/12 від 20.11.2012 року, провадження 1/2601/930/12. посилання на інтернет ресурс:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/27524136>

- Вирок Апеляційного суду м. Києва у справі № 759/7784/15-к від 07.09.2016 року, провадження 11-кп/796/1315/2016. посилання на інтернет ресурс:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/61586526>

- Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у справі №727/8336/15-ц від 02.11.2016 року. посилання на інтернет ресурс:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/62949270>

▪ **шахрайство на дошках оголошень, у сферах працевлаштування та заробітку в інтернеті, туризму та розваг:**

- Вирок Ленінського районного суду м. Харкова у справі №642/8608/19 від 15.10.2020 року, провадження 1-кп/642/205/20. посилання на інтернет ресурс:
<https://opendatabot.ua/court/92207139-78513bf82813ed53af04d7afb3e42d38>

- Вирок Конопотського міськрайонного суду Сумської області у справі №577/4049/17 від 27.12.2018 року. . посилання на інтернет ресурс: <https://opendatabot.ua/court/79065443-9f38bbba9553d685d3e3e8569b0e4caf>

- Вирок Апеляційного суду м. Києва у справі №759/7784/15-к від 07.09.2016 року, провадження 11-кп/796/1315/2016. посилання на інтернет ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61586526>

▪ **шахрайство з страховими платежами, полісами:**

- Вирок Білоцерківського міськрайонного суду Київської області у справі №357/13969/18 від 26.06.2019 року, провадження 1-кп/357/485/19. посилання на інтернет ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82724005>

- Вирок Подільського районного суду м. Києва у справі №2607/13173/12 від 03.12.2014 року. посилання на інтернет ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41808888>

4. Нижчеподані тестові завдання розроблено спільно з кафедрою кримінального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(*Оберіть одну або кілька відповідей*)

1. Якщо до Вас зателефонував співробітник служби безпеки банку та повідомляє вам, що з вашої картки зафіксовано спроби проведення шахрайських операцій і для поновлення втраченої внаслідок технічного збою інформації просить вас повідомити наступні дані: ПІБ, дату народження, секретне слово та реквізити картки. Ваші дії?

A. Ви ніколи нікому не повідомляєте по телефону інформацію, яка є персональною та конфіденційною;

B. Ви зателефонуєте до контакт-центру банку, в якому обслуговуєтесь, і повідомите про підозрілий дзвінок/SMS-повідомлення, які надійшли на ваш телефон;

C. Ви можете повідомити лише частину інформації;

D. Ви повідомляєте всю необхідну інформацію.

2. Метод шахрайства «онлайнний фішинг» передбачає, що:

- A. Користувачу повідомляється про технічну помилку та неможливість здійснення оплати;
- B. Користувач відвідує сайт на якому виконується скрипт-вірус;
- C. Користувач вводить реквізити платіжної картки;
- D. Усі реквізити платіжної картки користувача стають відомі шахраям.

3. Для попередження уникнення несанкціонованих операцій по ваших платіжних картках та недопущення заподіяння можливих збитків необхідно:

- A. Використовувати платіжні картки лише у банках;
- B. Зменшити ліміти по всіх своїх платіжних картках до мінімально необхідного рівня;
- C. Налаштувати послугу SMS-інформування;
- D. Користуватися сайтами інтернет-ресурсів, які успішно пройшли міжнародний аудит безпеки PCI DSS та отримали сертифікат на відповідність усім вимогам безпеки, встановленим основними платіжними системами VISA і MasterCard.

4.Зараження/вірусне інфікування комп'ютера (планшета, смартфона) може відбутися при:

- A. Переході за веб-посиланням, яке міститься в листі, що отриманий від невідомого адресата;
- B. Користуванні зараженою флешкою;
- C. Встановленні неліцензійного, піратського, модифікованого програмного забезпечення;
- D. Відвідуванні зараженого сайту.

5. У випадку, коли Вам зателефонували співробітники автосалону (магазину тощо) з вітаннями виграшу у лотерею та проханням для перевірки можливості отримання виграшу повідомити наступну інформацію: ПІБ, дату народження, реквізити платіжної картки. Крім того, для отримання виграшу Вам пропонують підійти до банкомата, виконати певну послідовність дій та ввести код виграшу. Ваші дії?

А. Ви зробите все, про що Вас просять. "А раптом дійсно я виграв автівку?!"

В. Ви не будете повідомляти по телефону інформацію, яка є персональною та конфіденційною?

6. Мета поштового фішингу – змусити користувача:

А. Збільшити ліміти для можливості розраховатися в мережі Інтернет;

В. Заблокувати свою платіжну картку;

С. Розблокувати свою платіжну картку;

Д. Ввести свої конфіденційні дані;

Е. Відвідати фішингову копію сайту.

7. Реєструвати поштову скриньку для електронної пошти бажано:

А. Тільки у тих провайдерів, які використовують смс-інформування;

В. У будь-яких провайдерів;

С. Тільки у тих провайдерів, які використовують спам-фільтри.

8. У випадках, коли Ви здійснюєте оплату за послуги в кафе/ресторанах/готелях/АЗС чи інших торговельно-сервісних підприємствах платіжною карткою необхідно:

А. Контролювати дії співробітника торговельно-сервісного підприємства установи;

В. Проводити оплату лише карткою із вбудованим чіпом;

С. Використовувати платіжні картки, що підтримують технологію 3D Secure;

Д. Вимагати проведення операції у вашій присутності.

9. При яких методах компрометації реквізитів карток використовуються маніпуляції, що спонукають людину виконати певні дії чи розголосити конфіденційну інформацію:

А. Фармінг;

В. Фішинг;

С. Заволодіння реквізитами платіжної картки шляхом підглядання, фотографування чи відеозйомки;
D. Нігерійські листи;
E. Вішинг;
F. Шкідливе програмне забезпечення (віруси);
G. Злом баз даних Інтернет-магазинів або процесингових центрів.

10. Для здійснення шахрайства без присутності платіжної картки, наприклад, у мережі Інтернет, шахраям необхідно знати:

A. Номер платіжної картки;
B. Термін дії платіжної картки;
C. Ідентифікаційний код;
D. Паспортні дані;
E. Логін та пароль до WEB-банкінгу, одноразовий пароль для підтвердження операцій;
F. CVV2/CVC2 – тризначний код верифікації картки.

11. Що робити у разі втрати ПІН коду:

A. Перевипустити картку;
B. Звернутися до відділення та повідомити про втрату ПІН-коду;
C. Заблокувати картку;
D. Жодна відповідь не вірна;
E. Зателефонувати до контакт-центру та дізнатися ПІН код.

12. Встановлення лімітів на суму або кількість операцій по БПК можливо здійснювати:

A. Через Контакт-центр;
B. Через ПТТ, АТМ;
C. В мобільні додатки 24/7;
D. Шляхом направлення СМС на короткий номер.

13. Фінансовий номер - це:

A. Номер телефону Контакт-центру банку;

- В. Дійсний номер клієнта, який вказаний в системі Банку у картці конкретного клієнта;
- С. Стационарний номер телефону (домашній або робочий);
- Д. Будь-який контактний номер клієнта фінансової установи або його довіреної особи по якому можливо з ним зв'язатися;
- Е. Номер картки.

14. Яку інформацію ніколи не запитують працівники Контакт-центру Банку у клієнта:

- А. ПІН код до картки;
- В. Номер картки клієнта;
- С. CVV2, термін дії картки;
- Д. Логін та пароль до системи додатку 24/7;
- Е. Слово-пароль.

15. У разі виникнення підозрілої ситуації з картою ви зобов'язані:

- А. Повідомити НБУ;
- В. Зателефонувати до Контакт-центру банку;
- С. Звернутися до відділення Банку та написати заяву;
- Д. Повідомити правоохоронні органи;
- Е. Закрити картку.

16. З метою попередження шахрайства з платіжними картами, яку інформацію обов'язково має повідомляти працівник банку клієнтові при видачі картки:

- А. Повідомити про те, що працівники банку ніколи не телефонують та не запитують у клієнтів їх персональні данні, реквізити картки, логін/пароль до системи додатку 24/7;
- В. Запропонувати змінити ПІН-код до картки і нікому його не повідомляти;
- С. Попередити клієнта про те, що в жодному разі не можна розголошувати інформацію третім особам про себе (свої персональні данні), реквізити картки, логін/пароль до системи додатку 24/7;
- Д. Повідомити про можливість встановлення лімітів на операції через систему додатку 24/7;

Е. Запропонувати підключити послугу СМС-інформування.

17. Що робити клієнтові у разі, якщо інформація про реквізити картки (номер картки, CVV, термін дії картки, логін, пароль до додатку 24/7) стали відомими третім особам:

- А. Перевипустити картку;
- В. Повідомити правоохоронні органи та НБУ;
- С. Заблокувати та перевипустити картку;
- Д. Заблокувати та перевипустити картку, змінити пароль доступу в додатку 24/7;
- Е. Заблокувати картку.

18. З метою подальшого збуту Ч. на сучасному принтері виготовляв банкноти номіналом 500 грн. Виготовленні купюри були мало схожі на оригінал як за зовнішнім виглядом, так і за дотиком до них, тому вирішив їх використовувати тільки в темну пору доби. Як кваліфікувати дії Ч. за умови, що його підробку було виявлено вже при першій спробі збуту ним 2 купюри під час їх пред'явлення за закупівлю товару вартістю 1000 грн?

- А. Замах на шахрайство (відповідна частина ст. 15 ч. 1 ст. 190 КК України);
- В. Замах на шахрайство (відповідна частина ст. 15 і ч. 1 ст. 190 КК України) і виготовлення підробленої національної валюти України (ч. 1 ст. 199 КК України);
- С. Виготовлення підробленої національної валюти України (ч. 1 ст. 199 КК України);
- Д. Замах на збут підробленої національної валюти України (відповідна ч. ст. 15 ч. 1 ст. 199 КК України).

19. Особа, працюючи начальником відділу комп'ютерних технологій копіювального центру, в післяробочий час за допомогою сучасних сканера і принтера виготовила десять грошових купюр номіналом 100 грн. кожна. Того ж дня їй, у вечірній час, користуючись неухважністю громадян, вдалось збутити три підроблених купюри. Кваліфікуйте дії винної особи:

- A. Службове підроблення (ч. 1 ст. 366 КК України);
- В. Виготовлення підроблених грошей (ч. 1 ст. 199 КК України);
- С. Шахрайство (ч. 1 ст. 190 КК України);
- Д. Шахрайство з використанням електронно-обчислювальної техніки (ч. 3 ст. 190 КК України).

20. Зловмисник, представившись працівником поліції, пізно ввечері зателефонував потерпілій, повідомивши в розмові, що її сином було скоєно ДТП. Також він повідомив, що якщо потерпіла особа бажає допомогти синові, вона має передати працівникам поліції, які до неї під'їдуть протягом 30 хв., 11500 тис. гривень. Перелякана потерпіла, не змігши сконтактувати з сином, передала гроші, так як і домовлялись. Кваліфікуйте дії зловмисника:

- A. Крадіжка (ст. 185 КК України);
- В. Шахрайство (ст. 190 КК України);
- С. Вимагання (ст. 189 КК України);
- Д. Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК України).

21. Що слід розуміти під поняттям «шахрайство»?

- A. Заволодіння особою чужим майном, що опинилося у неї випадково, або придбання права на майно шляхом незаконного привласнення;
- В. Заволодіння чужим майном, або придбання права на майно шляхом несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин;
- С. Заволодіння чужим майном, або придбання права на майно шляхом обману або зловживання довірою;
- Д. Заволодіння чужим майном, або придбання права на майно шляхом зловживання своїм службовим становищем.

22. Вкажіть, що може виступати предметом шахрайства?

- A. Тільки чуже майно;
- В. Чуже майно і дії майнового характеру;
- С. Право на майно і дії майнового характеру;

D. Чуже майно і право на майно.

23. Яка із зазначених форм заволодіння чужим майном характерна для шахрайства?

A. Заволодіння шляхом привласнення майна, яке було ввірене особі чи перебувало у її віданні;

B. Заволодіння шляхом несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин;

C. Заволодіння шляхом обману або зловживання довірою;

D. Заволодіння шляхом незаконного привласнення особою майна, що випадково опинилося у неї.

24. Вкажіть, за якою ознакою вимагання відрізняється від шахрайства?

A. За безпосереднім об'єктом;

B. За характером передачі майна;

C. За мотивом вчинення злочину;

D. За формою вини.

25. Хто є суб'єктом злочину, передбаченого ст. 190 КК України (Шахрайство)?

A. Осудна особа, яка досягла 14-річного віку;

B. Осудна особа, яка досягла 16-річного віку;

C. Особа, якій майно було ввірене;

D. Особа, якій була доручена охорона майна.

26. Вкажіть спосіб, характерний для вчинення шахрайства (ст. 190 КК України)?

A. Обман чи зловживання довірою;

B. Напад чи примушування до передачі майна;

C. Вимога чи спонукання до передачі майна;

D. Добровільність передачі чи завуальованість вимоги.

27. Вкажіть, для якого із злочинів проти власності може бути характерним його вчинення шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки?

A. Вимагання (ст. 189 КК України);

- В. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України);
- С. Шахрайство (ст. 190 КК України);
- Д. Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК України).

28. Г., маючи намір незаконного збагачення, шляхом зловживання довірою І. попросив у останнього мобільний телефон для того, щоб зателефонувати. І., добросовісно помиляючись в правдивості слів Г., передав йому свій мобільний телефон. Під виглядом телефонної розмови Г. вийшов на вулицю і скопіював конфіденційні дані карткового рахунку. Наступного дня І. отримав СМС, що в нього відбулось списання всіх коштів на рахунок. Дайте оцінку діям Г.:

- А. Грабіж (ч. 1 ст. 186 КК України);
- В. Крадіжка (ч. 1 ст. 185 КК України);
- С. Вимагання (ч. 1 ст. 189 КК України);
- Д. Шахрайство (ч. 1 ст. 190 КК України).

29. І., працюючи згідно типового договору про розповсюдження білетів в цирк, укладеного з ТзОВ «УкрЦирк» та, будучи матеріально-відповідальною особою, виконуючи обов'язки по розповсюдженню білетів цирку, умисно, з метою незаконного збагачення, одержані від реалізації вказаних білетів грошові кошти в сумі 1000 грн. в касу товариства не внесла, а використала на власний розсуд. Як слід кваліфікувати дії І.?

- А. Крадіжка чужого майна (ч. 1 ст. 185 КК України);
- В. Привласнення чужого майна (ч. 1 ст. 191 КК України);
- С. Шахрайство (ч. 1 ст. 190 КК України);
- Д. Заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України).

30. Гр. М. надав до банку завідомо неправдиву інформацію з метою одержати кредит, використати його не за цільовим призначенням, але своєчасно повернути. На цьому

етапі злочинну поведінку особи було викрито. Яка кримінально-правова оцінка дій винної особи?

A. Шахрайство (ст. 190 КК України);

B. Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання документів, печаток штампів (ст. 358 КК України);

C. Самоправство (ст. 356 КК України);

D. Шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України).

Додатки

БРАЗОК ЗАЯВИ ПРО ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА

Начальнику О-го УП ГУНП
м.
(ПП) _____

(індекс, адреса, телефон) _____

ЗАЯВА
про вчинення шахрайства

«__» _____ 2016 року в 9-00 годині по вул.
_____ в м. Києві, громадянин
_____ 1965 року народження, що мешкає
_____, шляхом обману та
зловживання довірою, заволодів належним майном

_____ (детальний
опис події), чим вчинив(ла) кримінальне правопорушення –
шахрайство.

Свідки події: _____

Попереджений(на) про кримінальну відповідальність згідно зі ст.
383 Кримінального кодексу України за завідомо неправдиве
повідомлення про вчинення злочину. (Підпис заявника).

Прошу:

1. Порушити кримінальну справу відносно
_____ за ст. 190 КК України.

Додатки:
_____

Дата

Написано власноручно: ____/(підпис) _____ (ПП заявника)

Наукове видання

**ПОРАДНИК КЛІНІЦИСТА:
правила надання правової допомоги споживачам
фінансових послуг**

Навчально-методичний посібник

За загальною редакцією доктора юридичних наук,
зав. кафедри публічного права Руслани Гаврилюк

Комп'ютерна верстка Куряц О.М.
Художнє оформлення

Підписано до друку 18.01.2021 р. Формат 60 × 84/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 8,97.
Обл.-вид. арк. 9,65. Зам. . Тираж 100 прим.
Друкарня Чернівецького національного університету
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002 р.